

Immaterieel erfgoed Overijssel

Nota van bevindingen

Colofon

De Rekenkamer Oost-Nederland is een onafhankelijk orgaan dat onderzoek doet naar de doeltreffendheid, doelmatigheid en rechtmatigheid van het gevoerde bestuur van de provincies Gelderland en Overijssel.

De bestuursleden van de Rekenkamer zijn: de heer drs. M.M.S. Mekel (voorzitter), de heer ir. T.J.A. Gies (plv. voorzitter) en mevrouw drs. S.C. van der Haagen. De secretaris-directeur is mevrouw drs. S.W. Mathijssen RO.

Dit rapport is voorbereid door een onderzoeksteam bestaande uit S. Spenkelink, Msc, F. Dijkema, Msc en ir. J.G. Schepers.

Rekenkamer Oost-Nederland
Sijzenbaanplein 11-15
7411 HL Deventer
Telefoon: 0570 - 66 58 00
info@rekenkameroost.nl
www.rekenkameroost.nl
X: @RekenkamerOost
LinkedIn: Rekenkamer Oost-Nederland

Immaterieel erfgoed Overijssel

Nota van bevindingen

Deventer, juni 2024

Inhoudsopgave

1	Over dit onderzoek.....	6
1.1	Aanleiding.....	6
1.2	Achtergrond	7
1.3	Wat heeft de Rekenkamer onderzocht?.....	10
1.4	Opbouw van de nota.....	11
2	Cijfers en kaders immaterieel erfgoed	12
2.1	Immaterieel erfgoed in Overijssel: de cijfers	12
2.1.1	Hoeveel immaterieel erfgoed(gemeenschappen) in Overijssel?.....	13
2.1.2	Hoeveel mensen doen mee met immaterieel erfgoed in Overijssel?	18
2.2	Kaders immaterieel erfgoed Overijssel.....	20
2.2.1	Inhoudelijke kaders	21
2.2.2	Financiële kaders	27
2.2.3	Verwachte werking beleid	27
3	Inzet op streektaal.....	31
3.1	Introductie.....	32
3.2	Financiën	34
3.3	Uitvoering.....	35
3.3.1	Activiteiten Nedersaksisch provincie.....	35
3.3.2	Uitvoering programmaliijn Nedersaksisch uit plan Erfgoed verbindt! (Collectie Overijssel, Overijsselacademie)	37
3.3.3	Proeftuin meertaligheid (We the North)	39
3.4	(zicht op) Doelbereik.....	40
4	Inzet op netwerken	42
4.1	Introductie.....	43
4.2	Financiën	44
4.3	Uitvoering.....	44
4.3.1	Provincie: afspraken maken en monitoren	44
4.3.2	Erfgoednetwerk (Collectie Overijssel, Overijsselacademie)	45
4.3.3	Versterking erfgoedgemeenschappen (KIEN).....	48
4.4	Doelbereik.....	52
5	Inzet op verhalen en verleden	53
5.1	Introductie.....	54

5.2	Subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’	55
5.3	Arrangementsafspraken met landschapsbeherende (en koepel-)organisaties.....	58
5.4	Regionale verhalen in plan 2021-2024 ‘Erfgoed Verbindt!’	59
6	Immaterieel erfgoed & andere beleidsthema’s.....	63
6.1	Link met andere thema’s in (uitvoering) immaterieel erfgoedbeleid.....	64
6.2	Immaterieel erfgoed in ander beleid	66
7	Impact, monitoring en verantwoording PS	71
7.1	Impact en monitoring.....	71
7.2	Verantwoording aan PS.....	76
Bijlage 1:	Onderzoeksopzet	82
Bijlage 2:	Verdragen en rol Rijk.....	86
Bijlage 3:	Overijssels immaterieel erfgoed op Netwerk en Inventaris	89
Bijlage 4:	Regionale verhalen.....	92
Bijlage 5:	Inzet omtrent paasvuren.....	95
Bijlage 6:	Bronnenlijst	97

1 Over dit onderzoek

In deze nota presenteren we de bevindingen van ons onderzoek naar de inzet van de provincie Overijssel op het gebied van immaterieel erfgoed. Dit eerste hoofdstuk bevat achtergrondinformatie en een korte toelichting op het onderzoek.

1.1 Aanleiding

Erfgoed brengt historische waarde, de waarde voor onze leefomgeving en een verbindende waarde met zich mee, zo wordt gesteld door het ministerie van OCW.¹ Het vertelt ons verhalen over waar we vandaan komen, wie wij zijn en hoe we ons ontwikkelen.² Daarnaast biedt erfgoed herkenning en identiteit en weerspiegelt het de culturele diversiteit in onze samenleving.

Bij erfgoed kan er onderscheid gemaakt worden tussen materieel erfgoed (gebouwen, monumenten, objecten en documenten) en immaterieel erfgoed (bv. rituelen, tradities of streektaal). Wij kijken in dit onderzoek naar het laatste. Hierbij gaat het om erfgoed dat je niet kunt vastpakken. In de praktijk is immaterieel erfgoed meestal een culturele activiteit die mensen ondernemen of organiseren. Mensen zijn zich er lang niet altijd bewust van (dat ze) immaterieel erfgoed (beoefenen). Maar het gaat onder meer om bekende dingen als het vieren van Koningsdag, het eten van beschuit met muisjes bij een geboorte of schaatsen op natuurijs. Er zijn ook vormen van immaterieel erfgoed die bij een specifieke provincie horen. In Overijssel gaat het bijvoorbeeld om de Twentse krentenwegge, midwinterhoorn blazen of het bloemencorso in Sint Jansklooster.³

In de fractiegesprekken die wij voerden in Gelderland en Overijssel kwam de belangstelling van PS naar erfgoed duidelijk naar voren. Daarnaast bleek ook uit moties⁴ dat de interesse voor immaterieel erfgoed groot was.

¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018). *Erfgoed telt*.

² Boekmansichting (2023). *Cultuurmonitor, domein Erfgoed*. <https://www.cultuurmonitor.nl/domein/erfgoed/>

³ De informatie uit deze alinea is afkomstig van de website en diverse publicaties van het KIEN.

⁴ Gelderland, motie 21M3 'Immaterieel erfgoed', januari 2021 en Overijssel, motie 22M5 'Cultureel erfgoed op orde', juli 2022.

1.2 Achtergrond

Wat is immaterieel erfgoed?

In het Unesco Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Erfgoed (hierna: Unesco-verdrag) dat Nederland in 2012 ondertekende en ratificeerde, is het begrip immaterieel erfgoed heel precies gedefinieerd. Dit zijn:

“de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden - met inbegrip van de bijbehorende instrumenten, voorwerpen, artefacten en culturele ruimtes - die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, dat van generatie op generatie wordt overgedragen, wordt voortdurend opnieuw gecreëerd door gemeenschappen en groepen in reactie op hun omgeving, hun interactie met de natuur en geschiedenis en geeft hun een gevoel van identiteit en continuïteit; hierdoor wordt het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit bevorderd. [...]”⁵

Kortere definities van immaterieel erfgoed zijn: cultuuruitingen van erfgoedgemeenschappen⁶ of levend erfgoed.⁷

Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) geeft aan dat het er niet toe doet of iets uniek, eeuwenoud of typisch Nederlands is. Belangrijker is dat het immaterieel erfgoed levend en dynamisch is. Met levend wordt bedoeld dat het in het hier en nu wordt beoefend en met dynamisch wordt bedoeld dat het zich aanpast en meebeweegt met de tijd. Verder is kenmerkend bij immaterieel erfgoed dat het de beoefenaars zelf zijn die het definiëren en aan zet zijn om het toekomst te geven. Dit laatste wordt ook wel borgen genoemd.

In het Unesco-verdrag worden vijf domeinen van immaterieel erfgoed benoemd:

Tabel 1: Domeinen immaterieel erfgoed en voorbeelden

Domein	Voorbeelden
Festiviteiten, rituelen en sociale praktijken	Gondelvaart Giethoorn, bloemencorso Vollenhove, pinksterbruidjes Borne.
Spreken, zingen en vertellen	Anansi verteltraditie, Hindeloopercultuur.
Uitvoerende kunsten	Beiaardcultuur, bovenstemzingen bij Psalmen in Genemuiden, demoscene, cultuur van de piratenmuziek (met uitzondering van illegaal zenden).
Traditioneel vakmanschap / ambachten	Molenaar, midwinterhoorn blazen, handmatig klompen maken.
Kennis en gebruiken rondom de natuur en het universum	Traditionele bevloeiing van grasland, schaaпsherder met traditionele schaaпrassen, (maas)heggenvlechten.

⁵ Unesco-verdrag, art. 2 lid 1.

⁶ Erfgoedgemeenschappen is de kortere benaming voor de ‘gemeenschappen, groepen en in sommige gevallen individuen’ waar in het Unesco-verdrag over gesproken wordt.

⁷ KIEN. Gehanteerde termen en begrippen ontleend aan het Unesco-verdrag, p. 1.

Niet iedereen gebruikt de Unesco-definitie van immaterieel erfgoed. Er zijn ook partijen, bijvoorbeeld sommige overheden en musea⁸, die immaterieel erfgoed (ook) op als - het vertellen van - het verhaal achter een voorwerp/object, een historische gebeurtenis of streek/gebied. Een in populariteit stijgende manier om dergelijke verhalen in beeld te brengen, is 'oral history'. Dit past goed bij het 'Verdrag van Faro, de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving' (hierna: Faro-verdrag) dat Nederland begin dit jaar ondertekende⁹. Het KIEN geeft aan dat verhalen, ervaringen of herinneringen geen immaterieel erfgoed volgens het Unesco-verdrag zijn, omdat immaterieel erfgoed daarin iets is wat actief beoefend wordt en tot uiting komt in bijvoorbeeld culturele praktijken of rituelen. Achter erfgoed (ook immaterieel erfgoed) zit een verhaal, maar dat verhaal is niet het immateriële erfgoed zelf.

Verder valt streektaal buiten het Unesco-verdrag voor immaterieel erfgoed.¹⁰ Tegelijkertijd voldoet het wel aan belangrijke elementen uit de definitie van het Unesco-verdrag, zoals bijdragen aan de identiteit en het doorgeven van generatie op generatie. Verschillende partijen (waaronder diverse overheden en erfgoedhuizen) rekenen streektaal ook tot immaterieel erfgoed.

Link tussen immaterieel en materieel erfgoed

Bij immaterieel erfgoed ligt de focus op het 'doen' door mensen en op de kennis en kunde die daarachter schuilgaan. Dat betekent niet dat alle aspecten hiervan 'ontastbaar' zijn. Voor de uitoefening van immaterieel erfgoed zijn namelijk vaak bepaalde voorwerpen of instrumenten nodig. Denk bijvoorbeeld aan de kleding die voor bepaalde festiviteiten nodig is zoals de kostuums bij het carnaval van Noord-Oost Twente of de witte jurken van de pinksterbruidjes in Borne. Of een ambacht waar een bepaald (bedrijfs)instrument voor nodig is, zoals een beiaard die een carillon nodig heeft. Ook kan de uitoefening van immaterieel erfgoed (bv. een ambacht) tot een tastbaar product leiden: bijvoorbeeld Staphorster stipwerk, midwinterhoorn bouwen of perkament maken in Wierden. Verder is de plaats waar immaterieel erfgoed zich afspeelt vaak belangrijk. Zo heeft een corso of carnaval bouwplaatsen en een route nodig. Immaterieel erfgoed kan de beleving van materieel erfgoed versterken en andersom. Voorbeelden van dat laatste zijn bijvoorbeeld het luiden van klokken in een historische toren of het gebruik van een historische kern voor een kermis.¹¹

Rolverdeling bij immaterieel erfgoed op hoofdlijnen

De verantwoordelijkheid voor het levend en actueel houden van het immaterieel erfgoed ligt bij de gemeenschappen, groepen en individuen (hierna:

⁸ Interview en <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/page/6128/%E2%80%98immaterieel-erfgoed-verzamelen%E2%80%99>

⁹ Als ook het parlement het verdrag goedkeurt (ratificeert), treedt het in werking. Naar verwachting zal ratificatie op zijn vroegst in 2026 plaatsvinden. Bij het verdrag van Faro staat participatie van burgers bij erfgoed centraal en daar is er een overlap met het Unesco-verdrag. Bij het verdrag van Faro gaat het om materieel en immaterieel cultureel erfgoed.

¹⁰ Het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden dat in 1998 in werking trad is wel belangrijk voor het Nedersaksisch. De verdragsluitende staten zijn verplicht dergelijke talen te beschermen en te bevorderen op alle gebieden van het openbare leven. Het Nedersaksisch valt onder deel II van het verdrag. Dit betekent dat de taal erkenning geniet en het gebruik ervan wordt gestimuleerd, maar het gaat veel minder ver dan deel III waar het Fries toe behoort: rechten kunnen er in de praktijk niet aan worden ontleend.

¹¹ <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/gemeenteenprovincie> Het immaterieel erfgoed waar het in deze voorbeelden om gaat is de beiaardcultuur en kermiscultuur.

erfgoedgemeenschappen) die het beoefenen. De rol van de overheid is daarbij niet om te bepalen hoe het immaterieel erfgoed eruit dient te zien of uitgeoefend wordt. De overheid kan bijdragen aan een gunstig klimaat waarin immaterieel erfgoed kan gedijen en (helpen bij) het beschermen van het immaterieel erfgoed.¹²

Het Unesco-verdrag verplicht staten die het ondertekenen (zoals Nederland deed in 2012) om maatregelen te nemen ter bescherming van hun immaterieel erfgoed. Voorbeelden hiervan zijn het opstellen en regelmatig bijwerken van één of meerdere inventarissen, het ontwikkelen van programma's die bijdragen aan het borgen van immaterieel erfgoed, het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek en het werken aan educatie, bewustwording en deskundigheidsbevordering. Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) coördineert de implementatie van het Unesco-verdrag in Nederland. De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) stuurde april 2024 een kamerbrief met een beleidsvisie op het terrein van immaterieel erfgoed naar de Tweede Kamer. Hierin wordt (in aanvulling op de uitspraak dat het Unesco-verdrag het fundament is) genoemd dat het recent ondertekende Faro-verdrag een belangrijke inspiratiebron voor het immaterieel erfgoedbeleid in Nederland is. Zie bijlage 2 voor een verdere omschrijving van beide verdragen en meer informatie over de rol van het Rijk bij immaterieel erfgoed.

Provincies en gemeenten hebben beleidsvrijheid bij hun inzet op immaterieel erfgoed. Er is geen landelijke wet- en regelgeving¹³ of bestuurlijke afspraak¹⁴ die hen verplicht hierop in te zetten en/of aangeeft hoe zij dat zouden moeten doen. Zowel het Rijk als het KIEN zien een belangrijke rol voor provincies en gemeenten in de uitvoering van het Unesco-verdrag en benadrukken de (maatschappelijke en economische) waarde en kansen die immaterieel erfgoed hen ook kan bieden. In een recente brief stelt de staatssecretaris van OCW dat er maar weinig gemeenten en provincies beleid ontwikkelden voor immaterieel erfgoed. En dat kennis over culturele en maatschappelijke waarde daarvan slechts sporadisch aanwezig is bij provincies en gemeenten. Daardoor wordt volgens de staatssecretaris door hen onderschat wat immaterieel erfgoed(gemeenschappen) kan bijdragen aan maatschappelijke opgaven en soms ook de economie en toerisme. In het onderzoek waar de brief mede op is gebaseerd, wordt Overijssel genoemd als een provincie waar wel actief beleid gevoerd wordt. In de brief geeft de staatssecretaris aan welke versterkingsmogelijkheden zij ziet op het terrein van immaterieel erfgoed en kondigt zij twee concrete acties aan. Ten eerste het opzetten van een samenwerkingsnetwerk (t.b.v. versterking van de erfgoedgemeenschappen). Ten tweede het maken van bestuurlijke afspraken met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg en de

¹² KIEN. *Veelgestelde vragen: Wie beschermt immaterieel erfgoed?* <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/veelgestelde-vragen>; KIEN. *Factsheet (2017); Ruimte voor immaterieel erfgoed (2020) en Beleid rondom immaterieel erfgoed (2021)*.

¹³ Ook voor veel andere vormen van cultuurbeoefening geldt, dat de rol van de provincie op dit moment niet wettelijk is vastgelegd.

¹⁴ Er is een 'algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen cultuur OWC, IPO en VNG' (2012) waarin o.a. dat provincies zich inzetten voor het behoud en de ontwikkeling van cultureel erfgoed en het verbinden van erfgoedbeleid met het ruimtelijke beleid. Specifieke uitspraken over hun rol bij immaterieel erfgoed staan er niet in. Daarnaast is er een Cultuurconvenant 2021-2024 van het ministerie OCW en Landsdeel Oost. Hierin staan afspraken over o.a. cultureel erfgoed & ruimtelijk ontwerp, archeologie en interbestuurlijk toezicht erfgoed, maar geen over immaterieel erfgoed.

cultuurregio's¹⁵ over immaterieel erfgoed (t.b.v. versterking van de samenwerking tussen overheden).¹⁶

Het KIEN en de provinciale erfgoedhuizen (verenigd in het OPEN¹⁷) sloegen eind 2023 de handen ineen met het project 'Samen Verder'. Hoofddoelstelling daarvan is het verbeteren van de ondersteuning van immaterieel erfgoedgemeenschappen bij de borging van erfgoed door een intensievere samenwerking tussen het KIEN (landelijk) en de provinciale erfgoedhuizen (regionaal). Hier wordt invulling aangegeven door: het ontwikkelen van een landelijk coördinatiepunt voor immaterieel erfgoed, het aanstellen van IE¹⁸-coaches in de twaalf provincies en afstemming tussen het OPEN en het KIEN. Voor het project is subsidie toegekend door het Rijk.

In bovengenoemde Kamerbrief komt ook enig verschil tussen provincies en gemeenten naar voren. Er wordt gesproken over dat vooral gemeenten aan zet zijn voor een toekomstbestendig immaterieel erfgoed, dat voor erfgoedgemeenschappen met name gemeenten de overheid zijn waar ze het meest mee te maken hebben en dat veel van de knelpunten die erfgoedgemeenschappen ervaren (bv. op het gebied van vergunningverlening) onder de verantwoordelijkheid van gemeenten vallen. Volgens de staatssecretaris moeten de drie bestuurslagen (Rijk, provincies en gemeenten) richting erfgoedgemeenschappen meer als één overheid acteren. Waarbij duidelijk is welke overheid waarvoor verantwoordelijkheid is.

1.3 Wat heeft de Rekenkamer onderzocht?

In dit onderzoek focussen we op de inzet van de provincies Gelderland en Overijssel op het gebied van immaterieel erfgoed en de resultaten daarvan. Met de aandacht voor de resultaten raakt het onderzoek aan de doeltreffendheid van het beleid. De belangrijkste redenen om de focus te leggen op immaterieel erfgoed, zijn:

- er blijkt nog minder onderzoek naar gedaan en minder informatie over beschikbaar dan over materieel erfgoed;
- er was statenbreed interesse voor, zoals blijkt uit bijvoorbeeld de moties, de fractiegesprekken en de startgesprekken die we in voorbereiding op het onderzoek met PS voerden.

De centrale vraag van het onderzoek luidt: *Hoe ziet de inzet van de provincies Gelderland en Overijssel op het gebied van immaterieel erfgoed eruit en wat is er bekend over de resultaten daarvan?* In het onderzoek hebben we aandacht voor bevoegdheden en verantwoordelijkheden, het beleid, de praktijk, de resultaten en de informatievoorziening aan PS. De uitwerking van de centrale vraag in deelvragen staat in [bijlage 1](#). Ook is daar meer informatie over de aanpak van het onderzoek te vinden, zoals het normenkader en de onderzoeksmethodiek.

¹⁵ In aanloop naar de cultuurperiode 2021-2024 zijn op initiatief van steden en provincies 15 cultuurregio's gevormd. De cultuurregio's in Oost-Nederland zijn: Zwolle, Twente, Stedendriehoek, Ede-Wageningen, Arnhem-Nijmegen.

¹⁶ Kamerbrief ministerie van OCW (4 april 2024). 'Immaterieel erfgoed van, voor, door en met iedereen', p. 5 en 2.

¹⁷ Dit staat voor Overleg Provinciale Erfgoedhuizen Nederland. Dit is een stichting/platform voor provinciale erfgoedorganisaties in Nederland. Voor Overijssel is het Erfgoedplatform Overijssel (zie §4.3.2) lid.

¹⁸ IE staat voor Immaterieel Erfgoed.

We gaan voor de afbakening in dit onderzoek uit van wat de provincie onder immaterieel erfgoed schaaft. Dit betekent concreet bijvoorbeeld dat we haar inzet op streektaal (Nedersaksisch) meenemen, omdat dit onderdeel is van het Overijsselse beleid op het gebied van immaterieel erfgoed.

1.4 Opbouw van de nota

Hoofdstuk twee gaat over de cijfers over immaterieel erfgoed in Overijssel en over de kaders die de provincie gesteld heeft voor immaterieel erfgoed. Bij dat laatste ligt de focus op immaterieel erfgoed als onderdeel van het cultuurbeleid. In hoofdstuk drie tot en met vijf gaan we in op (de financiën, uitvoering en resultaten van) specifieke onderdelen van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed. Het gaat om streektaal, netwerken en verhalen & het verleden. In hoofdstuk zes besteden we aandacht aan of en hoe de provincie de link legt tussen immaterieel erfgoed en andere beleidsthema's, bijvoorbeeld met het ruimtelijk beleid en evenementenbeleid. Ten slotte heeft hoofdstuk zeven betrekking op de impact van (de inzet) immaterieel erfgoed en informatievoorziening aan PS.

2 Cijfers en kaders immaterieel erfgoed

Dit hoofdstuk begint met het geven van een beeld van de cijfers over immaterieel erfgoed. Daarna komen de inhoudelijke en financiële kaders die de provincie stelde aan de orde.

2.1 Immaterieel erfgoed in Overijssel: de cijfers

Bevindingen

- Er zijn weinig gegevens - op zowel landelijk als provinciaal niveau - over immaterieel erfgoed.
 - Immaterieel erfgoed wordt in Nederland zichtbaar gemaakt in drie kringen:
 - Eind 2023 waren er tenminste 37 vormen van Overijssels immaterieel erfgoed opgenomen in het Netwerk Immaterieel Erfgoed. Dit zegt dat een gemeenschap de eigen cultuuruiting/-activiteit erkent als immaterieel erfgoed. Na hun online aanmelding, toetste het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland of het voldeed aan de criteria.
 - Hiervan zijn er 26 vormen van erfgoed bijgeschreven op de Inventaris Immaterieel Erfgoed. Dit betekent dat bijbehorende Overijsselse erfgoedgemeenschappen actief bezig zijn met de borging van 'hun' erfgoed.
 - Op het Register van inspirerende voorbeelden van borging staan er meerdere die (mede) gelinkt zijn aan Overijssels immaterieel erfgoed.
- Bovenstaande is gebaseerd op zelfaanmelding door gemeenschappen. Het geeft dan ook geen totaalbeeld van al het immaterieel erfgoed in Overijssel. Naast specifiek Overijsselse bijschrijvingen is er veel immaterieel erfgoed dat landelijk is bijgeschreven en dat ook in Overijssel beoefend worden zoals Koningsdag, molenaarsambacht, de kermiscultuur of beschuit met muisjes.
- Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland telde begin 2020 bijna 450 immaterieel erfgoedgemeenschappen in Overijssel en denkt dat dit beeld nog niet compleet is. Iets meer dan 20% is gerelateerd aan carnaval. Ook is iets meer dan 20% gerelateerd aan ambachten zoals weven of het molenaarsambacht.

Vervolg bevindingen op de volgende pagina.

Vervolg bevindingen

- Uit recent onderzoek (in opdracht van het Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland) kwam dat er in Overijssel 85 initiatieven voor immaterieel erfgoed waren. Hierbij waren 2.600 vrijwilligers betrokken.
- In 2023 nam 28% van de inwoners van Overijssel deel aan uitingen van volkscultuur (tegenover 30% van de Nederlandse inwoners). Dit gebeurt meer in Overijsselse landelijke gebied dan in stedelijk gebied.
- In 2022 vond 54% van de Overijsselaars immaterieel erfgoed zoals streektaal, tradities en folklore belangrijk.

Er bestaan weinig cijfers over - vormen van - immaterieel erfgoed. Dit geldt zowel op landelijk als provinciaal niveau. Er zijn wel veel kwalitatieve voorbeelden, maar door het gebrek aan structurele data blijft het lastig om kwantitatief zicht te krijgen op immaterieel erfgoed.¹⁹ Het KIEN werkt samen met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed/FARO sinds juni 2023 wel aan de opzet van een monitor voor erfgoedbeoefening maar die is er nog niet. Het KIEN beschikt over informatie die een indicatie geeft van hoeveel immaterieel erfgoed(gemeenschappen) er in Overijssel is. Een recent onderzoek geeft een beeld van hoeveel vrijwilligers in Overijssel bezig zijn met immaterieel erfgoed. De provincie heeft gegevens over de deelname van Overijsselaars aan uitingen van volkscultuur en hun waardering van immaterieel erfgoed.

2.1.1 Hoeveel immaterieel erfgoed(gemeenschappen) in Overijssel?

Immaterieel erfgoed in Overijssel

In Nederland wordt het immaterieel erfgoed zichtbaar gemaakt in drie 'kringen': het Netwerk, de Inventaris en het Register. Het doel ervan is, naast zichtbaar maken, het ondersteunen van immaterieel erfgoedgemeenschappen in het actueel houden en toekomst geven van het erfgoed.

In de UNESCO-filosofie past dat gemeenschappen hun immaterieel erfgoed zelf voordragen voor zowel het Netwerk en de Inventaris als voor het Register. Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven gaat dat om gemeenschappen, groepen en individuen die zelf het immaterieel erfgoed beoefenen, organiseren of betrokken zijn. In de praktijk betekent dit dat bepaalde vormen van immaterieel erfgoed niet worden aangemeld als betreffende gemeenschap niet bekend is met de mogelijkheid hiertoe of dit niet wilt/nodig vindt. Zo kunnen het Netwerk én Inventaris nooit een totaalbeeld geven van al het immaterieel erfgoed in Nederland (noch in een specifieke provincie). Een bijschrijving is geen keurmerk en verandert niets aan de status van het immaterieel

¹⁹ <https://www.cultuurmonitor.nl/domein/erfgoed/> en <https://www.boekman.nl/regionale-cultuurindex/sectoren/erfgoed/>
Zie ook: <https://www.kunsten92.nl/wp-content/uploads/2021/01/Hetcultureleleven.pdf>

erfgoed. Bijschrijving zegt niet dat Unesco, de Nederlandse overheid of het KIEN dit immaterieel erfgoed erkent, beschermt of het voortbestaan ervan garandeert. Er is geen subsidie van het Rijk aan bijschrijving verbonden en bijschrijving heeft - afhankelijk van het vastgestelde beleid²⁰ - geen consequenties voor de provincie, bv. dat een erfgoedgemeenschap recht heeft op (financiële) ondersteuning.

Netwerk (breed overzicht van immaterieel erfgoed)

Erfgoedgemeenschappen kunnen hun immaterieel erfgoed online aanmelden voor het Netwerk Immaterieel Erfgoed (hierna: Netwerk) via de website van het KIEN. Het doel van het Netwerk is het zichtbaar maken van wat zich over de volle breedte aan immaterieel erfgoed in Nederland voordoet en onderlinge samenwerking en uitwisseling bevorderen. Opname in het Netwerk toont dat een erfgoedgemeenschap de eigen cultuuruiting of culturele activiteit erkent als immaterieel erfgoed. Na de aanmelding door de erfgoedgemeenschap toetst het KIEN of het aan de criteria van immaterieel erfgoed voldoet²¹ en publiceert de erfgoedpagina op haar website. Die criteria zijn onder meer dat het een levende cultuuruiting/culturele activiteit betreft die wordt voortgezet door een opeenvolging van beoefenaars; het erfgoed dynamisch is en het welzijn van dieren niet wordt geschaad (zie bijlage 3 voor alle criteria).

Eind 2022 waren er 378 vormen van immaterieel erfgoed bijgeschreven op het Netwerk. Tenminste²² 37 vormen van Overijssels immaterieel erfgoed waren opgenomen in het Netwerk. Voorbeelden zijn Twentse Goastok gebruik, eiertikken in Ommen en carnaval in Sassendonk (zie bijlage 3 voor de lijst).

Inventaris (actieve borging van immaterieel erfgoed)

De Inventaris is een kleinere kring binnen het bredere Netwerk. De Inventaris bestaat uit betrokkenen en beoefenaars van immaterieel erfgoed die zich actief willen inzetten voor de toekomst van het erfgoed waarmee zij zich identificeren en het door willen geven aan volgende generaties. Daarvoor maken ze een zogenoemd borgingsplan. Hierin maken ze inzichtelijk wat ze nu al doen en wat ze gaan doen om hun immaterieel erfgoed toekomst te geven. Het KIEN biedt ondersteuning bij het schrijven van dit plan. Elke drie jaar wordt de erfgoedzorg van immaterieel erfgoed op de Inventaris gemonitord door het KIEN en de gemeenschap. Opname in het Netwerk is een voorwaarde voor inschrijving in de Inventaris.

Op dit moment zijn er 26 vormen van Overijssels immaterieel erfgoed bijgeschreven op de Inventaris.²³ Voorbeelden hiervan zijn de Oprechter Dalfser mop traditie, paasvuur Espelo en melkbusschieten in Kampen (zie bijlage 3 voor de gehele lijst). Met dit aantal

²⁰ Een overheid kan in (een uitwerking van haar) beleid opnemen dat wanneer immaterieel erfgoed wordt bijgeschreven in de Inventaris hier een geldbedrag aan verbonden is dat ingezet kan worden voor de borging van het betreffende erfgoed.

²¹ De criteria zijn bepaald op basis van de door de UNESCO geformuleerde definitie van immaterieel erfgoed.

²² Van de website van het KIEN is niet eenvoudig te achterhalen hoeveel Overijssels immaterieel erfgoed er precies is opgenomen in het Netwerk. Navraag bij het KIEN leert dat het huidige systeem er inderdaad niet op is ingericht om in één keer aantallen op provinciaal niveau te genereren. We hebben nu gebruik gemaakt van de cultuurhistorische waardenkaart Overijssel waar een link naar de website van het KIEN is opgenomen. Echter, in die lijst bleek ook landelijk immaterieel erfgoed opgenomen wat ook in Overijssel uitgeoefend wordt en een enkel voorbeeld van immaterieel erfgoed in een andere provincie (bv. Volksfeest Hummelo) opgenomen. Die hebben we zodoende niet meegeteld noch in het overzicht in bijlage 3 opgenomen.

²³ Schriftelijke informatie ontvangen van het KIEN.

bijbeschrijvingen schiet Overijssel - samen met een drie andere provincies - uit boven de andere provincies, volgens het KIEN. Eind 2023 waren er 209 vormen van immaterieel erfgoed bijgeschreven op de Inventaris als geheel. Het ging in ongeveer 30% om vormen van immaterieel erfgoed die landelijk zijn bijgeschreven en in 70% om regionale en lokale vormen van immaterieel erfgoed.²⁴ Diverse vormen van immaterieel erfgoed die landelijk zijn bijgeschreven, worden ook in Overijssel beoefend. Er kan gedacht worden aan bijvoorbeeld Koningsdag, het ambacht van molenaar, de woonwagen-cultuur, de beiaardcultuur, 4 en 5 mei, de kermiscultuur en beschuit met muisjes.

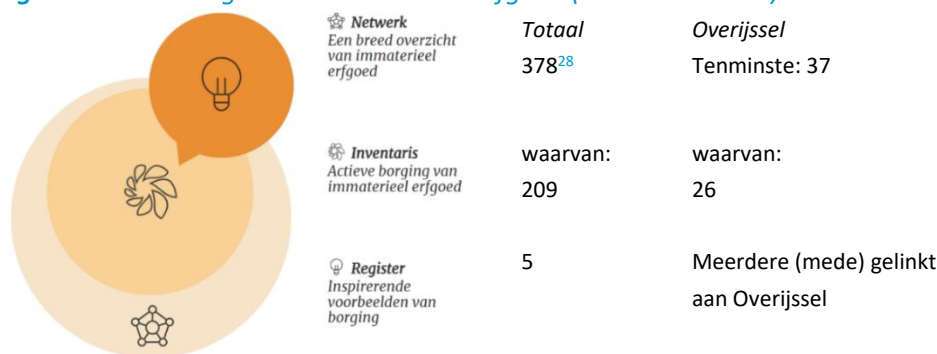
Register (inspirerende voorbeelden van borging)

Op dit moment staat er vijf zogenoemde inspirerende voorbeelden van borging van immaterieel erfgoed in het Register.²⁵ Het doel van dit Register is het landelijk delen van bruikbare borgingspraktijken, van leerzame lessen en modellen hoe je immaterieel erfgoed kunt borgen. Het gaat om lessen en modellen die ook voor andere vormen van immaterieel erfgoed bruikbaar kunnen zijn. Meerdere van deze voorbeelden zijn mede/op enige manier gelinkt aan Overijssels immaterieel erfgoed:

- de organisch gegroeide samenwerking van Paasvuur Espelo met natuurorganisaties;
- de formele samenwerking van de traditionele bevoeiing van grasland met natuurorganisaties (één van de plekken waar deze techniek wordt toegepast is landgoed Het Lankheet in Haaksbergen²⁶); en
- de landelijke samenwerking van bloemen- en fruitcorso's in Nederland (De Corso-koepel). Er staan enkele Overijsselse corso's op het Netwerk en de Inventaris.²⁷

Verder staat het molenaarsambacht op het Register. Deze landelijke vorm van immaterieel erfgoed wordt ook in Overijssel uitgeoefend. Het gilde van molenaars kent ook een Overijsselse afdeling.

Figuur 1: Drie kringen van immaterieel erfgoed (stand eind 2023)

Bron: Figuur van KIEN (<https://www.immaterieelerfgoed.nl/>). Totale aantallen van KIEN. Aantallen provincie o.a. via link cultuurhistorische waardenkaart Overijssel en schriftelijke informatie van KIEN.

²⁴ KIEN. Activiteitenverslag 2023 en LCKA. Kennissynthese cultuurbeoefening.

²⁵ Het KIEN signaleert goede voorbeelden van borging waarvan zij denkt dat deze inspirerend voor anderen kunnen zijn. Zij bespreekt de mogelijkheden rond opname in het Register met de betreffende gemeenschap. Of de gemeenschap maakt bij het KIEN kenbaar dat zij een borgingsmethode heeft waarvan zij denkt dat deze inspirerend voor anderen is. Het KIEN onderzoekt of de borgingsactie(s)/methode werkt en/of inspirerend kan zijn voor anderen. Samen met de gemeenschap bekijkt het KIEN of de methode duidelijk en inzichtelijk is beschreven. Zo ja, dan schrijft het KIEN de borgingsmethode bij in het, met een stappenplan voor anderen om de methodiek inzichtelijk te maken en zelf toe te passen. Bron: Website KIEN.

²⁶ Zij zijn ook contactorganisatie voor deze vorm van immaterieel erfgoed op de Inventaris.

²⁷ Dit zijn het bloemencorso Sint Jansklooster, het bloemencorso Vollenhove, de Gondelvaart Giethoorn (op de Inventaris) en de gondelvaart Belt-Schutsloot (Netwerk).

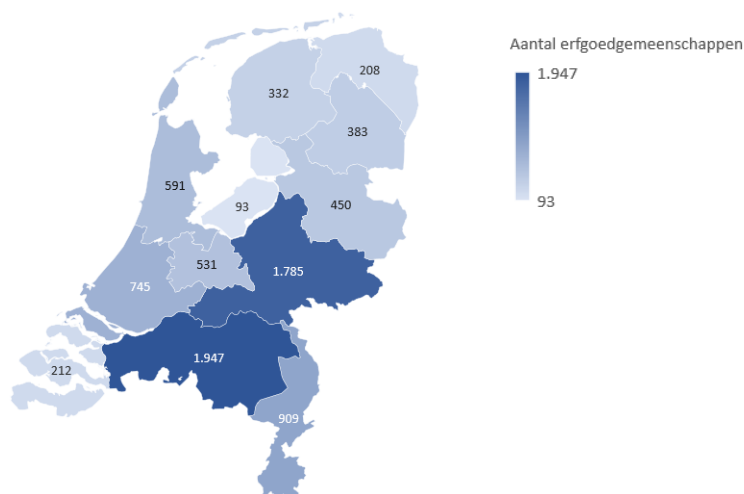
²⁸ In uitzondering op de andere aantallen in deze figuur, betreft dit aantal de stand eind 2022.

Immaterieel erfgoedgemeenschappen in Overijssel

In 2020 telde het KIEN een kleine 450 immaterieel erfgoedgemeenschappen in Overijssel. Zij denkt dat daarmee nog lang niet alle Overijsselse immaterieel erfgoedgemeenschappen in beeld zijn. Het ging met name om gemeenschappen rondom carnaval (ruim 20%). Dat zijn bijvoorbeeld carnavalsverenigingen en (grote) optochten. Ook waren er veel gemeenschappen (ruim 20%) rondom diverse soorten ambachten zoals weven, bijen houden, riet telen/snijden, het ambacht van de molenaar of schaapherder. Iets meer dan 10% valt in de categorie ‘muziek, dans en taal’; daarbij gaat het bijvoorbeeld om folkloristische (dans)verenigingen. Iets minder dan 10% viel in de categorie ‘sport en spel’. Hierbij kan zoal gedacht worden aan klootschietverenigingen en schutterijen. Verder waren er meerdere optochten (bv. rondom Palmpasen) en oranjeverenigingen in beeld bij het KIEN.

In totaal waren er in 2020 8.186 immaterieel erfgoedgemeenschappen over de provincies (zie figuur 2). Daarnaast waren er 109.925 erfgoedgemeenschappen in beeld gebracht die landelijk actief zijn en niet verbonden waren aan een specifieke provincie. Grote aantallen daarbinnen vormen bijvoorbeeld de woonwagencultuur, koren, de duivensport/sportduivenhouders en mensen die het maaien met zeis beoefenen. 2020 is het eerste en laatste jaar dat er gegevens zijn verzameld.

Figuur 2: Aantal immaterieel erfgoedgemeenschappen per provincie

Bron: *Figuur Rekenkamer Oost-Nederland op basis van inventarisatie KIEN (activiteitenplan KIEN 2020, p. 9).*

Het is goed te realiseren dat wanneer in onderzoeken een aantal erfgoedgemeenschappen genoemd wordt de gehanteerde definitie en onderzoeks-/inventarisatiemethodiek van belang is. Voor de provincie Noord-Brabant werd in verschillende onderzoeken gesproken over 1.947²⁹ respectievelijk 430³⁰ respectievelijk

²⁹ Dit is het aantal dat kwam uit het onderzoek van het KIEN in 2020. Dit betreft immaterieel erfgoedgemeenschappen op basis van de definitie uit het Unesco-verdrag (zie §1.2).

³⁰ In 2020 deed Erfgoed Brabant i.s.m. Het PON onderzoek naar de samenstelling en behoeften van erfgoedgemeenschappen. Zij verspreidden een enquête onder 430 groepen in Brabant die volgens de Faro-definitie gerekend kunnen worden tot erfgoedgemeenschap. Die definitie is: “bestaat een erfgoedgemeenschap uit mensen die waarde hechten aan bepaalde

694³¹ erfgoedgemeenschappen. Een uitvoeringsorganisatie in een andere provincie gaf aan dat het erg lastig is om een gemeenschap te definiëren en achtte het aantal wat voor betreffende provincie uit bovengenoemde inventarisatie van het KIEN kwam hoog.³² In 2022 zijn - in een onderzoek met een op de etnografie geïnspireerde aanpak³³ - circa 100 erfgoedgemeenschappen in kaart gebracht in een middelgrote stad (Gouda). Dit betrof gemeenschappen rond zowel immaterieel als materieel erfgoed en onderzoekers dachten daarmee nog niet alle gemeenschappen in kaart te hebben.

Er zit ook een groot verschil tussen 450 Overijsselse immaterieel erfgoedgemeenschappen en 37 vormen van Gelders immaterieel erfgoed op het Netwerk. Er zijn een aantal redenen voor dit verschil. Zo zijn er Overijsselse erfgoedgemeenschappen die een vorm van immaterieel erfgoed beoefenen dat landelijk is bijgeschreven. Denk bijvoorbeeld aan oranjeverenigingen die Koningsdag organiseren. Of gemeenschappen rondom ambachten die wel op het Netwerk/de Inventaris zijn maar niet specifiek Overijssels zijn, bv. het molenaarsambacht of bijen houden. Daarnaast melden lang niet alle immaterieel erfgoedgemeenschappen zich aan voor het Netwerk (of de Inventaris), bijvoorbeeld omdat zij niet bekend zijn met de mogelijkheid hiertoe of dit niet willen/nodig vinden.

Immaterieel erfgoedinitiatieven in Overijssel

In 2023 is er - in opdracht van het OPEN - een landelijk onderzoek uitgevoerd naar (vrijwilligers van) erfgoedinitiatieven³⁴. Hieruit kwam dat er in Nederland 395 erfgoedinitiatieven bekend³⁵ zijn die zich hoofdzakelijk bezighouden met het actief beoefenen van immaterieel erfgoed: het uitoefenen van een ambacht, het in leven houden van een traditie, volkscultuur en/of het behouden en onderhouden van (streek)taal. In Overijssel zijn er 85 initiatieven die zich hier hoofdzakelijk mee bezig houden.³⁶ In Brabant zijn er meer immaterieel erfgoedinitiatieven dan in Overijssel en in Zuid-Holland en Zeeland iets minder (zie figuur 3). In de andere provincies waren er volgens het onderzoek nauwelijks initiatieven voor immaterieel erfgoed. Aangegeven werd dat het kan zijn dat er in deze provincies wel meer initiatieven zijn, maar dat ze op dit moment nog niet in beeld zijn.

aspecten van cultureel erfgoed die zij, binnen het kader van publieke actie, willen behouden en aan toekomstige generaties willen overdragen." De gemeenschappen hielden zich bezig met verschillende soorten erfgoed (niet alleen immaterieel).

³¹ Erfgoed Brabant stelde in 2021 (t.b.v. een onderzoek naar erfgoedgemeenschappen en educatie) een lijst samen o.b.v. de definitie 'erfgoedgemeenschappen zijn groepen mensen die zich samen en op vrijwillige basis formeren rondom een bepaald soort erfgoed'. NB Dit lijkt breder dan alleen immaterieel erfgoedgemeenschappen te zijn.

³² Interview.

³³ Dit betekent kwalitatief onderzoek gebaseerd op veldwerk, met name observaties en semigestructureerde interviews. In het onderzoek werd uitgegaan van de Faro-definitie (zie hierboven).

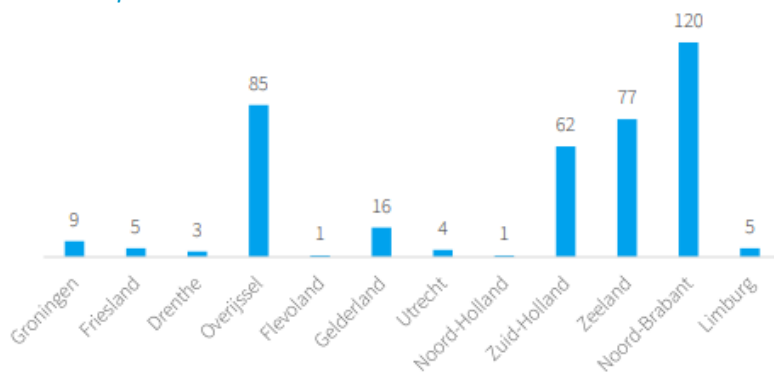
³⁴ Onder erfgoedinitiatieven werden in het onderzoek alle initiatieven verstaan waar men zich actief bezig is met het behouden, onderhouden en uitoefenen van erfgoed. Dit zijn zowel formeel georganiseerde organisaties, instellingen en stichtingen als de (informele) initiatieven en gemeenschappen.

³⁵ Dit zijn erfgoedinitiatieven waar de organisaties van OPEN contact mee hebben, aangevuld met initiatieven die bekend zijn bij landelijke en provinciale koepelorganisaties. De organisaties van OPEN hebben niet met alle erfgoedinitiatieven in de betreffende provincie contact. Met name de beoefening van immaterieel erfgoed gaat vaak buiten de officiële kanalen om. Het feitelijke veld van immaterieel erfgoedinitiatieven is in de praktijk vermoedelijk ruimer.

³⁶ In een infographic over het onderzoek op het Erfgoedplatform Overijssel wordt gesproken over 55 immaterieel erfgoedinitiatieven. Het is niet duidelijk waar dit verschil vandaan komt.

Er zit een groot verschil tussen 450 immaterieel erfgoedgemeenschappen en 85 initiatieven voor immaterieel erfgoed. Dit verschil komt grotendeels voort uit de gehanteerde definitie en methode in de onderzoeken.

Figuur 3: Aantal bekende initiatieven van actieve beoefening immaterieel erfgoed per provincie³⁷

Bron: Pyrrhula en Pon Telos (2023). *Erfgoedvrijwilligers in beeld*, p. 9.

Bovenstaande figuur gaat om het aantal initiatieven met als ‘hoofd functie’ immaterieel erfgoed. Het is goed om te beseffen dat erfgoedinitiatieven meestal meerdere functies hebben. Zo houdt meer dan de helft van de Overijsselse erfgoedinitiatieven (61%) zich zowel bezig met materieel als met immaterieel erfgoed.³⁸

2.1.2 Hoeveel mensen doen mee met immaterieel erfgoed in Overijssel?

Vrijwilligers bij immaterieel erfgoedinitiatieven in Overijssel

Uit een recent onderzoek kwam dat in Overijssel 9.500 erfgoedvrijwilligers³⁹ zich wekelijks 17.600 uur inzetten bij 254 erfgoedinitiatieven.⁴⁰ Het gaat om 2.600 vrijwilligers bij 85 initiatieven voor de actieve beoefening van immaterieel erfgoed. In heel Nederland ging het om 14.450 vrijwilligers bij 395 initiatieven voor de actieve beoefening van immaterieel erfgoed.⁴¹

Uit het Overijsselse deelonderzoek kwam dat:

- driekwart van de Overijsselse erfgoedinitiatieven puur draait op vrijwilligers;
- de verhouding van het aantal (onbetaalde) vrijwilligers ten opzichte van betaalde krachten in Overijssel relatief hoog ligt in vergelijking met andere provincies;

³⁷ De optelsom van de initiatieven per provincie komt uit op 388, terwijl het er volgens 395 zouden moeten zijn. Het is niet duidelijk waar dit verschil vandaan komt.

³⁸ Erfgoedplatform Overijssel (2023). Nieuwsbericht: Onderzoeksresultaten - Overijsselse erfgoedvrijwilligers in beeld.

³⁹ Onder een erfgoedvrijwilliger werd verstaan: iemand die zich in gestructureerde vorm en op structurele of tijdelijke basis, uit eigen motivatie en met beperkte financiële tegenprestatie, voor een organisatie of initiatief inzet.

⁴⁰ Een erfgoedcoach geeft op de website van Erfgoedplatform Overijssel aan dat dit naar verwachting de ondergrens is en de aantallen in de praktijk nog hoger liggen, waarmee er steeds meer een compleet beeld van de reikwijdte van het erfgoedveld ontstaat. Er werd aangegeven dat het onderzoek had geholpen bij het gericht vinden en benaderen van initiatieven en gemeenschappen die tot dan toe nog onder de radar waren gebleven.

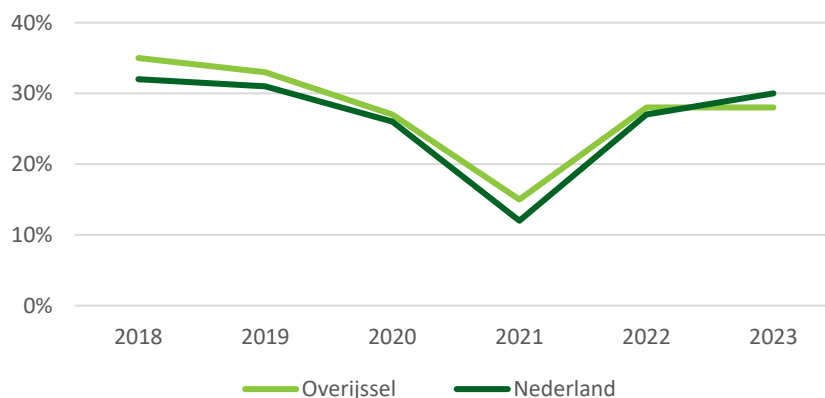
⁴¹ Pyrrhula en Pon Telos (2023). *Erfgoedvrijwilligers in beeld*. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van het OPEN.

- 95% van de Overijsselse erfgoedvrijwilligers zich inzet voor een initiatief uit zijn lokale omgeving;
- de focus van erfgoedorganisaties in belangrijke mate op lokale en regionale geschiedenis ligt;
- driekwart van de Overijsselse erfgoedvrijwilligers is 65 jaar of ouder en 5% is jonger dan 44 jaar;
- driekwart van de Overijsselse erfgoedvrijwilligers structureel (meer dan 10 jaar) betrokken was bij een organisatie;
- de Overijsselse erfgoedvrijwilligers in vergelijking met andere vrijwilligers in het land veel aangaven het doorgeven van erfgoed aan de volgende generatie als hun belangrijkste motivatie te zien (84%), meer nog dan het bevorderen van sociale contacten (66%).⁴²

Deelname aan uitingen volkscultuur

28% van de Overijsselaars deed in 2023 iets met volkscultuur (Nederland 30%, zie figuur 4). Hierbij gaat het om: volksdansen, oude ambachten, living-historie, regionale muziek, dorpsfeest/braderie, toneel over tradities, dragen van klederdracht, oogstfeesten, bloemencorso, schutterij, midwinterhoorn blazen, traditionele streekgerechten (zoals kruudmoes of kniepertjes) maken, dialectcursussen en andere uitingen. Dit is gelijk aan het jaar ervoor en veel meer dan het jaar ervoor. De 'dip' in 2020-'21 (zie figuur 4) wordt verklaard door de coronacrisis: dorpsfeesten en braderieën konden een groot deel van het jaar niet bezocht worden. Dit is een uiting van volkscultuur die men het meest doet. In het Overijsselse landelijk gebied doet men veel meer aan volkscultuur dan in het stedelijk gebied.⁴³

Figuur 4: Percentage inwoners dat deelneemt aan uitingen van volkscultuur

Bron: Provincie Overijssel, Overijssel in cijfers indicator 6.4 (inwoneronderzoek provincie Overijssel).

Ervaren belang van immaterieel erfgoed

In 2022 vonden Overijsselaars vooral historisch cultuurlandschap en historische bouwkunde belangrijk (67% respectievelijk 69%). Het landelijk gemiddelde laat ongeveer hetzelfde beeld zien als in Overijssel. Een krappe meerderheid van de Overijsselaars vindt immaterieel erfgoed (54%), zoals streektaal, tradities en folklore belangrijk.

⁴² Overijsselacademie. Nieuwsbericht: Onderzoeksresultaten - Overijsselse erfgoedvrijwilligers in beeld.

⁴³ Overijssel verklaard. Kengetallen provincie Overijssel, indicator 6.4.

Naarmate men ouder wordt, vinden Overijsselaars het belangrijker dat cultureel erfgoed behouden blijft. Dit gold voor alle soorten erfgoed. Wat betreft immaterieel erfgoed vond 64% van de 55-plussers, 55% van de mensen van 35-54 jaar en 38% van de 18-34 jarigen dit van belang. Hoogopgeleide Overijsselaars vinden vaker het behoud van historisch cultuurlandschap en historische bouwkunde belangrijk, maar vinden immaterieel erfgoed minder belangrijk. Bij laagopgeleide Overijsselaars was dit verschil tussen de verschillende soorten erfgoed minder groot.⁴⁴

2.2 Kaders immaterieel erfgoed Overijssel

Normen

- De provincie heeft zicht op haar verantwoordelijkheden en bevoegdheden op het gebied van immaterieel erfgoed.

Het opnemen van immaterieel erfgoed in beleid is een keuze. Als een provincie hiervoor kiest dan is het goed/belangrijk dat:

- de provincie duidelijk motiveert waarom immaterieel erfgoed (beleid) voor haar van belang is;
- de provincie goed zicht heeft op het immaterieel erfgoed en de (uitdagingen van) erfgoedgemeenschappen en -beoefenaars in haar provincie;
- de provincie beoogde doelen/resultaten en instrumenten op het gebied van immaterieel erfgoed duidelijk in haar beleid heeft omschreven;
- wanneer/waar de provincie heeft aangegeven internationale verdragen op het gebied van immaterieel erfgoed te volgen, het provinciale beleid (en de uitvoering daarvan) in lijn hiermee is.

Bevindingen

- De provincie Overijssel kiest ervoor om in te zetten op immaterieel erfgoed. Het is onderdeel van haar cultuurbeleid. Zij stelt dat het autonoom beleid betreft (geen verplichting).
- De ambitie van de provincie is 'cultureel erfgoed met waarde voor de toekomst'/duurzaam en beleefbaar cultureel erfgoed. De motivatie om in te zetten op erfgoed is de maatschappelijke en economische waarde. GS geven aan dat immaterieel erfgoed een belangrijk onderdeel van de identiteit uitmaakt en dat tradities zorgen voor verbinding. Met de inzet op immaterieel erfgoed wil de provincie er bijvoorbeeld aan bijdragen dat: Nedersaksisch wordt behouden en gebruikt, Overijsselse tradities blijven bestaan en Overijsselse verhalen over het voetlicht komen.

Vervolg bevindingen op de volgende pagina.

⁴⁴ Provincie Overijssel. Facts en figures 2023 - opgaven provincie Overijssel, p. 22. Bron is de provinciale inwoneroppeiling.

Vervolg bevindingen

- De strategie van de provincie op het gebied van immaterieel erfgoed is het ‘vertellen van ‘Het verhaal van Overijssel’. In de tweejaarlijkse uitvoeringsplannen beschrijven GS de hierbij voorgenomen aanpak en samenwerking. Bij het laatste gaat het voornamelijk om het KIEN, Collectie Overijssel en de Overijsselacademie.
- Hoewel dat niet expliciet in het cultuurbeleid staat, geven GS aan dat het Unesco-verdrag uitgangspunt is voor beleid over immaterieel erfgoed. Zij volgt de Unesco-definitie grotendeels; wel nemen ze bijzondere verhalen en streektaal (gemotiveerd) mee in hun beleid.
- De provincie geeft aan dat voor het contact met en de betrokkenheid van erfgoedgemeenschappen haar samenwerking met het KIEN belangrijk is. Die deed aan het begin van de beleidsperiode een behoeftepeiling onder erfgoedgemeenschappen. Collectie Overijssel deed dit - samen met anderen - onder kleine erfgoedinstellingen.
- De provincie begrootte in de periode 2021-2023 tussen de € 2,4 en € 3,0 miljoen voor immaterieel erfgoed. In de periode 2021-2023 werd er tussen de € 2,3 en € 2,5 miljoen aan besteed. Het geld werd met name besteed via subsidies. Het gaat daarbij zowel om een subsidieregeling (‘Het verhaal van Overijssel’) als subsidies aan organisaties voor de uitvoering.

2.2.1 Inhoudelijke kaders

In deze paragraaf ligt de focus op hoe de provincie aandacht heeft voor immaterieel erfgoed in haar erfgoedbeleid. Of en hoe de provincie immaterieel erfgoed heeft geïntegreerd in ander provinciaal beleid (bijvoorbeeld in haar omgevingsbeleid of beleid op het gebied van evenementen) komt aan de orde in hoofdstuk zes van deze nota.

Immaterieel erfgoed in het provinciale cultuurbeleid

In Overijssel is erfgoed onderdeel van het cultuurbeleid. Het voorgaande cultuurbeleid liep van de periode 2017 tot en met 2020. In 2019 namen PS een motie aan waarin zij GS verzochten om:

- in het nieuw te vormen provinciale cultuurbeleid het immateriële erfgoed (onder andere volkscultuur) als één van de pijlers mee te nemen, waarbij binnen deze kaders budgettaire ruimte wordt opgenomen en
- diverse partners, welke een binding of belang hebben bij het in stand houden van ons immaterieel Erfgoed (w.o. volkscultuur) in Overijssel, te betrekken bij de totstandkoming van het beleid.

Op 26 mei 2020 stelden PS het cultuurbeleid 2021-2024 vast en namen ze kennis van het uitvoeringsplan cultuur 2021-2022. In dit beleid en het bijbehorende uitvoeringsplan komt immaterieel erfgoed duidelijk terug. In het beleid en uitvoeringsplan staan vier thema’s/doelstellingen (zie figuur 5). Immaterieel erfgoed wordt als onderdeel genoemd van “erfgoed (met waarde voor de toekomst)”.

Figuur 5: Doelen Overijsselse cultuurbeleid 2021-2024

Bron: Afbeelding Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. cultuurbeleid en uitvoeringsplan cultuur.

Uitgangspunten beleid

In het Overijsselse beleid komt een drietal algemene uitgangspunten terug die gelden voor het gehele terrein van cultuur en erfgoed. Dit zijn:

- cultuur toegankelijk voor iedereen,
- mensen en organisaties bij elkaar brengen en
- slimme verbindingen met anderen zoeken.

Hoewel dat niet expliciet in het huidige cultuurbeleid terugkomt, gaven GS - in antwoord op Statenvragen - wel expliciet aan dat het Unesco-verdrag uitgangspunt is voor beleid over immaterieel erfgoed.

22

Immaterieel erfgoed Overijssel

Definitie immaterieel erfgoed

De provincie stelt in haar cultuurbeleid in te zetten op cultureel erfgoed in de breedste zin. Zo ook op immaterieel erfgoed. Zij heeft het in haar beleid over immaterieel erfgoed waaronder/zoals volkscultuur, tradities en streektaal. De laatste twee komen ook terug op haar website waarop de provincie stelt *“Verhalen, tradities, rituelen en de streektaal vormen ons immaterieel erfgoed”*. In één van de provinciale subsidieregelingen is de definitie van immaterieel erfgoed meer precies geformuleerd. De provincie geeft hierin aan het volgende onder immaterieel erfgoed te verstaan: *‘levend erfgoed’, sociale gewoonten, voorstellingen, rituelen, tradities, uitdrukkingen, bijzondere kennis, verhalen of vaardigheden die de Overijsselse gemeenschappen en groepen accepteren als een vorm van cultureel erfgoed, inclusief streektaal.*⁴⁵

De provincie geeft in een interview aan grotendeels de UNESCO-definitie voor immaterieel erfgoed te volgen. Wel stipt ze de landelijke discussie over ‘bijzondere verhalen’ in relatie tot de definitie van immaterieel erfgoed aan (zie §1.2); de provincie ziet deze wel als immaterieel erfgoed (zie hierboven). Daarnaast is streektaal opgenomen in het immaterieel erfgoedbeleid, terwijl dit formeel buiten het UNESCO-verdrag valt. Het is volgens de provincie een belangrijk onderdeel van de identiteit.⁴⁶

⁴⁵ Subsidieregeling Erfgoed ‘Het verhaal van Overijssel’ 2.0, onder ‘waarvoor’ (activiteit c).

⁴⁶ Het KIEN gaat flexibel met streektaal om, omdat het wel voldoet aan belangrijke elementen uit de Unesco-definitie. Er staan ook dialecten op het Netwerk. Tegelijkertijd geeft het KIEN wel aan dat, omdat het formeel buiten het Unesco-verdrag valt, dergelijk immaterieel erfgoed niet op de internationale lijsten kan komen.

Motivatie/doel voor inzet

De ambitie van de provincie op het gebied van erfgoed (breed) is volgens het PS-besluit bij het cultuurbeleid “duurzaam en beleefbaar cultureel erfgoed” en volgens het uitvoeringsplan cultuur “cultureel erfgoed met waarde voor de toekomst”.

In het cultuurbeleid 2021-2024 komt de maatschappelijke en economische waarde van erfgoed terug. GS stellen in het uitvoeringsplan cultuur dat erfgoed een belangrijk onderdeel uitmaakt van de identiteit en dat tradities zorgen voor verbinding. De verantwoordelijk gedeputeerde gaf ook aan dat immaterieel erfgoed bijdraagt aan de leefbaarheid van de provincie en zorgt voor sociale interactie en cohesie. En dat immaterieel erfgoed en verhalen ingezet worden voor toerisme.

In de tweejaarlijkse uitvoeringsplannen komt meer terug over waar de provincie specifiek op het gebied van immaterieel erfgoed aan wil bijdragen, namelijk:

- Nedersaksisch wordt behouden en gebruikt;
- de collecties en kennis van kleinere cultuurhistorische organisaties wordt benut en bewaard;
- Overijsselse tradities blijven bestaan⁴⁷;
- het verleden van de provincie meer zichtbaar wordt en Overijsselse verhalen over het voetlicht komen;
- een gedeelde identiteit;
- de geschiedenis voor mensen meer gaat leven.

Voorgenomen aanpak en samenwerking

De strategie die GS voor immaterieel erfgoed formuleerden in de uitvoeringsplannen cultuur 2021-2022 en 2023-2024 luidt “*we vertellen ‘Het verhaal van Overijssel’*”. Behalve de strategie beschrijven GS ook de voorgenomen aanpak en samenwerking op het gebied van immaterieel erfgoed in deze uitvoeringsplannen (zie tabel 2). Die samenwerking is er voor dit thema met name met het KIEN, Collectie Overijssel en de Overijsselacademie.⁴⁸ De voorgenomen aanpak in het uitvoeringsplan 2021-'22 en het uitvoeringsplan 2023-'24 is grotendeels hetzelfde. De verschillen zijn cursief weergegeven in tabel 2.

De acties op het gebied van immaterieel erfgoed die in de begrotingen van de afgelopen jaren stonden, sluiten aan bij de voorgenomen aanpak uit de uitvoeringsplannen. Een actie die de provincie voor zichzelf noemt, is het maken en monitoren van afspraken met onder andere Collectie Overijssel en het KIEN. Voor de regeling ‘Het verhaal van Overijssel’ noemen GS in de begroting een concreet aantal projecten dat de provincie mogelijk wil maken. In §5.2 komt aan de orde of dit aantal is behaald.

⁴⁷ In het uitvoeringsplan staat hierbij een indirecte relatie beschreven. De provincie wil het netwerk van Overijsselse erfgoedgemeenschappen activeren en het is dit netwerk dat er samen voor kan zorgen dat de Overijsselse tradities blijven bestaan.

⁴⁸ Collectie Overijssel heette op het moment van het maken van de afspraken (tot 2021) nog Historisch Centrum Overijssel. De Overijsselacademie heette tot 2019 de IJsselacademie. Wij gebruiken in dit rapport voor de leesbaarheid overal de huidige namen (ook als het gaat over de periode waarin zij formeel een andere naam hadden).

Tabel 2: Voorgenomen aanpak en samenwerking rondom immaterieel erfgoed

Bijdragen aan...	Aanpak	Samenwerking met....
Behoud en gebruik Nedersaksisch	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking tussen Nedersaksische regio's en taalregio's versterken. • Ondersteunen concrete initiatieven om gebruik Nedersaksisch in maatschappelijke domeinen te stimuleren. 	Collectie Overijssel (verantwoordelijk voor de uitvoering) en Overijssellacademie <i>NB. Tegenwoordig llandschigt dit volledig bij laatstgenoemde partij.</i>
Collecties en kennis van kleinere cultuurhistorische organisaties benut en bewaard	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteunen het netwerk van kleinere cultuurhistorische organisaties bij de uitvoering van activiteiten (waarmee kennis over beheer van collecties, vrijwilligersbeleid en publieksbereik wordt gedeeld). 	Collectie Overijssel (verantwoordelijk voor de uitvoering) <i>Aanvulling 2023-24: doet dit in samenwerking met de Overijssellacademie, uitvoering via het Erfgoedplatform Overijssel.</i>
Overijsselse tradities blijven bestaan ⁴⁹	<ul style="list-style-type: none"> • Activeren bestaand netwerk van Overijsselse erfgoedgemeenschappen (zo wordt kennis over bv. professionalisering en marketing gedeeld en benut). • Sterke relaties aangaan met onderwijs. 	Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (verantwoordelijk voor de uitvoering) <i>Aanvulling 2023-24: via het Erfgoedplatform Overijssel.</i>
Verleden provincie zichtbaar en Overijsselse verhalen over voetlicht	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidiereregeling 'Het verhaal van Overijssel', toegespitst op kleine initiatieven. Voorkeur voor projecten waarbij inwoners actief betrokken zijn. <i>Wijziging 2023-'24: voorkeur voor projecten die ook bijdragen aan andere provinciale beleidsdoelen bv. sociale kwaliteit, duurzaamheid of de vrijetijdseconomie.</i> • Arrangementsafspraken met aantal landschaps-beherende (en koepel-) organisaties bv. Landschap Overijssel en Overijssels Particulier Grondbezit 	<i>Aanvulling 2023-24: Natuur & Milieu.</i>
Gedeelde identiteit	<ul style="list-style-type: none"> • Erfgoedorganisaties en ondernemers in de vrijetijdseconomie bij elkaar brengen om nieuwe producten en arrangementen te ontwikkelen voor gasten en inwoners. <p><i>NB. Komt alleen terug in uitvoeringsplan 2021-22, in programma 2023-24 niet genoemd.</i></p>	Niet genoemd.
Geschiedenis gaat meer leven voor mensen	<ul style="list-style-type: none"> • Verhalen achter archeologische vondsten en vindplekken delen met het publieks-programma 'Vondst van Overijssel'. <p><i>NB. Wordt in P&C-documenten geschaard onder materieel (i.p.v. immaterieel) erfgoed.</i></p>	Niet genoemd.
[Deskundigheidsbevordering en programmering 'kwetsbare aanbod' ⁵⁰]	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidiëren kleine culturele initiatieven op het brede terrein van cultuur. <p><i>NB. Komt voor het eerst terug in het uitvoeringsplan 2023-24.</i></p>	<i>Aanvulling 2023-24: Cultuurfonds.</i>

⁴⁹ In het uitvoeringsplan staat hierbij een indirecte relatie beschreven. Het is het geactiveerde netwerk van Overijsselse erfgoedgemeenschappen dat er samen voor kan zorgen dat de Overijsselse tradities blijven bestaan.

⁵⁰ De provincie omschrijft kwetsbaar aanbod in het uitvoeringsplan als aanbod dat zijn weg naar de grote theaters (nog) niet vindt.

(Zicht op) verantwoordelijkheden en bevoegdheden

In §1.2 van dit rapport gingen we in op de rolverdeling bij immaterieel erfgoed. Belangrijk voor de rol van de provincie daarbij is dat haar inzet een beleidskeuze is (geen verplichting), waarbij de verantwoordelijkheid voor het levend en actueel houden van het immaterieel erfgoed bij de gemeenschappen zelf ligt.

In de passage over erfgoed in het cultuurbeleid wordt duidelijk wat de wettelijke taken en bestuurlijke afspraken op het gebied van erfgoed zijn⁵¹. Dat de inzet op immaterieel erfgoed niet verplicht is, staat er niet expliciet maar kan wel uit het beleid afgeleid worden (want het staat er niet tussen). Uit het contact met de provincie in het kader van dit onderzoek gaf zij duidelijk aan dat het hier autonoom beleid betrof. Wel werd aangegeven dat de groeiende inzet van de provincie in de afgelopen jaren het moeilijk zou maken om daar ‘zo maar’ van af te zien.

In het cultuurbeleid staat niet expliciet wat de rol van de provincie wel/niet is bij haar inzet op immaterieel erfgoed. Echter, in een tweetal documenten van GS aan PS die kort voor het beleid verschenen, komt daar wel een en ander over terug. Zo kwam in antwoord op Statenvragen (mei 2020) terug: “[...] *Het is niet aan ons om een oordeel te hebben over wat immaterieel erfgoed is en wat niet. [...]*”.⁵² Ook in een memo in aanloop naar het nieuwe beleid gingen GS in op de rol van de provincie. Dit betrof een soort oproep aan PS: “[...] *Wij hechten eraan om nogmaals te benadrukken wat de uitgangspunten zijn van het UNESCO-verdrag [...]. Het belangrijkste uitgangspunt is dat het initiatief bij de erfgoedgemeenschappen zelf ligt. Het initiatief voor de plaatsing op de Nationale Inventaris [...] ligt bijvoorbeeld bij zo’n erfgoedgemeenschap. Nooit bij een overheid. Bij de afspraken met het KIEN bepalen wij dus ook niet welke erfgoedgemeenschappen ondersteund moeten worden, maar reageert het KIEN op de ondersteuningsvragen van de erfgoedgemeenschappen zelf. De met grote regelmaat terugkerende verzoeken van verschillende Statenfracties om als GS een uitspraak te doen over het belang van een traditie, ambacht of gebruik, past dus niet bij de uitgangspunten van dit beleid. Als GS roepen wij u dan ook op om bij het bepalen van de doelstellingen rond het thema immaterieel erfgoed en volkscultuur u in meer algemene termen uit te drukken.*”⁵³

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van een belangrijk deel van het beleid legt de provincie (zoals tabel 2 al liet zien) bij externe partijen.

Betrokkenheid gemeenschappen

Het KIEN stelt dat wanneer een overheidsorganisatie immaterieel erfgoed een onderdeel wil maken/laten zijn van haar beleid het belangrijk is om goed zicht te hebben op het immaterieel erfgoed en de erfgoedgemeenschappen en -beoefenaars. Te weten welke uitdagingen er spelen bij immaterieel erfgoed en wat de gemeenschappen nodig hebben.

⁵¹ De wettelijke taak is vondsten bewaren en beheren in het provinciale depot, en ontsluiten voor het publiek. De afspraken met het Rijk gaan over subsidie voor restauratie van rijksmonumenten en over een provinciaal steunpunt dat gemeenten helpt bij het uitvoeren van de wettelijke taken op het gebied van monumentenzorg.

⁵² 2020-100740 Beantwoording Statenvragen over zendpiratencultuur, p. 1.

⁵³ Memo GS aan PS van 9 april 2020 over ‘gesprek erfgoed breed’.

GS geven aan dat er in aanloop naar het cultuur- en erfgoedbeleid gesprekken met partners (gemeenten, instellingen en scholen) zijn gevoerd. Uit een sfeerverslag van de bijeenkomsten, debatten en onderzoeken om input op te halen voor het nieuwe cultuurbeleid wordt duidelijk dat onder andere het KIEN daarbij betrokken was. De provincie werkt (sinds 2015) met het KIEN. Zij ontvangt subsidie waarbij de focus nu ligt op de versterking van het (netwerk van) immaterieel erfgoed in Overijssel.⁵⁴ Het contact met de erfgoedgemeenschappen loopt voor een belangrijk deel via hen. De provincie geeft aan op hun inzicht te vertrouwen en het als dubbel en onnodig werk te zien om ook nog zelf met alle erfgoedgemeenschappen in gesprek te gaan om bijvoorbeeld goed beleid te kunnen maken. Eind 2019/begin 2020 deed het KIEN een behoeftepeiling onder Overijsselse immaterieel erfgoedgemeenschappen om te onderzoeken waar mogelijkheden liggen en waar stappen voorwaarts gemaakt konden worden in de daarop volgende periode. Hiervoor heeft zij een kleine 450 erfgoedgemeenschappen in beeld gebracht (zie §2.1) en aangeschreven, waarvan er 94 (ca. 20%) deelnamen. De andere organisatie die subsidie ontving en ontvangt is Collectie Overijssel (i.c.m. de Overijsselacademie). Zij liet, in opdracht van de provincie, in 2019 een onderzoek uitvoeren naar de ondersteuningsbehoefte van kleine erfgoedinstellingen. Dit betrof twintig historische kringen, oudheidskamers en kleine musea.

In hoofdstuk vier komt de inzet van het KIEN, Collectie Overijssel en de Overijssel-academie bij het ondersteunen en activeren van het netwerk uitgebreid aan bod. Hierbij gaan we ook in op de uitkomsten van bovengenoemde onderzoeken.

Samenwerking andere overheden

In het cultuurbeleid staat niets over samenwerking met andere overheden op het gebied van immaterieel erfgoed. Ambtelijk werd toegelicht dat voor dit thema niet specifiek met andere overheden samen te werken, omdat het beleid autonoom ontwikkeld kan worden en er geen noodzaak is voor samenwerking. Er werd aangegeven dat er voor de invulling voor de provinciale op ambities op het gebied van immaterieel erfgoed tot op heden niet is samengewerkt met gemeenten, want geen enkele Overijsselse gemeente heeft op dit moment 'actief' immaterieel erfgoedbeleid. Ook met andere provincies wordt niet samengewerkt. Als reden hiervoor werd genoemd dat Overijssel verder is dan de andere provincies en er geen andere provincies zijn die hier actief mee aan de slag zijn. Wel zijn er steeds meer provincies die in de aanloop naar de periode 2025-2028 invulling geven aan immaterieel erfgoedbeleid. Er werd gesteld dat, omdat Overijssel actief beleid voert, meerdere provincies bij hen gevraagd hebben hoe zij het doen en om advies vroegen. Dit is echter geen structureel contact en binnen het Interprovinciale Overleg is immaterieel erfgoed geen groot onderwerp, zo gaf de provincie aan.⁵⁵

Het enige punt dat de provincie schaarft onder immaterieel erfgoed en waarin het uitvoeringsplan cultuur wel gesproken wordt over samenwerking met andere overheden is het Nedersaksisch. In een Statenbrief over het Nedersaksisch (2020) benoemen GS ook dat meerdere overheden een convenant Nedersaksisch afsloten. In hoofdstuk drie over de inzet op streektaal komt dit uitgebreid aan bod.

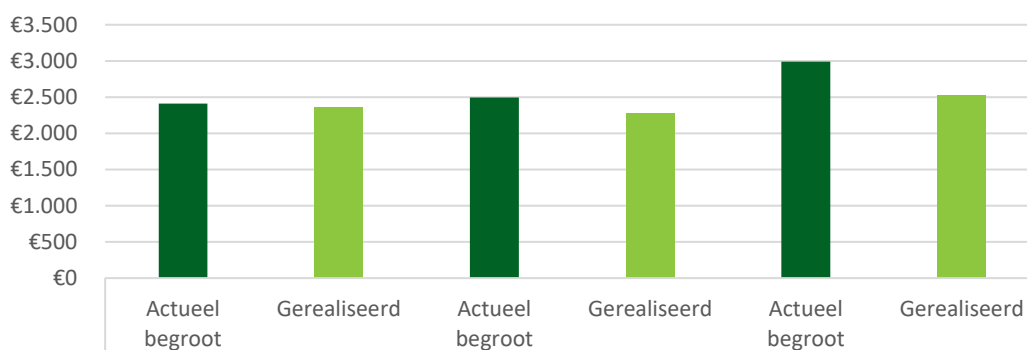
⁵⁴ In voorliggende periode (2019-2020) lag de focus ook nog op verbreding: uitbreiding van Netwerk en Inventaris met nieuwe vormen van immaterieel erfgoed in Overijssel. Bron: KIEN. Activiteitenverslag 2019, p. 6.

⁵⁵ Interview en antwoord op schriftelijke vragen.

2.2.2 Financiële kaders

De informatie over financiën die stond in het Statenvoorstel cultuurbeleid 2021-2024 was 'erfgoed breed'. Hier kon niet uit worden gehaald hoeveel er specifiek voor immaterieel erfgoed beschikbaar werd. Sinds 2021 kent de provincie in haar P&C-documenten een specifieke prestatie over immaterieel erfgoed. Figuur 6 toont dat de provincie in de periode 2021-2023 tussen de € 2,4 en € 3,0 miljoen voor immaterieel erfgoed begrootte. In de periode 2021-2023 besteedde zij er tussen de € 2,3 miljoen en € 2,5 miljoen aan. In 2021 en 2022 werd er net minder gerealiseerd dan actueel begroot; in 2023 is dit verschil iets groter (€ 0,45 miljoen). Uit het jaarverslag wordt niet direct duidelijk waar dit verschil door veroorzaakt wordt. GS geven aan dat om lopende afspraken met betrekking tot immaterieel erfgoed na te komen, besloten is om dit restant mee te nemen naar 2024.

Figuur 6: Middelen prestatie 'Immaterieel erfgoed' (bedragen x 1.000)

Bron: *Figuur Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. begrotingen en jaarrekeningen Overijssel 2021-2024.*

Het belangrijkste financiële instrument dat de provincie inzet in het kader van immaterieel erfgoed is subsidie-instrument. Het gaat daarbij met name om:

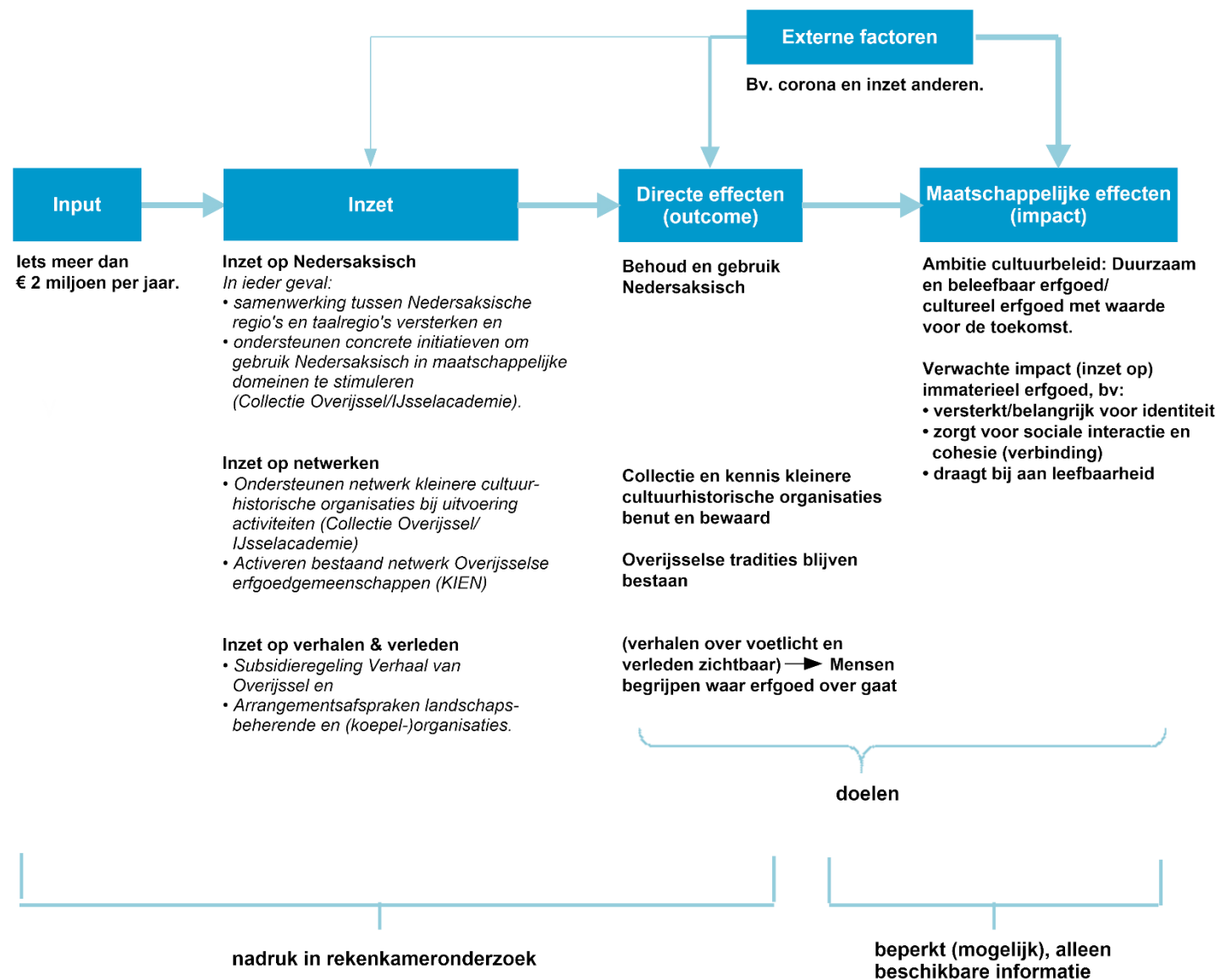
- subsidies aan organisaties waarmee samengewerkt wordt, die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering: KIEN, Collectie Overijssel (Overijsselacademie);
- om de subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel'.

2.2.3 Verwachte werking beleid

Om iets over de doelbereik van de inzet op immaterieel erfgoed te kunnen zeggen, hebben we op basis van documentstudie en gesprekken de beleidstheorie⁵⁶ van input naar impact uitgewerkt. In figuur 7 is deze op hoofdlijnen te zien. Na de figuur volgt een toelichting.

⁵⁶ Een beleidstheorie is het geheel van veronderstellingen en verwachtingen dat aan beleid ten grondslag ligt. Het gaat daarbij om veronderstellingen en verwachtingen over het verband tussen de inzet van een beleidsinstrument en het bereiken van bepaalde prestaties en vervolgens doelstellingen.

Figuur 7: Vereenvoudigde beleidstheorie immaterieel erfgoed provincie Overijssel

Bron: Overzicht Rekenkamer o.b.v. onder andere begrotingen en jaarverslagen 2021-2024, cultuurbeleid 2021-2024, uitvoeringsplannen cultuur 2021-22 en 2023-24.

Van input naar impact

De provincie Overijssel besteedt meer dan € 2 miljoen per jaar aan immaterieel erfgoed. Dit is haar financiële 'input' (helemaal links in figuur 7, zie ook §2.2.2) om daarmee bij te dragen aan de uiteindelijke ambitie gesteld in het cultuurbeleid 'duurzaam en beleefbaar erfgoed'/'erfgoed met waarde voor de toekomst'. Dat laatste is de impact (helemaal rechts in figuur 7, zie ook §2.2.1). Daarbij had de provincie ook verwachtingen over hoe - inzet op - immaterieel erfgoed positief bijdraagt op andere gebieden. Bijvoorbeeld de bijdrage aan het bevorderen van sociale interactie en cohesie, leefbaarheid (maatschappelijke waarde) en de betekenis die het kan hebben voor bijvoorbeeld toerisme (economische waarde).

Tussen de input en de uiteindelijke impact zit een aantal stappen. De provincie laat met het geld diverse activiteiten uitvoeren of voert die zelf uit. In tabel 2 gaven we alle voorgenomen activiteiten al weer. In figuur 7 leggen we de focus op de inzet waarvan de provincie aangeeft die gedurende de hele periode 2021-2024 te gaan doen en die zij ook in de P&C-documenten rekent tot immaterieel erfgoed.⁵⁷ Het gaat om de inzet op:

- Streektaal. De provincie geeft aan (in ieder geval) de samenwerking tussen Nedersaksische regio's en taalregio's te versterken en concrete initiatieven te ondersteunen om het gebruik van het Nedersaksisch in maatschappelijke domeinen te stimuleren. Uitvoering ligt bij de Overijssellacademie.
- Netwerken. De provincie spreekt in haar beleid over twee soorten netwerken, te weten: het ondersteunen van het netwerk van kleinere cultuurhistorische organisaties bij de uitvoering van activiteiten en het activeren van het bestaand netwerk van erfgoedgemeenschappen. Uitvoering ligt bij Collectie Overijssel, de Overijssellacademie respectievelijk het KIEN.
- Verhalen & het verleden. Volgens het beleid worden de Overijsselse verhalen over het voetlicht gebracht via de subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel' en het verleden zichtbaar gemaakt via arrangementsafspraken met aantal landschapsbehoudende (en koepel)organisaties.

De provincie heeft verwachtingen over hoe haar inzet gaat bijdragen de aan het doelbereik. Om een concreet voorbeeld te geven: De provincie stelt in haar beleid te gaan investeren in projecten die Overijsselse verhalen over het voetlicht brengen (subsidiereregeling 'Het verhaal van Overijssel'). Haar doel daarbij is erfgoed behouden. Haar verwachting van hoe deze subsidieregeling aan dit doel gaat bijdragen is dat behouden makkelijker gaat als mensen begrijpen waarover het gaat.

Op specifieke onderdelen van de beleidsinzet stelde de provincie prestatie-indicatoren. Het duidelijkste voorbeeld hiervan is dat GS voor de subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel' benoemde hoeveel projecten zij jaarlijks willen ondersteunen. Met organisaties als KIEN, Collectie Overijssel en de Overijssellacademie maakten GS

⁵⁷ Concreet betekent dit dat we niet ingaan op het 'delen van verhalen achter archeologische vondsten en vindplaatsen met het publieksprogramma Vondst van Overijssel, omdat dit in de P&C-documenten onder materieel erfgoed wordt geschaard. Het bij elkaar brengen van erfgoedorganisaties en ondernemers in de vrijetijdseconomie en het subsidiëren van kleine culturele initiatieven op het brede terrein van cultuur komt niet in beide uitvoeringsplannen cultuur 2021-2022 en 2023-2024 terug. Zodoende gaan we ook daar in de volgende hoofdstukken niet uitgebreid op in. In hoofdstuk zes over de link tussen immaterieel erfgoed & andere beleidsthema's (zoals economie of cultuur) stippen we deze voorgenomen activiteiten wel kort aan.

afspraken over welke activiteiten zij moeten uitvoeren voor een bepaald subsidiebedrag. Hiervoor stelden die organisaties activiteitenplannen op.

Externe factoren

Ook externe factoren zijn van invloed op het bereiken van de beoogde provinciale doelen (rechts bovenaan figuur 7). Een voorbeeld van een dergelijke externe factor bij het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed was corona. Hierdoor konden sommige activiteiten niet worden uitgevoerd of werden ze uitgesteld. Bovendien werken er naast de provincie andere partijen aan dezelfde of vergelijkbare maatschappelijke doelen. Dat kunnen andere overheden zijn, maar er zijn bijvoorbeeld ook maatschappelijke fondsen. Om een concreet voorbeeld te geven: voor ondersteuning van immaterieel erfgoed is bij het Rijk jaarlijks ongeveer € 2,45 miljoen beschikbaar en een groot deel van dat bedrag is voor een regeling bij het Fonds voor Cultuurparticipatie en voor ondersteuning aan het KIEN. Dit geld komt deels ten goede aan Overijssels immaterieel erfgoed, omdat er ook Overijsselse erfgoedprojecten zijn die subsidie krijgen⁵⁸ en Overijsselse erfgoedgemeenschappen ondersteund worden⁵⁹.

In de volgende hoofdstukken van dit rapport gaan we uitgebreider in op de drie onderdelen van de (beleids)inzet op het gebied van immaterieel erfgoed zoals die terugkomen in figuur 7. Hoofdstuk drie gaat daarbij over het stimuleren van het Nedersaksisch; hoofdstuk vier over het activeren en ondersteunen van het netwerk van kleine cultuurhistorische organisaties en erfgoedgemeenschappen⁶⁰ en hoofdstuk vijf over verhalen over het voetlicht brengen en het verleden zichtbaar maken. Per hoofdstuk gaan we in op de financiën, de uitvoering en het doelbereik.

⁵⁸ In 2019-2020 kende het FCP de regeling 'Immaterieel erfgoed'. Volgens haar jaarverslagen hebben twee projecten in Overijssel voor gezamenlijk € 17.725 subsidie ontvangen uit deze regeling. Sinds 2022 kent de FCP de regeling 'Erfgoed Maken' voor projecten op het gebied van immaterieel erfgoed, erfgoedvrijwilligers en erfgoededucatie. Volgens haar website hebben elf projecten in Overijssel voor gezamenlijk € 288.161 subsidie ontvangen uit deze regeling (stand begin 2024).

⁵⁹ De provincie Overijssel maakt daarnaast zelf al een aantal jaren afspraken met het KIEN over extra inzet ten behoeve van Overijsselse gemeenschappen. Dit komt aan de orde in hoofdstuk 4 van deze nota.

⁶⁰ Belangrijkste reden om dit samen te pakken, is dat er tegenwoordig gewerkt wordt met een Erfgoedplatform dat zich op deze beide groepen richt. Uitvoering van beide onderdelen vindt voor een belangrijk deel via dit Erfgoedplatform plaats. Zie ook §4.3.2.

3 Inzet op streektaal

Dit hoofdstuk gaat over de inzet van de provincie Overijssel op het gebied van streektaal. We beginnen met een korte introductie en gaan verder met de financiën, uitvoering en (zicht op) doelbereik.

31

Normen

- De provincie zet de instrumenten die zij in haar beleid heeft omschreven in of geeft in gevallen waarin dit niet gebeurt een duidelijke motivatie.
- Waar de provincie externe partijen inzet voor de uitvoering van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed, heeft zij duidelijke afspraken gemaakt over de te leveren prestaties, de financiële middelen en de verantwoording en monitort zij deze afspraken.
- De provincie heeft zicht op de behaalde resultaten van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed.
- De beoogde resultaten op het gebied van immaterieel erfgoed zijn behaald. Waar dit niet het geval is, kan de provincie dit motiveren.

Bevindingen

- De provincie ondertekende in 2018 een convenant waarin is afgesproken zich in te spannen en samen te werken om Nedersaksisch te behouden en het gebruik te bevorderen. Een overheid kan haar inzet zelf bepalen; er is niet vastgelegd welke inspanningen gedaan moeten worden.
- In het cultuurbeleid staat dat de provincie wil bijdragen aan het behoud en gebruik van Nedersaksisch op in ieder geval twee manieren: versterken van de samenwerking tussen Nedersaksische regio's en taalregio's en het ondersteunen van concrete initiatieven om het gebruik van het Nedersaksisch in maatschappelijke domeinen te stimuleren. Hiervoor wil de provincie samenwerken met Collectie Overijssel en de Overijsselacademie.
- In het kader van het convenant vindt er afstemming tussen betrokken overheden plaats. De provincie ziet potentieel voor sterkere samenwerking.
- De provincie verstrekke subsidie voor: de uitvoering van activiteiten gericht op streektaal, -cultuur en -geschiedenis door Collectie Overijssel en de Overijsselacademie, de interprovinciale proeftuin meertaligheid en streektaalprojecten vanuit de subsidieregeling Het Verhaal van Overijssel. In totaal gaat het om ongeveer € 1,1 miljoen aan subsidies in de periode 2019-2023 specifiek voor streektaal. Als het gehele activiteitenplan van Collectie Overijssel en de Overijsselacademie betrokken wordt inclusief inzet op andere onderdelen ligt dit bedrag een stuk hoger.

Vervolg bevindingen op de volgende pagina.

Vervolg bevindingen

- De beoogde samenwerking met Collectie Overijssel en de Overijsselacademie is gerealiseerd. De provincie maakte - in het kader van de verstrekte subsidie - afspraken met hen over activiteiten, financiën en verantwoording. In hun plan komen, conform beleid, activiteiten terug om het gebruik van Nedersaksisch in maatschappelijke domeinen te stimuleren. De Overijsselacademie ondernam diverse van de voorgenomen activiteiten, bv. activiteiten rondom het onderwijs, ondersteuning van streektaalevenementen en de podcast Nedersaksen. De provincie monitorde via gesprekken, een tussenrapportage en eindverslag.
- Het doel van de interprovinciale proeftuin meertaligheid was culturele programmering ontwikkelen. Hiervoor was € 310.000 beschikbaar (totaal betrokken overheden). Vijf projecten ontvingen subsidie (gezamenlijk € 240.000), waarvan twee met een link met het Nedersaksisch/Overijssel (gezamenlijk € 110.000). Een van deze projecten had een show in Overijssel.
- De provincie kent de erfgoedbrede subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel'. Zij heeft en biedt zicht op de hieruit ondersteunde projecten. In de periode 2019 t/m 2022 ontvingen tenminste negen streektaalprojecten hier subsidie uit. Het ging bijvoorbeeld om het tijdschrift Wiesneus voor basisscholen (2x) en de streektaalfestivals Zunnewende (2x) en het Twents songfestival (2x).
- Het doel is behoud en gebruik van het Nedersaksisch. Over hoe dit doel geïnterpreteerd moet worden, staat niets in provinciale documenten. De provincie rapporteert over de uitgevoerde activiteiten, maar niet over doelbereik. Er zijn beperkt kwantitatieve gegevens over het gebruik van Nedersaksisch beschikbaar en de gegevens die er zijn laten zien dat het steeds minder gesproken wordt. Echter, de provincie geeft aan dat het bij streektaal (net zoals bij ander immaterieel erfgoed) gaat om de toepassing en beleving ervan. Uit kwalitatieve informatie komt naar voren dat er meer waardering is gekomen voor het Nedersaksisch in de afgelopen jaren en er sprake is van een toename van initiatieven en cultuuruitingen rondom het Nedersaksisch.

3.1 Introductie

Bestuurlijke context: Convenant Nedersaksisch

In 2018 werd het convenant Nedersaksisch ondertekend. Ondertekenaars zijn: het ministerie van BZK, de provincies Overijssel, Gelderland, Drenthe, Friesland, Groningen en de gemeenten Oost- en Weststellingwerf. Het convenant erkent het Nedersaksisch als een "wezenlijk, volwaardig en zelfstandig onderdeel van de taalsystematiek binnen Nederland" en benadrukt het belang van het voortbestaan van het Nedersaksisch. Er is in het convenant afgesproken om zich in te spannen en samen te werken om de Nedersaksische taal in Nederland te behouden en gebruik te bevorderen. Dit zonder de totstandkoming van nieuwe wet- en regelgeving. In het convenant komt terug dat het initiatief bij lokale overheden ligt. In het convenant staat niet welke inspanningen gedaan moeten worden, maar is genoemd dat overheden dit zelf bepalen. Wel is

vastgelegd dat inspanningen en samenwerking nader worden uitgewerkt in procesafspraken over onder andere vergaderfrequentie, elkaar actief informeren, het delen van goede voorbeelden, afstemming van en communicatie over projecten die het plaatselijke en regionale belang overstijgen.

Verwachte werking beleid m.b.t. Nedersaksisch, incl. motivatie/doel

Bij de provincie Overijssel is het Nedersaksisch onderdeel van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed. De provincie geeft in de uitvoeringsplannen cultuur aan dat zij wil bijdragen aan het behoud en gebruik van Nedersaksisch (zie ook tabel 3). Dit sluit aan bij het doel dat terugkomt in het convenant Nedersaksisch. GS geven aan dat Nedersaksisch een belangrijk thema is in het cultuurbeleid omdat het belangrijk is voor de identiteit en de mogelijkheid biedt bij te dragen aan de ambities rond de aanpak van laaggeletterdheid, leefbaar platteland, Human Capital en sociale kwaliteit.

De provincie werkt op het gebied van Nedersaksisch samen met de Overijsselacademie. Zij stelde samen met de Collectie Overijssel in 2020 een activiteitenplan streektaal en -geschiedenis (geheten 'Erfgoed verbindt!') op voor de periode 2021-2024, waarvoor de provincie subsidie verstrekke. De ambitie voor de programmalijn Nedersaksisch is om "het Nedersaksisch te presenteren als immaterieel cultureel erfgoed met toekomstwaarde en bij te dragen aan imagoverbetering van de streektaal." Het eerste sluit aan bij het doel zoals de provincie in haar cultuurbeleid formuleerde ('erfgoed met waarde voor de toekomst', zie §2.2.1). De imagoverbetering komt niet expliciet in het cultuurbeleid of bijbehorende uitvoeringsplannen terug, maar wel in het convenant Nedersaksisch. Ook in het plan Erfgoed verbindt! komt terug dat de Nedersaksische taal (en cultuur) verbindt en bijdraagt aan de identiteit van de regio. Er is aangegeven dat taal en cultuur een gezamenlijke trots creëren op wie we zijn, ongeacht afkomst.

Tabel 3: Verwachte werking beleid Nedersaksisch op hoofdlijnen

Input	Uitvoering	Doelbereik
<ul style="list-style-type: none"> Financiële middelen provincie 2019-2023: ca. € 1,1 miljoen (enkel voor streektaal, is meer als streekcultuur en -geschiedenis worden meegenomen) Capaciteit, kennis en ervaring partners uitvoering. 	<ul style="list-style-type: none"> Provincie: <ul style="list-style-type: none"> Afstemmen/overleggen andere overheden i.h.k.v. convenant Nedersaksisch Maken en monitoren van afspraken met Collectie Overijssel/Overijssel-academie Uitvoeren subsidieregeling Verhaal van Overijssel (ook voor streektaalprojecten) Collectie Overijssel/Overijsselacademie: Uitvoering programmalijn Nedersaksisch uit plan Erfgoed Verbindt! We the North: culturele programmering proeftuin meertaligheid 	<p><i>Outcome</i></p> <p>Beter imago Nedersaksisch</p> <p>↓</p> <p>Behoud en gebruik Nedersaksisch</p> <p>↓</p> <p><i>Impact</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Bijdrage aan ambitie cultuurbeleid: duurzaam en beleefbaar cultureel erfgoed/erfgoed met waarde voor de toekomst Belang voor identiteit Bijdrage aan ambities rondom aanpak laaggeletterdheid, leefbaar platteland, Human Capital en sociale kwaliteit

3.2 Financiën

Het behalen van het doel op het gebied van Nedersaksisch begint met de middelen die hiervoor ingezet worden. Die input staat centraal in deze paragraaf. We focussen hier op de financiën. De input in de vorm van capaciteit, kennis en ervaring komt tot uitdrukking de activiteiten die in §3.3 centraal staan.

In tabel 4 staan de financiële middelen die de provincie Overijssel in de periode 2019-2023 inzette voor streektaal. Het gaat hierbij in totaal om ongeveer € 1,1 miljoen⁶¹ aan subsidies. Het merendeel van de provinciale middelen voor het Nedersaksisch is naar Collectie Overijssel (en de Overijsselacademie)⁶² gegaan. Het grootste deel was er vanuit een breed programma op het gebied van streekcultuur, -geschiedenis en -taal. Een dergelijk programma was er zowel in de periode 2017-2020 als in de periode 2021-2024. De hierboven genoemde € 1,1 miljoen heeft enkel betrekking op streektaal.⁶³

Tabel 4: Financiële middelen Overijssel voor streektaal 2019-2023

Onderdeel	Ingezette middelen
Subsidie Collectie Overijssel (en Overijsselacademie)	<ul style="list-style-type: none"> • 2019 en 2020: ca. € 340.000 p.j. en 2021 t/m 2024: ca. € 400.000 p.j. voor een breed programma op het gebied van streekcultuur, streektaal en streekgeschiedenis. Uitgaande van de daadwerkelijke lasten in 2021 en 2022 is ca. 1/3 ten behoeve van het Nedersaksisch ingezet.⁶⁴ • (2018,) 2019 en 2020: extra bedrag van € 40.000 per jaar voor bemensing en activiteiten Twentehoes.⁶⁵ • 2019: eenmalig € 200.000 voor extra activiteiten n.a.v. convenant Nedersaksisch.⁶⁶ • 2020: eenmalig € 25.000 voor project Nedersaksisch op de kaart.
Subsidieregeling Verhaal van Overijssel	<ul style="list-style-type: none"> • 2019 t/m 2022: ca. € 120.000 verstrekt voor streektaalprojecten. NB. Het plafond van deze regeling lag veel hoger, maar het gaat om een erfgoed-brede regeling (ook archeologie, cultureel erfgoed en andere soorten immaterieel erfgoed dan streektaal). Zie ook §5.2.
Subsidie culturele programmering proeftuin meertaligheid	<ul style="list-style-type: none"> • 2019: € 40.000.

Bron: *Overzicht Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. onder andere beantwoording technische vragen monitor 2019-II (kenmerk 2019/0373904) en het openbaar subsidieregister Overijssel.*

⁶¹ In de periode 2021-2022 is ongeveer 1/3 van de tot dan toe bestede middelen voor het activiteitenplan 2021-2024 naar het Nedersaksisch gegaan. Voor de berekening van de middelen voor het Nedersaksisch in de periode 2019-2023 zijn we voor de jaren 2019-2020 en 2023 van dezelfde verhouding uitgegaan.

⁶² Collectie Overijssel diende het programma o.g.v. streektaal en streekgeschiedenis is als onderdeel van een subsidieaanvraag bij de provincie Overijssel. Zij was penvoerder van de aanvraag. De coördinatie en de inhoudelijke uitvoering komt voor een belangrijk deel terecht bij de Overijsselacademie. Daar komt een groot deel van de subsidie dan ook terecht.

⁶³ Als het gehele programma/activiteitenplan van Collectie Overijssel en de Overijsselacademie betrokken zou worden inclusief de inzet op andere onderdelen (in 2021-2024 Erfgoednetwerk Overijssel, Regionale verhalen, Erfgoed & toerisme) dan ligt dit bedrag een stuk hoger.

⁶⁴ Berekening o.b.v. Activiteitenverslag 2021-2022 Collectie Overijssel/Overijsselacademie Activiteitenplan Erfgoed verbindt!, p. 16.

⁶⁵ Dit naar aanleiding van een motie in 2017 (M12) over Streektaal in Twente.

⁶⁶ PS/2018/1025 Statenvoorstel Uitwerking Amendement Begroting 2019 - Culturele infrastructuur en monumentenzorg.

3.3 Uitvoering

3.3.1 Activiteiten Nedersaksisch provincie

Afstemming/overleg i.h.k.v. convenant Nedersaksisch

In het convenant Nedersaksisch spraken partijen af om zich in te spannen en samen te werken ten behoeve van het Nedersaksisch en dat deze inspanningen en samenwerking nader wordt uitgewerkt in procesafspraken. Ambtelijk werd aangegeven dat de procesafspraken destijds 'licht' zijn ingevuld, waarmee werd bedoeld dat die afspraken er vooral zijn over de frequentie van overleggen en over het 'trekkerschap'. Dat laatste houdt in dat er om de twee jaar een andere Nedersaksische overheid verantwoordelijk is voor de afstemming en eerste aanspreekpunt is voor het ministerie van OCW.⁶⁷

Vanuit de provincies bestaat er ambtelijk en bestuurlijk overleg over het Nedersaksisch. Hierin vindt periodiek overleg plaats. De provincie geeft aan dat de ambtelijke bijeenkomsten drie tot vier keer per jaar plaatsvinden. Zij stelt dat het overleg inzicht biedt in wat er bij de deelnemende provincies speelt en waar de uitdagingen liggen (ook bij de landelijke partijen gericht op Nedersaksisch). Wel ziet ze nog potentieel voor meer samenwerking naar buiten toe. Externe factoren, zoals de coronapandemie bemoeilijkten dit in de afgelopen jaren zo werd gesteld.⁶⁸

Behalve overleg tussen overheden over de inzet op het Nedersaksisch, is dat overleg er ook tussen de Nedersaksische taalorganisaties⁶⁹. Zij richtten eind 2019 een stuurgroep Nedersaksisch op. Dit betreft een overleg van de directeuren en coördinatoren. Het is op eigen initiatief vanuit de streektaalorganisaties en is niet in opdracht van lokale of nationale autoriteiten. Het doel is meer gezamenlijke projecten te ontwikkelen en samen met het SONT⁷⁰ zorgen voor een heldere lobbyagenda. Er is een gemeenschappelijke website (www.nedersaksisch.com) om de samenwerking binnen het Nedersaksische taalgebied te versterken en daarnaast is samenwerking op het gebied van binnenschoolse educatie een belangrijk thema.

In het convenant was afgesproken dat de partijen binnen twee jaar na de inwerking-treding daarvan de werking van het convenant zouden evalueren. Vanuit de ambtelijke organisatie werd aangegeven dat bij hen geen evaluatie van het convenant bekend is. Wel werd gesteld dat onder andere de samenwerking een vast agendapunt is in de bestuurlijke en ambtelijke overleggen.⁷¹

⁶⁷ Antwoord op schriftelijke vragen.

⁶⁸ Interview.

⁶⁹ Dit zijn: Centrum Groninger Taal en Cultuur, Huus van de Taol in Drenthe, de Stichting Stellingwerper Schrieversronte, de Oaverieselakademie en Erfgoedcentrum Achterhoek Liemers.

⁷⁰ Sont staat voor Streektaalorganisaties Nedersaksisch Taalgebied. SONT werd ingesteld door de regionale Nedersaksische streektaalinstellingen en verenigingen en geldt als koepel voor de behartiging van twee gezamenlijke belangen: a) het bereiken van een hogere status en meer erkenning en b) het initiëren en / of adviseren bij gebiedsoverstijgende activiteiten.

⁷¹ Antwoord op schriftelijke vragen.

Maken en monitoren afspraken

De provincie noemt het maken en monitoren van afspraken in haar begrotingen als één van haar acties in het kader van immaterieel erfgoed. In verband met de omvang van de middelen (zie §3.2) leggen we hieronder de focus op de afspraken met Collectie Overijssel in de periode 2021-2024. Tabel 5 laat zien dat de provincie afspraken met Collectie Overijssel maakte over onder andere de uit te voeren activiteiten, de financiën en de verantwoording. Dit is het kader van een subsidie die Collectie Overijssel eind 2020 aanvraag voor de uitvoering van een activiteitenplan streektaal en streekgeschiedenis 2021-2024 (Erfgoed verbindt! geheten) en die de provincie begin 2021 verleende. In dit activiteitenplan worden vier programmalijnen beschreven, te weten: Nedersaksisch, regionale verhalen, erfgoed & toerisme en erfgoednetwerk Overijssel. De uitvoering van de programmalijn Nedersaksisch komt in §3.3.2 aan de orde (de uitvoering van de andere programmalijnen in vervolghoofdstukken).

Tabel 5: Afspraken met Collectie Overijssel en Overijssellacademie 2021-2024 (subsidie)

	Afspraken?	Toelichting
Prestaties	Ja	De subsidie wordt verstrekt voor de uitvoering van het plan 'Erfgoed verbindt!'. Voor de programmalijn streektaal wordt aangegeven: <i>"De ambitie is om het Nedersaksisch te presenteren als immaterieel cultureel erfgoed met toekomstwaarde en bij te dragen aan imagoverbetering van de streektaal. Resultaten hiervan zijn: digitaal platform Nedersaksisch, Communicatieplan versterking Nedersaksische identiteit; Netwerk van partners binnen het onderwijs, cultuur en media, openbaar bestuur, toerisme en economie dat helpt de Nedersaksische merkidentiteit te laden; Duurzaam gebruikt lesmateriaal en train-the-trainer-methodiek binnen alle onderwijsniveaus, culturele programmering, digitale hulpmiddelen voor ontsluiting van de taal."</i>
Financiën	Ja	Subsidiebedrag wordt genoemd waarbij er zicht wordt gegeven op berekening van het bedrag. Er is expliciet als voorwaarde voor de subsidie genoemd dat PS akkoord moeten gaan met begroting 2022 (want daarin is bedrag opgenomen). Er is aangegeven dat de subsidie wordt vastgesteld bij het indienen van het eindverslag (zie hieronder).
Verantwoording	Ja	<ul style="list-style-type: none"> Tussenrapportage voor 1 april, waarover de provincie een gesprek aangaat. De provincie ontving de tussenrapportage op 15 juli. Dit is na de afgesproken datum. De provincie geeft aan in gesprekken met (tegenwoordig) de Overijssellacademie de uitvoering van het activiteitenplan te bespreken. Eindverslag voor 1 april. Na afstemming is deze datum later verschoven⁷² naar 1 januari 2024. Collectie Overijssel diende de aanvraag voor vaststelling van het subsidiebedrag en het daarbij vereiste eindverslag uiteindelijk in juli 2023 in. Dit is voor de nieuw afgesproken datum.
Overig	-	Onder andere: binnen vier weken melden als activiteiten niet/anders uitgevoerd worden (kan gevolgen hebben voor subsidiebedrag), zorgen voor een goede administratie en meewerken aan monitoring en onderzoek.

Bron: Tabel Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. documenten subsidieverlening en interview.

⁷² Achtergrond van het verzoek van Collectie Overijssel om de projectperiode te verlengen en in het verlengde daarvan om het verzoek tot vaststelling van de subsidie uit te stellen, was dat er meer tijd nodig was om de activiteiten uit te voeren.

Uitgaande van wat er in het uitvoeringsplan cultuur van de provincie staat, zou verwacht mogen worden dat in de afspraken/het activiteitenplan in ieder geval iets terugkomt over concrete initiatieven om het gebruik van het Nedersaksisch in diverse maatschappelijke domeinen te stimuleren (hierbij worden het onderwijs en de culturele sector expliciet genoemd). Als we kijken naar de inhoud van het activiteitenplan dan zien we dat dit het geval is.

Subsidie voor streektaalprojecten uit regeling Verhaal van Overijssel

De provincie beschikt over de subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’ waarmee zij wil bijdragen aan het behoud van cultureel erfgoed. We besteden er kort aandacht aan, omdat projecten rondom streektaal er aanspraak op kunnen maken. Hoofdstuk 5 gaat over de inzet van de provincie op verhalen. Daar komt de regeling uitgebreider aan bod.

De afgelopen jaren verstrekte de provincie Overijssel aan tenminste negen streektaalprojecten (gezaamenlijk bijna € 120.000) subsidie uit deze regeling. Het ging daarbij onder meer om bijdragen voor:

- het organiseren van een Twents songfestival (2019 en 2023); dit kende rond de 500 bezoekers in die jaren.
- het onder de aandacht brengen van streektaal bij kinderen in de basisschoolleeftijd met behulp van het tijdschrift ‘Wiesneus’ over dialecten (2019 en 2020); dit is verspreid onder 100 respectievelijk. 200 basisscholen in die jaren en digitaal beschikbaar gemaakt.
- het streektaal(muziek) en -cultuur festival Zunnewende (2020 en 2023).

3.3.2 Uitvoering programmaliijn Nedersaksisch uit plan Erfgoed verbindt! (Collectie Overijssel, Overijsselacademie)

Voor de provincie zijn Collectie Overijssel en de Overijsselacademie belangrijke partners voor wat betreft de implementatie van het convenant Nedersaksisch. In hun activiteitenplan 2021-2024 Erfgoed verbindt! gaven zij inzicht in de beoogde activiteiten voor de programmaliijn Nedersaksisch. Tabel 7 laat zien de Overijsselacademie in de jaren 2021-2023 diverse van de voorgenomen activiteiten ondernam. In 2024 volgt nog onder andere: een verdere verkenning gedaan tot het ontwikkelen van het keuzedeel Nedersaksisch voor het MBO-onderwijs en een nieuw initiatief ‘Nedersaksen in de klas’.⁷³

⁷³ Dit vervangt ‘Wiesneus’ wat volgens de Overijsselacademie financieel en qua uitvoering niet haalbaar bleek en sluit aan op andere initiatieven omtrent het Nedersaksisch. Bron: Concept jaarverslag 2023 Overijsselacademie.

Tabel 6: Uitgevoerde projecten 2021-2023 m.b.t. programmalijn Nedersaksisch

Uitgevoerde activiteiten	Gerapporteerd over gebruik/bereik
<ul style="list-style-type: none"> Ondersteuning van streektaalevenementen op festivals (Zunnewende, Twents Songfestival en, in mindere mate Kamerbreed Genemuiden) 	
<ul style="list-style-type: none"> De ontwikkeling en toepassing van een streektaal lespakket op het MBO en HBO, met de focus op zorg en burgerschap. In gebruik genomen bij diverse gastlessen (in 2021 veel uitgevallen vanwege corona). Ook voorbereiding getroffen voor een aanvraag voor een keuzedeel Nedersaksische taal en cultuur op het MBO. 	20 gastlessen
<ul style="list-style-type: none"> Het onder de aandacht brengen van streektaal bij kinderen in de basisschoolleeftijd m.b.v. een tijdschrift over dialecten ('Wiesneus'). 	2020: ca. 100 basisscholen, 2021: ca. 200 basisscholen en 2022: 160 scholen.
<ul style="list-style-type: none"> Podcastserie 'De Nedersaksen'⁷⁴ (start 2021 en in 2022 met tweede en derde seizoen). 2023: start gelijknamige theaterproductie, met in totaal negen optredens. 	Podcast De Nedersaksen: 2021: ca. 14.000 unieke luisteraars, 2022: boven de 20.000 unieke luisteraars. In totaal meer dan 130.000 streams.
<ul style="list-style-type: none"> Nedersaksisch Songwriters Camp in 2023. 	Zeven Twentse schrijvers namen deel. Zij presenteerden liedjes aan ca. 70 bezoekers in het theater.
<ul style="list-style-type: none"> Ontwikkeling van cursussen voor volwassenen over het Nedersaksisch, opgedeeld in verschillende dialecten. 	
<ul style="list-style-type: none"> Inventarisatie van digitalisering van woordenboeken/-lijsten van het Nedersaksisch. 	
<ul style="list-style-type: none"> Voordat het Twentehoes sloot in 2022, was het in 2021 elke donderdag aanwezig bij 1Twente met het Twents Kwartearken. Daarnaast was er een pilot met interactieve placemats over de Twentse taal en geschiedenis voor verzorgingstehuizen. 	
<ul style="list-style-type: none"> PS-vergadering in het Nedersaksisch tijdens de streektaalmaand in 2021: webinar gegeven, gezorgd voor vertaling van agenda vergadering. 	
<ul style="list-style-type: none"> Nedersaksische Poëziewedstrijd en wedstrijd 'De beste Nedersaksische bedrijfslogan'. 	Er kwamen 23 inzendingen binnen bij de poëziewedstrijd.
<ul style="list-style-type: none"> Delen van informatie over initiatieven m.b.t. het Nedersaksisch met de website Nedersaksisch.com, een samenwerking van verschillende streektaalorganisaties in Nederland. 	
<ul style="list-style-type: none"> Medewerking aan meerdere (wetenschappelijke) artikelen/teksten over het Nedersaksisch, het geven van lezingen en interviews, medewerking aan programma's in de media, het aangaan van een podcastsamenwerking. 	

Bron: *Activiteitenverslagen 2021-2022 van Collectie Overijssel en de Overijsselacademie, jaarverslag 2023 (concept) van de Overijsselacademie, dashboard Verhaal van Overijssel in cultuurhistorische waardenkaart Overijssel.*

⁷⁴ Tot stand gekomen met de steun van Hedon Productiehuis.

3.3.3 Proeftuin meertaligheid (We the North)

In §3.2 kwam aan bod dat Overijssel de proeftuin meertaligheid ondersteunde met € 40.000 subsidie. Het maakte onderdeel uit van het programma We the North (van de drie noordelijke provincies en de gemeenten Assen, Leeuwarden, Groningen en Emmen), waar de provincies Overijssel en Gelderland bij aansloten voor deze proeftuin. De proeftuin is gecoördineerd en uitgevoerd door twee kwartiermakers, met als penvoerder de provincie Groningen. Er was een subsidietraject waarbij alle betrokken provincies betrokken waren in de adviescommissie.

Doel ontwikkeling culturele programmering

Het doel van de proeftuin was om culturele programmering rondom het thema meertaligheid te ontwikkelen. Hiervoor was in totaal (alle overheden gezamenlijk) € 310.000 beschikbaar. Zes projecten kregen subsidie en gingen in het najaar van 2020 van start, maar één trok zich kort daarna terug. Met de vijf overgebleven projecten was € 240.000 gemoeid. Dit is bijna 80% van wat beschikbaar was voor de programmering.

Er waren projecten twee projecten met een link met het Nedersaksisch/Overijssel⁷⁵: Wordspøken⁷⁶ (€ 70.000) en Dansen op de grens⁷⁷ (€ 40.000). Een Nedersaksische taalorganisatie die projecten had aangedragen, gaf aan dat hier geen reactie op kwam en dat zij enkel geïnformeerd waren over welke aanvragen subsidie ontvingen. De indruk van betreffende persoon was dat vooral veel geld naar projecten over het Fries en deels naar het Gronings ging, maar dat dit niet is doorgesijpeld naar het Oosten.⁷⁸

Doel inwoners en bezoekers aanraking meertaligheid

Het uiteindelijke doel van de proeftuin was om inwoners en bezoekers van de vijf deelnemende provincies op een laagdrempelige manier in aanraking te laten komen met de diversiteit aan meertaligheid in de regio. Publieksbereik is meegenomen in een evaluatie van de proeftuin door de kwartiermakers. Hierin kwam terug dat de coronacrisis het bereiken van inwoners en bezoekers bemoeilijkte, maar er mede door het inzetten van alternatieve vormen zoals film en internet er - naar verhouding - toch een goed publieksbereik kon worden gerealiseerd. Een aantal projecten liepen ook langer door, omdat er gedurende de tijd toch ook weer fysiek publiek bereikt kon worden. In de zelfevaluatie onder de vijf projecten werd een 3,4/5 gegeven voor publieksbereik. Dit komt volgens de kwartiermakers overeen met hun eigen waarneming en inschatting en moet volgens hen (gezien COVID-19) als positief worden geïnterpreteerd.

⁷⁵ Afgeleid van informatie op de website van de proeftuin. Het ging hierbij niet op projecten die aangedragen waren door het Overijsselse taalhuis, maar om projecten van organisaties uit andere provincies waarbij er sprake was van Nedersaksische teksten en Overijsselse artiesten die deelnamen.

⁷⁶ Dit was een co-creatie project van hip hop artiesten uit Noord- en Oost Nederland waaronder twee uit Overijssel. Er werd een gezamenlijke mixtape (album) uitgebracht dat ging over hun verbinding met het Nedersaksische gebied, waar zij in opgroeiden en een deel van identiteit aan ontleenden. Het project was een initiatief van Popfabryk (die de subsidie ontving) i.s.m. BRUT, Cultuur Oost, Stichting Kunst & Cultuur en Noordstaat.

⁷⁷ Op nieuwe teksten in het Nedersaksisch en het Fries wordt muziek geschreven waarop te dansen valt. Het is de bedoeling dat met deze actuele muziek de interesse van jongeren voor streektaal te wekken. Het was een initiatief van het Noordpool Orkest. Bij de uitvoering namen er zangeressen uit de vijf betrokken provincies (waaronder een uit Overijssel) deel.

⁷⁸ Interview.

In verband met het doel van de provincie Overijssel is het vooral interessant te weten wat het bereik is geweest van de twee projecten met een link met het Nedersaksisch. Het bleek lastig hier op basis van openbare informatie een beeld van te krijgen. Er staan acht filmpjes op Youtube van het project Wordspøken, welke tussen de 108 en 1.300/gemiddeld 726 weergaven kennen (stand april 2024).⁷⁹ Wordspøken deed een show in Overijssel⁸⁰, dit lijkt niet het geval te zijn voor het project Dansen op de Grens.⁸¹

3.4 (zicht op) Doelbereik

De provincie Overijssel wil met haar inzet bijdragen aan het behoud en het gebruik van Nedersaksisch. Over hoe dit doel geïnterpreteerd moet worden, is niets terug te vinden in provinciale documenten.

Zicht op doelbereik

In de praktijk rapporteren GS veelal over de uitgevoerde activiteiten. Dit gebeurt bijvoorbeeld via het jaarverslag waarin GS voorbeelden van de ondernomen activiteiten noemen. Ook stuurden zij in 2020 een Statenbrief waarin zij ingingen op de stand van zaken van het Nedersaksisch. Hierbij noemden GS vooral voorbeelden van activiteiten en ontwikkelingen (bv. dat streektaalorganisaties zijn gaan samenwerken). Over of het doel is bereikt, wordt niet gerapporteerd. Hierbij is het goed te realiseren dat er diverse andere overheden en taalhuizen inzetten op hetzelfde doel.

Bekend over behoud en gebruik Nedersaksisch

Bij een doel als het behoud en het gebruik van Nedersaksisch kan snel gedacht worden aan cijfers die gaan over hoeveel Nedersaksisch er wordt gesproken. In de praktijk blijken kwantitatieve gegevens hierover beperkt beschikbaar. De bronnen die er zijn laten wel hetzelfde beeld zien, namelijk dat het steeds minder wordt gesproken in vergelijking met een aantal jaar geleden (zie tabel 7).

Echter, de provincie gaf in een interview aan dat de focus niet ligt op kwantitatieve cijfers met betrekking tot het aantal Nedersaksisch-sprekenden, maar op de manier waarop de streektaal wordt toegepast en hoe het door de sprekers wordt beleefd. De indruk was dat, hoewel het Nedersaksisch minder wordt gesproken dan vroeger, er wel meer culturele uitingen zijn waarbij de regionale taal een rol speelt. GS zien een groeiende waardering voor het Nedersaksisch. Uit onze interviews met uitvoeringsorganisaties kwam een positief beeld. Waar de indruk was dat het Nedersaksisch eerst

⁷⁹ Er is verder weinig openbare informatie te vinden over hoeveel mensen met de mixtape (album) bereikt zijn. Er is een documentaire over het project gemaakt welke is uitgezonden op Frysland doc/NPO 2. Het is niet duidelijk door hoeveel mensen die gezien is.

⁸⁰ In totaal deden zij zeven shows. Het optreden in Overijssel was bij een showcase festival voor nieuw Oost-Nederlands talent.

⁸¹ Voor dansen op de grens waren er in 2022 twee voorstellingen op festivals. Hier namen zangeressen uit de betrokken provincies (waaronder één uit Overijssel aan deel. De eerste voorstelling was op CityProms in Leeuwarden. Dit betrof een festival met veertig gratis voorstellingen op tien podia met 16.500 bezoekers; er is niet duidelijk hoeveel daarvan de show Dansen op de grens hebben gezien. De tweede voorstelling was op FestiValderAA (Drenthe): Hier speelde voorstelling op een extra avond in het kader van de jubileumeditie waar vrijwilligers van de afgelopen 10 jaar voor waren uitgenodigd. Er waren 375 bezoekers.

‘ouderwets’ werd gevonden, is dit zich volgens hen sinds de laatste jaren aan het keren en is er meer waardering voor het Nedersaksisch. Meer organisaties staan open iets met het thema te doen. Ook het SONT - de koepelorganisatie van Nedersaksische streektaalorganisaties - was positief. Zij constateerde (2021) dat de Nedersaksische taal serieuzer wordt genomen en bij de gebruikers is er een gevoel van erkenning en trots. De media lijken steeds positiever over het Nedersaksisch te praten en teksten worden vaker in het Nedersaksisch gepubliceerd. SONT signaleerde verder dat streektaalorganisaties meer belangstelling rapporteren als het gaat om deelname aan activiteiten.⁸²

Tabel 7: Onderzoeken gebruik Nedersaksisch

Onderzoek	Beknopte uitkomst
Driessen (2012)	<ul style="list-style-type: none"> In 1995 sprak 35% van de ouders met jonge kinderen onderling Nedersaksisch; in 2001 was dat 24% en in 2011 15%. In 1995 sprak 8% van de ouders Nedersaksisch met de kinderen; in 2001 was dit 6% en in 2011 was dit 2%. In 1995 sprak 7% van de kinderen Nedersaksisch met zijn of haar broers of zussen; in 2001 was dat 5% en in 2011 1%. In 1995 sprak 6% van de kinderen Nedersaksisch met vrienden, in 2001 was dat 5% en in 2011 1%.
CBS (2019)	In heel Nederland is bij 10,2% het Nedersaksisch de meest gesproken taal thuis. Bij 23,6% van de inwoners van Overijssel is dit het geval.
De Staat van het Nederlands (2019)	29% van de panelleden gebruikt een dialect/regionale taal. Bij 2,3% van deze groep gaat het om het Nedersaksisch. Na het Limburgs is het Nedersaksisch de sterkste regionale taal.
De Staat van het Nederlands (2021)	<ul style="list-style-type: none"> 24,3% van de panelleden gebruikte een of meerdere dialecten of regionale talen. Van deze groep gaf 25% aan het Nedersaksisch te gebruiken. Samen met het Fries en het Limburgs is het Nedersaksisch de populairste regionale taal. 15,3% van de Nedersaksische panelleden spraken dialect of een regionale taal of iets tussenin met de kinderen. Dit is minder dan bij het Fries en Limburg. In vergelijking met 2018 blijken de Nedersaksische panelleden aangeven in alle situaties iets vaker het dialect of de regionale taal te gebruiken.

⁸² Zevende rapportage van Nederland inzake het Europees handvest voor regionale talen en of talen van minderheden.

4 Inzet op netwerken

De provincie zet binnen haar beleid in op het ondersteunen van het netwerk van kleinere cultuurhistorische organisaties en het activeren van het netwerk van erfgoed-gemeenschappen. Die inzet op netwerken bekijken we in dit hoofdstuk. We beginnen met een korte introductie en gaan daarna verder met financiën, uitvoering en doelbereik.

42

Normen

- De provincie zet de instrumenten die zij in haar beleid heeft omschreven in of geeft in gevallen waarin dit niet gebeurt een duidelijke motivatie.
- Waar de provincie externe partijen inzet voor de uitvoering van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed, heeft zij duidelijke afspraken gemaakt over de te leveren prestaties, de financiële middelen en de verantwoording en monitort zij deze afspraken.
- De provincie betreft en benut erfgoedgemeenschappen.
- De provincie heeft zicht op de behaalde resultaten van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed.
- De beoogde resultaten op het gebied van immaterieel erfgoed zijn behaald. Waar dit niet het geval is, kan de provincie dit motiveren.

Bevindingen

- De provincie gaf aan het netwerk van kleinere cultuurhistorische organisaties bij de uitvoering van hun activiteiten te ondersteunen (wat er uiteindelijk aan bijdraagt dat hun collecties en kennis benut en bewaard wordt) en het netwerk van erfgoed-gemeenschappen te activeren (zodat die er samen voor zorgen dat tradities behouden blijven). Belangrijke tussenstap hierbij is dat er onderling kennis gedeeld wordt.
- De beoogde samenwerking met het KIEN is gerealiseerd. De provincie maakte - in het kader van de verstrekte subsidie - afspraken met hen over activiteiten, financiën en verantwoording. De activiteiten waren gericht op het versterking van de immateriële erfgoedgemeenschappen. De activiteiten die in het plan stonden waren geconcentreerd rond vijf thema's die voortkwamen uit een behoeftepeiling. Dit waren: educatie, professionalisering, promotie/zichtbaarheid (voor 2021-2022), versterking financiële positie en regelgeving/vergunningen (voor 2023-2024). Zoals afgesproken zijn met name op de eerstgenoemde drie thema's de afgelopen jaren activiteiten ondernomen. De provincie kreeg hier zicht op via gesprekken met en rapportages van het KIEN. Sinds 2023 werkt het KIEN met een klankbordgroep van erfgoedgemeenschappen die om advies gevraagd wordt. In 2024 wordt o.a. gewerkt aan het opzetten van een garantiefonds.

Vervolg bevindingen op de volgende pagina.

Vervolg bevindingen

- De voorgenomen samenwerking met Collectie Overijssel en de Overijsselacademie heeft plaatsgevonden. Een programmalijn uit hun activiteitenplan Erfgoed verbindt! 2021-2024 gaat over een zogenoemde Erfgoednetwerk Overijssel. In 2021 namen zij het initiatief tot het Erfgoedplatform Overijssel (waar ook diverse andere organisaties aan deelnamen). Dit kwam voort uit een behoeftepeiling onder kleine erfgoedinstellingen. Vanuit het Erfgoedplatform worden onder andere kleine erfgoedinstellingen geadviseerd, cursussen en bijeenkomsten georganiseerd en gefaciliteerd en een online kennisbank aangeboden. Uit interviews kwamen gemengde signalen over de resultaten van het platform: enerzijds een groeiend platform (het gebruik ervan nam in 2022 en 2023 ook toe zo blijkt uit informatie van de Overijsselacademie) waarbij de samenwerking tussen erfgoedorganisaties zijn vruchten afwerpt, anderzijds ook benoemd dat het meer potentie heeft dan dat er nu gebeurt.

4.1 Introductie

Een van de uitgangspunten van het Overijsselse cultuurbeleid is mensen en organisaties bij elkaar brengen. De provincie gaf aan netwerkontwikkeling en kennisverspreiding in de sector belangrijk te vinden. Door partijen bij elkaar te brengen, groeien de gezamenlijke kennis en de slagkracht en ontstaan nieuwe initiatieven. Dat zou volgens haar weer leiden tot een bloeiend cultureel leven.

Bovenstaand (algemene) uitgangspunt van het cultuurbeleid is ook terug te zien bij de beleidsinzet op het gebied van immaterieel erfgoed. In het uitvoeringsplan cultuur staat hierbij dat de provincie:

- het netwerk van kleinere cultuurhistorische organisaties, zoals kleine musea en oudheidkamers, bij de uitvoering van hun activiteiten gaat ondersteunen. Op die manier zou kennis over het beheer van collecties, vrijwilligersbeleid en publieksbereik worden gedeeld. Wat er weer aan zou bijdragen dat de collectie en kennis van kleinere cultuurhistorische organisaties benut en bewaard worden.
- het bestaande netwerk van Overijsselse erfgoedgemeenschappen gaat activeren. Op die manier zou kennis worden gedeeld en benut, bijvoorbeeld over professionalisering en marketing. Wat er weer aan zou bijdragen dat de erfgoedgemeenschappen er samen voor kunnen zorgen dat de Overijsselse tradities blijven bestaan.

Voor bovenstaande zou worden (en is ook) gewerkt met Collectie Overijssel, Overijsselacademie en het KIEN.

4.2 Financiën

De volgende partijen ontvingen geld van de provincie die in het kader van de inzet op netwerken:

- Zoals in hoofdstuk drie al aan de orde kwam, verstrekt de provincie voor de periode 2021-2024 € 1,6 miljoen (ongeveer € 400.000 per jaar) subsidie aan Collectie Overijssel (en de Overijsselacademie) voor de uitvoering van het programma ‘Erfgoed Verbindt!’. Op verzoek van de provincie was de subsidie-aanvraag en bijbehorende begroting ingestoken op 2 jaar (2021 en 2022). Uitgaande van de daadwerkelijke lasten in 2021 en 2022 is ongeveer 12% ten behoeve van de programmalijs Erfgoednetwerk Overijssel ingezet.⁸³ Dit is meer dan aanvankelijk was begroot.
- Het KIEN ontvangt voor de periode 2021-2024 € 250.000 subsidie voor uitvoeren van het activiteitenplan ‘Versterking Immaterieel Erfgoed, provincie Overijssel’. Voor 2021 en 2022 ging het om € 50.000 per jaar en voor 2023 en 2024 gaat het om € 75.000 per jaar. Na 2022 is het subsidiebedrag van € 100.000 voor 2021-2022 vastgesteld op € 87.575 (wat de daadwerkelijke kosten voor de programma-uitvoering waren, zo bleek uit de eindrapportage). Bovengenoemde subsidie ontving de provincie uit de kaderregeling⁸⁴, waar zij eerder nog een projectsubsidie ontving. Dat geeft aan dat het KIEN ook een vaste meerjarenpartner van de provincie is geworden.⁸⁵

4.3 Uitvoering

4.3.1 Provincie: afspraken maken en monitoren

Afspraken Collectie Overijssel en Overijsselacademie over Erfgoednetwerk Overijssel

De provincie noemt het maken en monitoren van afspraken in haar begrotingen als één van haar acties in het kader van immaterieel erfgoed. De afspraken met Collectie Overijssel en de Overijsselacademie in het kader van het activiteitenplan Erfgoed Verbindt! (en de monitoring daarvan) kwamen al aan bod in §3.3.1, omdat die afspraken onder andere betrekking hadden op de programmalijs Nedersaksisch. De afspraken omtrent financiën, verantwoording (tussenrapportage en eindverslag), wijzigingen in de uitvoering en andere zaken die daar werden benoemd, gelden ook voor de programmalijs Erfgoednetwerk Overijssel. Inhoudelijk is in het subsidieverleningsdocument het volgende vastgelegd over de programmalijs Erfgoednetwerk Overijssel:

De ambitie is het leveren van kennis, advies en ondersteuning aan (vrijwillige) erfgoedorganisaties, zodat de Overijsselse cultuurhistorische collecties en de Nedersaksische taal fysiek en digitaal op een kwalitatief verantwoorde wijze duurzaam worden beheerd en toegankelijk worden gemaakt en een blijvende voedingsbron zijn

⁸³ Berekening o.b.v. Activiteitenverslag 2021-2022 Collectie Overijssel/Overijsselacademie Activiteitenplan Erfgoed verbindt, p. 16.

⁸⁴ Subsidieregeling Kader culturele instellingen Overijssel 2021 tot en met 2024.

⁸⁵ Interview.

voor het op eigentijdse manier presenteren van de verhalen van Overijssel aan het grote publiek. Producten hiervan zijn: Online platform met digitaal cursusaanbod en vraagbaakfunctie, workshops, symposia en trainingen, drempelvrij digitaal collectiebeheersysteem voor kleinere erfgoedorganisaties.

Maken en monitoren afspraken met het KIEN

De provincie noemt het maken en monitoren van afspraken in haar begrotingen als één van haar acties in het kader van immaterieel erfgoed. Tabel 8 laat zien dat de provincie afspraken met het KIEN maakte over onder andere de uit te voeren activiteiten, de financiën en de verantwoording. Dit is het kader van een subsidie die het KIEN eind 2020 aanvraag. De afgesproken activiteiten zijn gericht op het versterken van het immateriële erfgoed. De uitvoering daarvan komt aan bod in §4.3.3.

Tabel 8: Afspraken met KIEN (subsidie)

	Afspraken over?	Toelichting
Prestaties	Ja	Inhoudelijke activiteiten afgesproken over vijf thema's waarvan er drie staan voor de periode 2021-2022: educatie, professionalisering en promotie/zichtbaarheid (regelgeving/vergunningen en onderzoek financiën voor 2023-2024).
Financiën	Ja	Subsidiebedrag wordt genoemd waarbij er zicht wordt gegeven op berekening van het bedrag. Er is aangegeven dat de subsidie wordt vastgesteld bij het indienen van het eindverslag (zie hieronder).
Verantwoording	Ja	<ul style="list-style-type: none"> Voor 1 april 2022 moest een tussenrapportage ingediend zijn (waarover de provincie een gesprek aan gaat). De provincie ontving deze tussenrapportage op 23 juni 2022. De provincie reageerde laat op deze rapportage. De tussenrapportage werd goedgekeurd. Voor 1 april 2023 moest het eindverslag bij de provincie ingediend zijn. Als zij dat heeft, stelt zij de subsidie vast. Dat deed zij uiteindelijk op 30 maart 2023. Daarmee was het verslag op tijd opgestuurd. De provincie geeft aan in gesprekken met het KIEN de uitvoering van het activiteitenplan te bespreken.
Overig		Onder andere: binnen vier weken melden als activiteiten niet/anders uitgevoerd worden (kan gevolgen hebben voor subsidiebedrag), zorgen voor een goede administratie en meewerken aan monitoring en onderzoek.

Bron: Tabel Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. documenten subsidieverlening en interview.

4.3.2 Erfgoednetwerk (Collectie Overijssel, Overijsselacademie)

Collectie Overijssel liet, in opdracht van de provincie, in 2019 een onderzoek uitvoeren naar de ondersteuningsbehoefte van kleine erfgoedinstellingen. Dit betrof 20 historische

kringen, oudheidskamers en kleine musea.⁸⁶ Hier kwam de behoefte aan een ondersteuningsstructuur uit, waarbij verbindingen leggen en professionaliteit van de ondersteuning belangrijk werd geacht. Hulpvragen konden onderverdeeld worden in drie categorieën: beheer, publiek en bedrijfsvoering.⁸⁷ Verder kwam onder meer uit het onderzoek dat het voor veel organisaties lastig blijkt om hun ondersteuningsvraag te formuleren en dat de 'vraag achter de vraag' pas echt duidelijk wordt als een expert aan de slag gaat om te helpen.

Erfgoedplatform Overijssel

Vanuit deze vraag naar ondersteuning is in oktober 2021 - zoals afgesproken met de provincie - het Erfgoedplatform Overijssel (hierna: Erfgoedplatform) opgericht. Partners die zich aansloten bij dit initiatief van de Overijsselacademie en Collectie Overijssel zijn de MuseumFabriek, Het Oversticht, het KIEN en Landschap Overijssel. Het Erfgoedplatform zet zich in voor een Overijssels erfgoednetwerk en richt zich daarbij hoofdzakelijk op historische verenigingen en heemkundekringen, kleine musea en immaterieel erfgoedgemeenschappen.

Vanuit het Erfgoedplatform worden (kleine) erfgoedinstellingen geadviseerd, het laatste nieuws uit het erfgoedveld gedeeld, cursussen en bijeenkomsten georganiseerd en gefaciliteerd en een online kennisbank aangeboden. In de kennisbank wordt informatie en filmpjes geplaatst op het gebied van onder andere immaterieel erfgoed, beleid, publiek en collectie. Daarnaast bestaat er de mogelijkheid advies te krijgen van een erfgoedcoach die verbonden is aan het platform, die kan doorverwijzen naar de aangesloten erfgoedorganisaties. Eind 2021 is het platform aangesloten bij het landelijke initiatief erfgoedvrijwilliger.nl, waardoor Overijsselse erfgoedorganisaties met ingang van 2022 kosteloos vacatures voor erfgoedvrijwilligers kunnen plaatsen op dit landelijke platform.

Na de oprichting van het Erfgoedplatform in 2021, werd in 2022 een verdere basis gelegd. In 2022 is het ledenbestand van de nieuwsbrief verdriedubbeld en steeg het aantal actieve websitebezoekers naar bijna 600 actieve gebruikers per maand. Gemiddeld is er drie keer per maand advies geboden aan diverse erfgoedinstellingen in Overijssel geadviseerd en geholpen bij uiteenlopende vragen op het gebied van (digitaal) erfgoed. Met de door het platform georganiseerde workshops en cursussen zijn in 2022 in totaal zo'n 175 actief deelnemende erfgoedvrijwilligers bereikt. Het gebruik van het Erfgoedplatform ontwikkelde zich verder in 2023, zo blijkt uit het verslag over dat jaar van de Overijsselacademie:

- ruim 25 erfgoedinitiatieven uit Overijssel benaderden het platform voor advies;
- er zijn meer dan 100 nieuwsberichten op het platform geplaatst;
- er zijn ongeveer 25 nieuwe artikelen in de Kennisbank van het platform geplaatst;

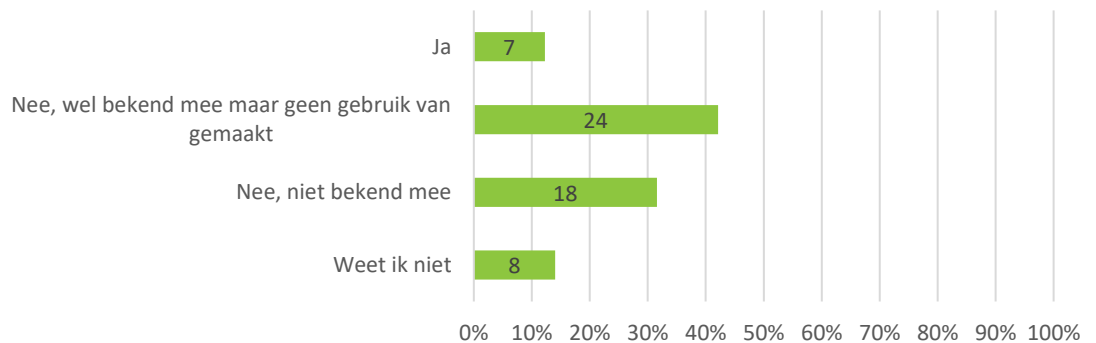
⁸⁶ Dit ging om organisaties die een voucheraanvraag hadden ingediend (de voucher was in feitelijke zin de inzet van een expert om de behoeften van de erfgoedinstelling te vervullen) oftewel een hulpvraag hadden. Met die organisaties zijn interviews gehouden. Het lijkt hiermee geen onderzoek onder alle kleine erfgoedinstellingen in de provincie te betreffen.

⁸⁷ Bij beheer ging het om vragen over o.a. hulp bij collectiebeheer, collectieregistratie, archivering en digitalisering van collectie; bij publiek om vragen over onder andere marketing, moderne manieren van ontsluiten en presenteren, nieuwe bezoekers/doelgroepen aantrekken en inrichting van ruimtes; bedrijfsmatige vragen gaan onder andere over continuïteit in de organisatie, strategiebepaling, financiën op orde, tekorten vrijwilligers en ICT-beheer.

- er zijn bijna 300 erfgoedvrijwilligers bereikt met de trainingen en bijeenkomsten die door erfgoedpartners werden georganiseerd;
- er zijn ongeveer 70 trainingen en bijeenkomsten via het platform verspreid;
- het aantal abonnees van de periodieke nieuwsbrief is gegroeid van 245 abonnees naar 273 abonnees per nieuwsbrief, en;
- het aantal websitebezoekers lag gemiddeld op 700 gebruikers per maand, die gemiddeld anderhalve minuut per websitebezoek besteden.

Verder is in 2022 en 2023 gewerkt aan het intensiveren van de samenwerking met (het landelijk platform Erfgoedvrijwilliger.nl als initiatief van) het Overleg Provinciale Erfgoedinstanties Nederland⁸⁸ en aan het beter in beeld krijgen van de doelgroep.⁸⁹ Uit een recent onderzoek onder erfgoedinitiatieven (zie ook §2.1) kwam dat het grootste deel van de initiatieven bekend was met het Erfgoedplatform.⁹⁰ Ten behoeve van ons onderzoek is een enquête uitgezet onder zo'n 450 immaterieel erfgoedgemeenschappen (zie bijlage 1 voor een nadere verantwoording). Hiervan hebben er 57 (ca. 13%) de enquête ingevuld. 7 van deze 57 immaterieel erfgoedgemeenschappen (12%) had gebruik gemaakt⁹¹ van het Erfgoedplatform (zie figuur 8). Zij waren hier tevreden over. 24 (42%) waren er wel bekend mee maar hadden er geen gebruik van gemaakt. In totaal was daarmee 56% van de immaterieel erfgoedgemeenschappen uit onze enquête bekend met het Erfgoedplatform.

Figuur 8: Gerapporteerd op vraag 'Heeft u/uw organisatie gebruik gemaakt van het Erfgoedplatform Overijssel?' (N=57 immaterieel erfgoedgemeenschappen)

Bron: Enquête Rekenkamer Oost-Nederland.

Zowel Collectie Overijssel als de Overijssellacademie gingen in de periode 2021-2023 over de coördinatie van het platform. Hier is in de afgelopen tijd echter verschuiving in geweest, aangezien de Overijssellacademie inmiddels volledig over het beheer van het Erfgoedplatform gaat. Het paste niet meer in het takenpakket van Collectie Overijssel.

⁸⁸ Dit gebeurde onder andere via: het deelnemen aan landelijke intervisie voor erfgoedcoaches & redactieoverleggen erfgoedvrijwilliger.nl en managementoverleggen OPEN, het doorplaatsen van kennisartikelen, e-learnings en bijeenkomsten en het coördineren van een onderzoek naar de samenstelling en behoeften van Overijsselse erfgoedorganisaties en hun vrijwilligers.

⁸⁹ Dit gebeurde onder andere door: door het ontwikkelen, uitbreiden en finetunen van onze adressenlijsten, het aanvullen van het overzicht van erfgoedorganisaties op onze website en het uitvoeren van een onderzoek naar wensen en behoeften.

⁹⁰ EPO (2024). Onderzoeksresultaten: Overijsselse erfgoedvrijwilligers in beeld.

⁹¹ Dit ging bijvoorbeeld om advies dat ontvangen was, informatie die was ingewonnen bij de Kennisbank en een bijeenkomst waarvoor men via het platform was uitgenodigd wat publiciteit opleverde.

De Overijsselacademie profileert zich als een overkoepelende organisatie op het gebied van immaterieel erfgoed, waar het coördineren van het Erfgoedplatform goed bij past.

Uit de interviews komen gemengde signalen naar voren over de resultaten van het Erfgoedplatform. Zo wordt aan de ene kant gesteld dat het Erfgoedplatform een groeiend platform is (dit bleek hierboven ook al uit gegevens over de toename van het gebruik van het platform) waarbij de samenwerking tussen de erfgoedorganisaties zijn vruchten afwerpt, maar aan de andere kant wordt benoemd dat het meer potentie heeft dan dat er nu met het platform gebeurt. Dit heeft te maken met het beperkte budget en aantal uren dat erin wordt gestoken, waardoor er nog geen stevige infrastructuur rondom het Erfgoedplatform is gebouwd. Met meer mankracht gericht op het platform is er dus meer mogelijkheid om mensen via het platform ondersteuning te kunnen bieden.

4.3.3 Versterking erfgoedgemeenschappen (KIEN)

Zoals aangegeven in §2.2.1, deed het KIEN eind 2019/begin 2020 een behoeftepeiling onder Overijsselse immaterieel erfgoedgemeenschappen gedaan. Het KIEN geeft aan dat uit de enquête bleek dat er een aantal onderwerpen zijn die de bijzondere aandacht hebben van de beoefenaars/gemeenschappen. Dit waren: educatie, professionalisering, promotie/zichtbaarheid, versterking financiële positie en regelgeving/vergunningen.⁹² Dit zijn ook de thema's die terugkwamen in de gemaakte afspraken met de provincie. Die afspraken staan in een subsidiedocument gebaseerd op onder andere het activiteitenplan 'versterking immaterieel erfgoed Overijssel' van het KIEN. Het gaat hier om *extra* ondersteuning van Overijsselse erfgoedgemeenschappen. Hierbij zouden in 2021-2022 de eerste drie punten centraal staan en de andere twee punten in 2023-2024. Tabel 9 geeft aan dat het KIEN in de periode 2021-2023 diverse activiteiten heeft ondernomen op deze onderdelen. De uitvoering van diverse activiteiten werd beïnvloed door corona. In 2024 krijgen de volgende projecten hun beslag: het opzetten van een garantiefonds, een materialendepot en een Overijsselse IE-dag.

⁹² De enquête is ingevuld door iets meer dan 90 erfgoedgemeenschappen, wat een response van 20% betekende. Het is goed om te realiseren dat de gemeenschappen de diverse enquête heel wisselend invulden. Om een concreet voorbeeld te geven. Een van de aandachtspunten uit de enquête is volgens het KIEN educatie. Er waren in de enquête 9 respondenten die aangaven dat het thema educatie een rol voor hen speelde in de periode 2021-2024. Van de 96 respondenten werkten er 64% al samen met het onderwijs (37% nog niet) en wilde 70% dit uitbreiden (30% had die behoefte niet). Een ander aandachtspunt was het versterken van de financiële positie. Er waren in de enquête 5 respondenten die aangaven dat het thema versterking financiële positie een rol voor hen speelde in de periode 2021-2024. In de enquête gaf 78% aan een goede, structurele financiële basis te hebben (22% niet).

Tabel 9: Inzet KIEN t.b.v. versterking immaterieel erfgoed Overijssel 2021-2023

Jaar	Activiteiten
2021	<p>Door coronamaatregelen konden de activiteiten van 2021 (waaronder de al uitgestelde evenementen van 2019 en 2020) niet plaatsvinden. De provincie verleende uitstel voor de subsidies, zodat evenementen die het KIEN in de provincie organiseerde naar 2022 konden worden doorgeschoven.</p> <ul style="list-style-type: none"> • I.s.m. Collectie Overijssel en Overijssellacademie gewerkt aan het opzetten van een digitaal platform dat o.a. ingezet gaan worden voor de activiteiten van het KIEN in Overijssel (het Erfgoedplatform). • Educatie: M.n. voorbereidende activiteiten plaats uitgevoerd. Er is een structuur uitgewerkt waarmee de resultaten aangeboden kunnen worden bestaande uit: een handleiding, begeleidende filmpjes en webinars. • Professionalisering: A.g.v. de voortdurende coronapandemie zijn begin 2021 de voorbereidingen voor fysieke trainingen uitgesteld en uiteindelijk stopgezet. Gelijktijdig is er ervaring opgedaan met het aanbieden van digitale trainingen. Omdat er op dat moment gewerkt werd aan het opzetten van het Erfgoedplatform is gewacht met het organiseren van de trainingen tot dit platform operationeel was. Tijdens de dag dat het platform 'live' ging, verzorgde het KIEN twee workshops verzorgd waarbij aan erfgoedvrijwilligers en -professionals uit Overijssel uitleg is gegeven over immaterieel erfgoed. • Promotie/zichtbaarheid: <ul style="list-style-type: none"> - Eén vorm van immaterieel erfgoed toegevoegd aan IE spotten⁹³. - Twee bijschrijvingen op de Inventaris: carnaval in noordoost Twente en het Goors school- en volksfeest. KIEN biedt ondersteuning bij het schrijven van het borgingsplan (bv. via training).
2022	<ul style="list-style-type: none"> • 'Overloop' periode 2019-2020: Webinar 'Wat is immaterieel erfgoed' gegeven en een AmbachtenLab over wolverwerking. Tweetal films gemaakt, een over het vieren en herdenken op 4 en 5 mei (in Ommen) en een over de Goastok uit respectievelijk Markelo en Hengelo. • In aanvulling op het webinar 'Wat is immaterieel erfgoed' een brochure ontwikkeld over immaterieel erfgoed in Overijssel, welke begin 2023 verspreid wordt. • Zowel een maandelijkse bijdrage geleverd aan de nieuwsbrief van het Erfgoedplatform als een speciale nieuwsbrief gemaakt die geheel gewijd was aan immaterieel erfgoed. • Educatie: workshop immaterieel erfgoed en educatie gegeven (zie ook hieronder). • Professionalisering: in totaal vijf trainingen op een aspect van borging aangeboden: een basistraining social media, een training social media voor gevorderden, 'Hoe fotografeer je immaterieel erfgoed', 'Immaterieel erfgoed en de omgevingswet' en een workshop immaterieel erfgoed en educatie. • Zichtbaarheid/promotie: <ul style="list-style-type: none"> - Vier vormen van immaterieel erfgoed toegevoegd aan IE spotten. - NB. Geen bijschrijvingen op de Inventaris.

⁹³ Bij het project IE Spotten worden bordjes met QR-codes door heel Nederland geplaatst. Wie de code scant, komt in een online omgeving van lokaal immaterieel erfgoed terecht. De online omgeving biedt een korte kennismaking met het immaterieel erfgoed. Je kunt een kort filmpje bekijken, ziet wanneer het immaterieel erfgoed plaatsvindt, komt meer te weten over de achtergrond en de geschiedenis en je krijgt een sfeerimpressie via foto's. Ook interessante locaties in de buurt, zoals een plaatselijk museum over het immaterieel erfgoed, staan erop. Deze informatie is het Nederlands, Engels en Duits beschikbaar. Alle filmpjes van de deelnemende erfgoedgemeenschappen staan op het bijbehorende [Youtube kanaal](#). Door de bijdrage van de provincie kunnen Overijsselse gemeenschappen kosteloos meedoen. Inmiddels hebben er 14 vormen van Overijssels immaterieel erfgoed meegedaan met het project IE Spotten.

- 2023
- Lokale partner aangetrokken om de werkzaamheden van KIEN in Overijssel te coördineren.
 - Educatie/professionalisering: 2 workshops gegeven over immaterieel erfgoed en educatie, specifiek gericht op inwoners van de Provincie Overijssel.
 - Aan de nieuwsbrief van het Erfgoedplatform maandelijks bijdragen geleverd over onder meer Corso Vollenhove en Midwinterhoornblazen.
 - Zichtbaarheid/promotie:
 - Twee bijschrijvingen op de Inventaris (melkbusschieten Kampen, Twentse Krentenwegge).
 - Drie vormen van immaterieel erfgoed toegevoegd aan IE spotten (avondcorso St. Jans Klooster, gondelvaart in Giethoorn en Twentse krentenwegge).
 - Klankbordgroep van Overijsselse immaterieel erfgoedgemeenschappen opgezet.
 - In aanloop naar provinciale verkiezingen deelgenomen aan overleg met partners Erfgoedplatform over vraag wat erfgoed kan betekenen bij het oplossen van sociale vraagstukken binnen de provincie. Aansluitend daarop presentatie aan CvdK en GS waarin o.a. kaders zijn geschetst voor 350 jaar provincie Overijssel in 2028.

Bron: Jaarverslagen KIEN 2021-2023 en tussenrapportage KIEN over 2021-2022.

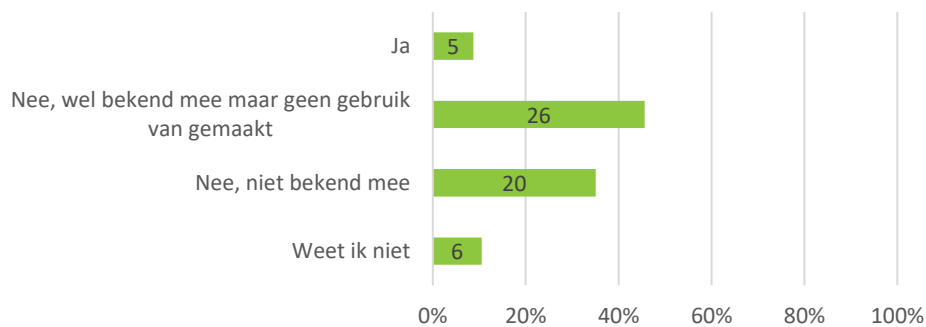
Een van de activiteiten van het KIEN is het geven van trainingen/workshops/cursussen voor immaterieel erfgoedgemeenschappen, zo bleek ook uit tabel 11. Zij gaf in 2020 aan dat het in de jaren ervoor regelmatig erg lastig was om voldoende deelnemers te werken. Begin 2024 was haar ervaring over de jaren ervoor dat er nog steeds sprake was van minimale deelname bij trainingen, wat opvallend was gezien wat er begin 2020 uit de enquête kwam. Om de opkomst bij trainingen te verbeteren is onder andere overleg met de participatiecoach over hoe de trainingen beter onder de aandacht gebracht kunnen worden. De trainingen zouden - behalve voor immaterieel erfgoedgemeenschappen - ook interessant kunnen zijn voor kleine erfgoedinstellingen (bv. oudheidkundige kringen en kleine streekmusea) volgens het KIEN. Dergelijke kruisbestuiving zou voor de komende periode interessant kunnen zijn.

Het KIEN gaf in haar activiteitenplan 2021-2022 te willen streven naar het bijschrijven van één gemeenschap uit Overijssel per jaar op de Inventaris⁹⁴. In 2021 waren het er twee, in 2022 geen en in 2023 weer twee. Als (Overijssels) immaterieel erfgoed bijgeschreven wilt worden op de Inventaris dan moet zijn een borgingsplan opstellen. Het KIEN helpt hen daarbij en organiseert daarvoor ook de cursus 'Bouwen aan een Borgingsplan'. Op het moment dat er Overijssels immaterieel erfgoed wordt bijgeschreven op de Inventaris kan de bijbehorende erfgoedgemeenschap een voucher van € 5.000 krijgen (de provincie financiert dit) die zij kunnen gebruiken voor borgingsactiviteiten. Het KIEN geeft aan dat heel wisselend is wat de erfgoedgemeenschappen ermee doen. Bijvoorbeeld de digitalisering van de website of het lassen van wagentjes of bekostigen van platte wagens.

Uit onze enquête onder immaterieel erfgoedgemeenschappen kwam dat 8% (N=57) gebruik had gemaakt van ondersteuning van het KIEN (zie figuur 9). Zij waren hier tevreden over. 26 erfgoedgemeenschappen (46%) waren wel bekend met het KIEN maar maakten geen gebruik van de ondersteuning en 20 (35%) kenden het KIEN nog niet.

⁹⁴ Wel benadrukt ze dat de Inventaris een middel is in de borging van immaterieel erfgoed en geen doel op zich.

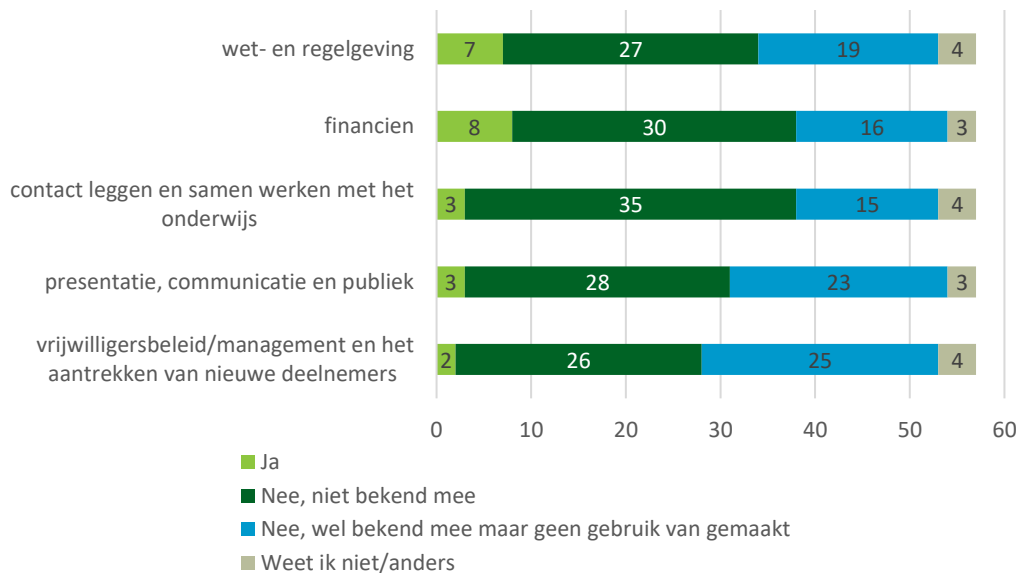
Figuur 9: Gerapporteerd op vraag 'Heeft u/uw organisatie gebruik gemaakt van ondersteuning van het KIEN? (N=57 erfgoedgemeenschappen)

Bron: Enquête Rekenkamer Oost-Nederland.

In onze enquête onder immaterieel erfgoedgemeenschappen hebben we voor verschillende soorten ondersteuning gevraagd of zij daar gebruik van hebben gemaakt (figuur 10). Voor elk thema gold dat de meeste erfgoedgemeenschappen er niet bekend mee waren dat er op dat gebied ondersteuning geboden was. Een iets kleiner deel was er wel bekend mee, maar heeft er geen gebruik van gemaakt. Een aantal erfgoedgemeenschappen heeft wel gebruik gemaakt van de ondersteuning. Hierbij valt op dat - hoewel wij vanwege de afbakening van ons onderzoek vroegen naar de ondersteuning van het Erfgoedplatform en het KIEN - een aantal keer uit de toelichting duidelijk werd dat een erfgoedgemeenschap ondersteuning had gehad van een gemeente, maatschappelijke organisatie of onderwijsinstelling.

Figuur 10: Gerapporteerd op vraag 'Heeft u/uw organisatie gebruik gemaakt van ondersteuning op het gebied van....? (N=57 erfgoedgemeenschappen)

Bron: Enquête Rekenkamer Oost-Nederland.

26 (46%) van de erfgoedgemeenschappen gaf aan dat er geen andere punten dan bovengenoemde zijn waar ze graag advies en/of ondersteuning op willen, 23 (40%) wisten het niet en 14% 8 (14%) gaven aan dat er wel iets was waar zij advies en/of ondersteuning op wilde. In antwoord op een open vraag gaven verschillende respondenten aan dat het belangrijk is dat er doorgedaan wordt met het ondersteunen van erfgoedgemeenschappen en organisaties. Een aantal gaven aan dat er zaken op het gebied van financiën aandacht vroegen. Dit betrof diverse zaken: hoger wordende kosten; bekendheid, toegankelijkheid en complexiteit van subsidie-aanvragen, lastig krijgen van verzekeringen etc.

33 van de erfgoedgemeenschappen uit onze enquête (58%) gaven aan dat zij contact met andere erfgoedorganisaties/-gemeenschappen had. Van deze 33 gaven 13 gemeenschappen (39%) er aan dat het contact de afgelopen jaren was gegroeid; bij 15 (46%) was het contact hetzelfde gebleven en 5 (15%) wisten het niet.

4.4 Doelbereik

In het beleid komen twee activiteiten en daarbij horende doelen terug.

Ten eerste het netwerk van kleinere cultuurhistorische organisaties ondersteunen bij de uitvoering van hun activiteiten waardoor kennis over het beheer van collecties, vrijwilligersbeleid en publieksbereik zou worden gedeeld. Dit om ervoor te zorgen dat de collectie en kennis van kleinere cultuurhistorische organisaties worden benut en bewaard. Het is lastig om te bepalen of dat daadwerkelijk (meer) gebeurt. Het Erfgoedplatform Overijssel (2021) zorgt er wel voor dat er - in vergelijking met de vorige beleidsperiode - een plaats is waar kennis wordt gedeeld. In de afgelopen jaren is hier ook in toenemende mate gebruik van gemaakt. Ook op landelijke niveau wordt er meer kennis gedeeld, bijvoorbeeld door het 'doorplaatsen van kennisartikelen, e-learnings en bijeenkomsten' van onder meer andere partners van het OPEN.

Ten tweede het bestaande netwerk van Overijsselse erfgoedgemeenschappen activeren zodat kennis zou worden gedeeld en benut, bijvoorbeeld over professionalisering en marketing. Dit kan bijdragen aan het blijven bestaan van Overijsselse tradities. In de vorige paragraaf werd duidelijk dat er met provinciale subsidie activiteiten zijn ondernomen om gemeenschappen te versterken, bv. door kennis te delen. Of de 'Overijsselse tradities blijven bestaan' is iets wat in de toekomst moet blijken.

5 Inzet op verhalen en verleden

Dit hoofdstuk gaat over de inzet van de provincie Overijssel op verhalen. We beginnen met een introductie met onder andere aandacht voor de motivatie/het doel om hierop in te zeggen en gaan verder met de financiën, uitvoering en doelbereik.

53

Normen

- De provincie zet de instrumenten die zij in haar beleid heeft omschreven in of geeft in gevallen waarin dit niet gebeurt een duidelijke motivatie.
- De provincie heeft zicht op de behaalde resultaten van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed.
- De beoogde resultaten op het gebied van immaterieel erfgoed zijn behaald. Waar dit niet het geval is, kan de provincie dit motiveren.

Bevindingen

- De provincie wil het vertellen van verhalen en actief beleefbaar maken van de geschiedenis ondersteunen, omdat erfgoed behouden makkelijker gaat als mensen begrijpen waar het over gaat.
- In de periode 2019-2023 zette de provincie, conform haar uitvoeringsprogramma cultuur, de subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel' in. Deze erfgoedbrede regeling heeft als doel bij te dragen aan het behoud van cultureel erfgoed. Er was de afgelopen jaren tussen de € 8 ton en € 1,1 miljoen voor de regeling beschikbaar. GS beoogden tenminste twintig projecten per jaar mogelijk te maken. Zij hebben er zicht op of dit aantal is behaald: dit was ruimschoots het geval. De provincie liet in 2022 een (scriptie)onderzoek uitvoeren om zicht te krijgen op het doelbereik van de regeling. Uit interviews met tien projecten kwam daar naar voren dat de subsidie bij de grotere projecten hiervan cruciaal was geweest voor de realisatie van het project en bij de kleinere projecten hiervan had gezorgd voor het verhogen van de ambitie.

Vervolg bevindingen op de volgende pagina.

Vervolg bevindingen

- De provincie heeft, conform het uitvoeringsplan, afspraken met het Overijssels Particulier Grondbezit en Landschap Overijssel gemaakt. Zo voert Landschap Overijssel een project uit rondom het beschermen en zichtbaar maken van het prehistorische landschap in Noordoost Twente (€ 50.000 subsidie). Het Overijsselse Particulier Grondbezit voerde projecten uit rondom historische heideakkers en natuurherstel & erfgoed (€ 24.620 subsidie). Aangezien deze projecten op moment van schrijven nog liepen danwel kortgeleden waren afgerond, was het te vroeg om iets te kunnen zeggen over doelbereik.
- Regionale verhalen is een programmalijn uit het activiteitenplan 2021-2024 Erfgoed verbindt! van Collectie Overijssel en de Overijssellacademie. Het doel is verhalen tastbaar en beleefbaar voor groter publiek (Overijsselse inwoners), bewustwording eigen woonomgeving vergroten en sociale cohesie versterken. De provincie kreeg via een activiteitenverslag over 2021-2022 zicht op hoeveel geld voor deze programmalijn is ingezet (gaat om ca. 40% van de provinciale subsidie) en wat daarvoor is gedaan. De afgelopen drie jaar is op diverse van de beoogde activiteiten inzet gepleegd. Er zijn projecten uitgevoerd rondom de herdenking van het rampjaar 1672, de slavernij in Overijssel, Twentse fietsverhalen en de Twentse textielindustrie en er is kennis/kunde ingezet ter advisering van andere organisaties en voorbereiding van toekomstige initiatieven. Het vaststellen van het doelbereik van de programmalijn is complex. Voor een deel van de projecten is er enig zicht op hoeveel mensen de gerealiseerde producten hebben gebruikt, wat een eerste indicatie is voor het bereik met betreffende Overijsselse verhalen (bv. het rampjaarfestival en de textielcafés waar honderd mensen op af kwamen of een podcastserie in het kader van de herdenking van het rampjaar 1672 dat eind 2022 6.100 unieke luisteraars had en ruim 32.000 keer was gedownload) maar dat wil niet automatisch zeggen dat daarmee de bewustwording is vergroot of de sociale cohesie is versterkt wat ook onderdeel van de ambitie was.

5.1 Introductie

De provincie geeft in haar beleid aan het vertellen van verhalen en het actief beleefbaar maken van de geschiedenis te ondersteunen. Achterliggende reden die de provincie noemt om dit te doen, is dat erfgoed behouden (wat het uiteindelijke doel is, zie §2.2.1) makkelijker gaat als mensen begrijpen waar het over gaat. In haar uitvoeringsplan cultuur geeft de provincie aan dit te gaan doen door te gaan investeren in projecten die Overijsselse verhalen over het voetlicht brengen en in projecten die bijdragen aan de zichtbaarheid van het verleden van de provincie. Zij noemt daarbij concreet de subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel' en arrangementsafspraken met een aantal landschapsbehorende (en koepel-)organisaties zoals het Overijssels Particulier Grondbezit en Landschap Overijssel.

5.2 Subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’

Inhoud en doel regeling

Sinds 2013 heeft de provincie de subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’. Doel van deze regeling is bij te dragen aan het behoud van cultureel erfgoed. Dit door plannen te ondersteunen op het gebied van archeologie, cultureel erfgoed en immaterieel erfgoed inclusief streektaal. In tabel 10 staan de belangrijkste kenmerken van de regeling.

Tabel 10: Belangrijkste kenmerken subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’

	Omschrijving
Wat	Subsidie voor activiteiten die bijdragen aan het behoud van cultureel erfgoed. Dit door plannen te ondersteunen o.g.v. archeologie, cultureel erfgoed, immaterieel erfgoed en streektaal.
Voor wie	Gemeente, stichting, vereniging, BV, NV, v.o.f., coöperatie of maatschap.
Waarvoor	Eén of meer van de volgende activiteiten: <ul style="list-style-type: none">• het publieksvriendelijk presenteren van de archeologie⁹⁵ en het verhaal wat daar bij hoort⁹⁶;• de restauratie- en herstelwerkzaamheden aan cultureel erfgoed⁹⁷, inclusief de noodzakelijke voorbereidende werkzaamheden;• activiteiten die bijdragen aan het levend houden van immaterieel erfgoed inclusief streektaal. Activiteiten uitgevoerd in Overijssel en uitgevoerd of begeleid door een deskundige.
Financiën	<ul style="list-style-type: none">• Hoogte subsidie<ul style="list-style-type: none">○ De hoogte van de subsidie is afhankelijk van de omvang van een project:<ul style="list-style-type: none">- Bij 1 activiteit (klein project), is de subsidie max. 40% van de subsidiabele kosten en max. € 10.000 per subsidieaanvraag.- Bij 2 activiteiten (middelgroot project), is de subsidie max. 40% van de subsidiabele kosten en max. € 25.000 per subsidieaanvraag.- Bij 3 activiteiten (groot project), is de subsidie max. 40% van de subsidiabele kosten en max. € 100.000 per subsidieaanvraag.○ Subsidiepercentage verhoogd van 40% naar 60% als voldaan wordt aan minimaal 1 van de volgende voorwaarden: de activiteiten sluiten aan bij andere provinciale opgaven⁹⁸ of de activiteiten dragen bij aan het verduurzamen van erfgoed, het ontwikkelen van toeristisch recreatieve producten of het verbeteren van de sociale kwaliteit of de activiteiten hebben Europese samenwerking als doel.○ Subsidie wordt € 1.500 verhoogd als er ook activiteiten worden uitgevoerd om deskundigheid aanvragende organisatie, geldt niet voor medeoverheden, te verbeteren.○ Subsidie minimaal € 5.000.• Eigen bijdrage: minimaal 35% van bijdrage aanvrager of derden definitief bij aanvraag.• Subsidieplafond: Varieerde in 2019-2023 tussen de € € 823.557 en € 1.073.357 (er wordt gewerkt met separate deelplafonds voor grote projecten en kleine/middelgrote projecten).

Bron: Uitvoeringsbesluit subsidies Overijssel, website provincie Overijssel en provinciaal blad Overijssel.

⁹⁵ Dit wordt omschreven als: Overijsselse materiële overgebleven resten van de menselijke geschiedenis die zich onder de grond bevinden, meegerekend grafheuvels, hunebedden, mottes en vergelijkbare overgebleven resten van menselijk handelen in het verleden.

⁹⁶ Ook projecten die gaan over het ontstaan van het landschap vallen hieronder. Opgravingen of ander wettelijk verplicht archeologisch onderzoek vallen hier niet onder.

⁹⁷ Dit wordt omschreven als: Overijsselse gebouwen, bouwwerken en cultuurlandschappen die vanuit het verleden zijn overgebleven, die het waard zijn om te behouden en die bijdragen aan de identiteit van het gebied.

⁹⁸ Als voorbeelden worden hierbij leefbaar platteland of toekomstigbestendig religieus erfgoed genoemd.

In het uitvoeringsplan cultuur 2021-2022 sprak de provincie een voorkeur uit voor projecten waarbij inwoners actief betrokken zijn en in het uitvoeringsplan 2023-2024 voor projecten die ook bijdragen aan andere beleidsdoelen zoals sociale kwaliteit, duurzaamheid of de vrijetijdseconomie. Als we kijken naar de voorwaarden die de provincie stelde voor de subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’ in de periode 2021-2024 dan is terug te zien dat er in deze gehele periode een voorwaarde was opgenomen om de aansluiting op andere provinciale opgaven te stimuleren. De voorkeur voor projecten waarbij inwoners actief betrokken zijn, kwam niet terug in het uitvoeringsbesluit subsidies waarin onder andere de voorwaarden voor de regeling staan.

Financiën

De provincie stelde de afgelopen jaren tussen de € 8 ton en € 1,1 miljoen beschikbaar voor de subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’ (tabel 11). Zowel in 2019 als in 2020 werd het subsidieplafond gedurende het jaar verhoogd. In 2019 en 2020 is het beschikbare bedrag (bijna) geheel gebruikt. In met name 2021 was dit niet het geval.

Tabel 11: Beschikbare middelen (subsidieplafond) regeling Verhaal van Overijssel

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Plafond	€ 996.769	€ 1.073.357	€ 823.557	€ 863.324	€ 863.324	€ 855.502
Verleend	€ 992.925	€ 1.167.283	€ 702.051	€ 819.366	€ 833.788	N.v.t.

Bron: Provinciaal blad Overijssel en openbaar subsidieregister Overijssel.

Uitvoering

De subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’ wordt door de provincie uitgevoerd. GS formuleerden het streven om jaarlijks de uitvoering van tenminste twintig projecten mogelijk te maken. Dit streefaantal werd niet bijgesteld toen in 2019 en 2020 de beschikbare middelen voor de subsidie werden verhoogd. GS hadden en boden zicht op de realisatie van het streefaantal (zie tabel 12). In de periode 2019-2023 ontvingen 188 projecten subsidie. Dat zijn er gemiddeld 38 per jaar. Het streefaantal van 20 projecten per jaar werd daarmee ruimschoots gehaald. De corona-epidemie viel binnen genoemde periode. GS geven aan dat enkele projecten daardoor (op onderdelen) uitgesteld moesten worden, omdat publieksactiviteiten toen niet konden doorgaan.

Tabel 12: Beoogde en gerealiseerde aantal projecten ‘Het verhaal van Overijssel’ 2019-2023

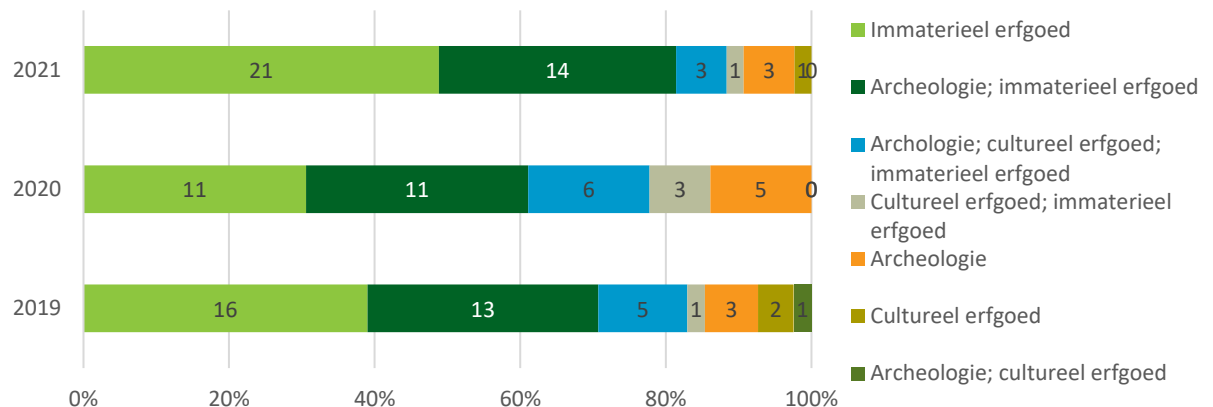
	2019	2020	2021	2022	2023
Streefaantal	20	20	20	20	20
Gerealiseerde aantal	41	37	43	37	30

Bron: Begrotingen en jaarverslagen 2019-2023, openbaar subsidieregister 2019-2022, cultuurhistorische waardenkaart en provinciaal blad van Overijssel 2019-2023.⁹⁹

⁹⁹ Voor 2019 en 2020 verschilde het gerealiseerde aantal projecten in het provinciale jaarverslag, het openbare subsidieregister en de cultuurhistorische waardenkaart. In de tabel is het hoogste aantal genoemde projecten opgenomen.

Zoals eerder aangegeven, is de regeling ‘Het verhaal van Overijssel’ erfgoedbreed: er worden niet alleen projecten op het gebied van immaterieel erfgoed uit gesubsidieerd, maar ook op het gebied van archeologie en cultureel erfgoed. Van de 120 projecten die subsidie ontvingen in de periode 2019-2021 hadden er 48 (40%) ‘sec’ betrekking op immaterieel erfgoed inclusief streektaal (zie figuur 11). Bij nog eens 50 projecten (48%) was immaterieel erfgoed een onderdeel naast archeologie en/of cultureel erfgoed.

Figuur 11: Gebruik regeling Verhaal van Overijssel naar categorie 2019-2021

Bron: *Figuur Rekenkamer Oost-Nederland op basis van cultuurhistorische waardenkaart Overijssel.*

Doelbereik

Het doel van de regeling ‘Het verhaal van Overijssel’ is, zoals eerder aangegeven, bijdragen aan het behoud van cultureel erfgoed. Dit is een complex doel om van te vast te stellen of het bereikt is. Want hoe bepaal je of en hoeveel een project specifiek daaraan bijdraagt? De provincie liet in 2022 een (scriptie)onderzoek naar de doeltreffendheid van de regeling uitvoeren. Om zicht te krijgen op het doelbereik werden in dit onderzoek bij tien projecten¹⁰⁰ interviews gehouden om een beeld te krijgen van hoe hun project eruit had gezien als ze geen gebruik hadden kunnen maken van de subsidie. Er was grote variëteit in de beantwoording van deze vraag. Dit hing samen met dat het deel van een project dat gedekt kon worden met de provinciale subsidie enorm kan verschillen per project (zie tabel 12 onder ‘financiën’).

Zo gaven sommige respondenten aan dat de subsidie een bijdrage aan hun project heeft geleverd, maar dat ze het zonder betreffende subsidiebijdrage ook hadden kunnen uitvoeren allen in een iets mindere staat. Dit betrof projecten waar een relatief klein deel van de totale kosten gedekt werden vanuit de subsidieregelingen. Daar tegenover staan projecten waarbij de bijdrage vanuit de subsidieregeling een veel groter deel uitmaakte van de totale kosten van het project. Bij deze projecten bleek de subsidieregeling cruciaal voor het mogelijk maken van het project. Conclusie die in het (scriptie)onderzoek werd getrokken, was dat de regeling ‘Het verhaal van Overijssel’ een substantiële bijdrage leverde aan de verschillende projecten waarvoor het gebruikt is,

¹⁰⁰ Er is een selectie gemaakt uit subsidieaanvragen die zijn gedaan in 2020 en 2021. Om hoeveel aanvragen het ging wordt niet in de scriptie genoemd. Uit het openbaar subsidieregister blijkt dat er in die jaren tachtig subsidies uit de regeling Het verhaal van Overijssel zijn verstrekt. Bij de selectie van de projecten is rekening gehouden met het schaalniveau/de locatie, het subsidiebedrag en het soort activiteiten waarvoor subsidie werd aangevraagd.

waarbij het bij sommige projecten ging om het verhogen van de ambitie en bij andere projecten om het realiseren van het project.

5.3 Arrangementsafspraken met landschapsbeherende (en koepel-)organisaties

In de uitvoeringsplannen cultuur en de begrotingen gaf de provincie bij het thema immaterieel erfgoed aan *arrangementsafspraken* te maken met een aantal landschapbeherende (en koepel-) organisaties, zoals het Overijssels Particulier Grondbezit en Landschap Overijssel. Die afspraken zouden volgens provinciale begrotingen 2022 t/m 2024 gaan over het vertellen van de (landschaps)geschiedenis en het slim inzetten van erfgoed in diverse maatschappelijke opgaven.

58

Immaterieel erfgoed Overijssel

Financiën

Voor het project Onze burens uit de prehistorie (zie later in deze paragraaf voor meer informatie) ontving Landschap Overijssel een zogenoemde ASV¹⁰¹-subsidie van € 50.000.¹⁰² Bij een ASV-subsidie gaat het om een aanvraag die niet past binnen één van de provinciale subsidieregelingen maar wel binnen de provinciale kerntaken (in dit geval de kerntaak cultuur en sociale kwaliteit). Ook het Overijssels Particulier Grondbezit ontving in 2021 een ASV-subsidie (€ 24.620) vanuit de kerntaak cultuur en sociale kwaliteit. Dit ging om een project 'historisch cultureel landschap en natuurherstel'.

Uitvoering

Landschap Overijssel en het Overijssels Particulier Grondbezit (OPG) voerden diverse projecten uit waar de provincie afspraken met hen over had gemaakt.

Zo werkte Landschap Overijssel in 2023 en 2024 aan het project "Onze burens uit de prehistorie".¹⁰³ Kern van het project is het beschermen en zichtbaar maken van prehistorisch landschap in Noordoost Twente. Dit zichtbaar maken gebeurt bijvoorbeeld via: een vierdelige podcastserie met vraaggesprekken met diverse experts die helpen bij de duiding van het prehistorische landschap, foto's in 'living history-setting'¹⁰⁴ die gebruikt worden in de wandel- en fietsrouteapps van het Landschap Overijssel en visualisaties van het prehistorische landschap. Er komt een publicatie met een serie tekeningen. Deze is op moment van schrijven nog niet verschenen en verschijnt naar verwachting in mei 2024.

Het Overijssels Particulier Grondbezit (OPG) voerde projecten uit over historische heideakkers en natuurherstel & erfgoed.¹⁰⁵ Over het eerste project geeft het OPG aan dat heideakkers tegenwoordig ingezet worden om de biodiversiteit in grotendeels monotone heidegebieden te vergroten, maar dat onderzoek naar de historie van dit

¹⁰¹ ASV staat voor Algemene Subsidieverordening Overijssel.

¹⁰² Landschap Overijssel ontving in de periode 2019-2023 ook drie keer een subsidie uit de regeling 'het Verhaal van Overijssel' (welke financieel is betrokken in de vorige paragraaf).

¹⁰³ Behalve door de provincie Overijssel is dit project ook mogelijk gemaakt door het Cultuurfonds en de Nationale Postcode Loterij.

¹⁰⁴ Hierbij zijn om het prehistorische landschap tot leven te wekken, op bepaalde locaties scènes uitgedacht om na te spelen.

¹⁰⁵ Behalve door het provinciale erfgoedprogramma 'Het Verhaal van Overijssel' werden deze projecten mogelijk gemaakt door het SBNL Natuurfonds.

immateriële erfgoed nog ontbrak. Door middel van literatuuronderzoek, archiefstukken, historisch kaartmateriaal en pollenanalyse is geprobeerd een beter beeld te vormen van de historie van de heideakker. Dit leidde november 2023 tot een onderzoeksrapport. Bij het tweede project gaat het om het vraagstuk hoe natuurdoelen en maatregelen samen kunnen gaan met het behoud van cultuurhistorische elementen en waarden. Het project leidde in november 2023 tot een handreiking en in december 2023 tot een lezing en excursie. Hierbij werd genoemd vraagstuk behandeld aan de hand van een case waarbij immaterieel erfgoed ingezet wordt om natuurherstel te bereiken: door nieuwe kleinschalige akkers met biodiverse akkerflora aan te leggen. Op het Lankheet is de pilot met deze akkers nu een jaar aan de gang en bij de excursie werd een kijkje genomen hoe het ervoor stond. Tijdens de dag werden ook de resultaten van het eerdergenoemde onderzoek naar historische heideakkers gepresenteerd.

GS geven aan dat in 2023 nieuwe afspraken zijn gemaakt met OPG en Landschap Overijssel. Projecten die hieruit zijn voortgekomen gaan over hoe blauw-/water-erfgoed zich ontwikkeld heeft in de provincie en welke rol deze kennis bij klimaatadaptatie kan spelen. Ook start er een onderzoek naar de rol die de omgeving van landgoederen heeft bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Doelbereik

Aangezien bovengenoemde projecten op het moment van schrijven nog lopen danwel kortgeleden zijn afgerond, is het te vroeg om doelbereik in kaart te brengen.

5.4 Regionale verhalen in plan 2021-2024 'Erfgoed Verbindt!'

In hoofdstuk drie van deze nota is het activiteitenplan Erfgoed Verbindt! van Collectie Overijssel en de Overijsselacademie geïntroduceerd. Eén van de programmalijnen in dit plan gaat over Regionale verhalen. Het doel van de programmalijn is om: *“Samen met partners de verhalen over het dichtbij en verre verleden van Overijssel tastbaar en beleefbaar te maken voor een groter publiek; de bewustwording over de eigen woonomgeving te vergroten en de sociale cohesie in buurten en wijken te versterken.”* Het eerste deel sluit aan bij het provinciale doel om Overijsselse verhalen over het voetlicht te brengen (zie §5.1), het tweede deel sluit aan bij wat de provincie ziet als impact van immaterieel erfgoed bijvoorbeeld wat betreft sociale cohesie (zie §2.2.1).

Financiën

Zoals in hoofdstuk drie al aan de orde kwam, verstrekte de provincie in de periode 2021 t/m 2024 ongeveer € 400.000 per jaar subsidie aan Collectie Overijssel (en de Overijsselacademie) voor de uitvoering van het programma Erfgoed Verbindt. Uitgaande van de daadwerkelijke lasten in 2021 en 2022 is ongeveer 40% ten behoeve van de programmalijn regionale verhalen ingezet.¹⁰⁶ Dit is meer dan aanvankelijk was begroot.

¹⁰⁶ Berekening o.b.v. Activiteitenverslag 2021-2022 Collectie Overijssel/Overijsselacademie Activiteitenplan Erfgoed verbindt, p. 16.

Uitvoering

In het activiteitenplan 2021-2024 gaven de Overijsselacademie en Collectie Overijssel inzicht in de beoogde activiteiten voor de programmaliijn Regionale verhalen. Tabel 13 laat zien dat er de afgelopen drie jaar diverse activiteiten zijn gerealiseerd. Er is gewerkt aan de uitvoering van vier projecten, te weten: herdenking rampjaar 1672, sporen van een slavernijverleden, Twentse fietsverhalen en de Twentse textielindustrie. De twee laatstgenoemde projecten vielen eerder onder de programmaliijn Erfgoed & Toerisme. Daarnaast is er kennis en kunde op het gebied van regionale geschiedenis ingezet ter advisering van andere organisaties en voor het vormgeven van toekomstige initiatieven (bv. 500 jaar Overijssel). Nog niet alle projecten zijn afrond/beoogde producten zijn gerealiseerd, maar het activiteitenplan loopt ook tot en met 2024. Wat onder andere nog speelt is de ontwikkeling van een kunstproject rondom het slavernijverleden en de productie van video's waarin de verhalen van enkele gasten van de textielcafés worden vastgelegd.

Een externe factor die invloed heeft gehad op de uitvoering van projecten was corona. Een concreet voorbeeld: in het kader van het project Herdenking rampjaar 1672 is een mobiele escaperoom ontwikkeld. Vooraf was gehoopt deze ook voor het onderwijs in te zetten, maar die plannen zijn niet doorgezet omdat scholen in de nasleep van de coronacrisis nog voorzichtig waren met buitenschoolse activiteiten en er in het voorjaar 2022 nog veel onzekerheid heerste over een eventuele nieuwe lockdown.

Tabel 13: Realisatie programmaliijn Regionale Verhalen

	Plan 2021-2024	Realisatie 2021-2023 (zie bijlage 4 voor uitgebreid overzicht)
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> Inzet 'oral history'¹⁰⁷ om een koppeling te leggen tussen erfgoed en sociale kwaliteit. 	Ja, oral history is onder andere ingezet bij een project rondom de Twentse textielindustrie.
	<ul style="list-style-type: none"> Aansluiten bij aantal belangrijke thema's: herdenking rampjaar 1672 (2022) en 150-jarige viering slavernij (2023). 	Ja: projecten Herdenking rampjaar 1672 en Sporen van een slavernijverleden uitgevoerd.
	<ul style="list-style-type: none"> Inhaken op regionale initiatieven o.g.v. textielgeschiedenis. 	Ja, project rondom de Twentse textielindustrie: Organisatie van zes textielcafés om verhalen uit de textiel te delen met en op te halen bij de generatie die in of rond de textielindustrie werkzaam is geweest.
	<ul style="list-style-type: none"> Vooruitwerken met ontsluiting van 500 jaar geschiedenis van Overijssel (2028). 	Ja, er is een eerste verkenning uitgevoerd om de viering van 500 jaar Overijssel in 2028 vorm te geven. Die verkenning omvatte het onderzoeken van diverse mogelijkheden en het leggen van de basis voor toekomstige samenwerkingen en projecten.

¹⁰⁷ Hierbij worden diepgaande gesprekken gevoerd om persoonlijke herinneringen op te halen die klank en kleur geven aan historische gebeurtenissen.

		<p>Overig:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Project Twentse fietsverhalen (i.s.m. Fietsroutenetwerk Twente en St. Stad en Regio): Panelen plaatsen bij fietsknooppunten met verhalen in het Twents, Engels en Duits over historische gebeurtenissen die bij het knooppunt afspeelden. • Inzet van kennis en kunde over regionale geschiedenis ter advisering van andere organisaties en voor het vormgeven van toekomstige initiatieven (bv. verkenning 500 jaar Overijssel, plan voor Overijssel na de oorlog en plan voor podcast over Overijssels erfgoed en geschiedenis).
Producten	Publicaties, themasites, theatrale productie(s), audiotours, exposities en toeristische producten.	<ul style="list-style-type: none"> • Project Herdenking rampjaar 1672: o.a. podcastserie, rampjaarfestival, themasite en mobiele escaperoom. • Project Sporen van een slavernijverleden: o.a. symposium, boekpublicatie en lesmateriaal (er vindt nog een verkenning plaats voor mogelijke routes door Overijsselse steden). • Project Twentse fietsverhalen: 2022: 56 panelen met verhalen in Zuid-West Twente, 2023: 135 verhalen over Noord-Oost Twente waarvan ca. 40 al te zien op panelen. • Project Twentse textielindustrie: podcast (documentaire-serie of boek) beoogd, maar nog niet verschenen.

Bron: Tabel o.b.v. activiteitenplan 2021-2024 Erfgoed Verbindt, p. 5; activiteitenverslag Erfgoed Verbindt 2021-2022, p. 6 en 12-14 en jaarverslag Overijsselacademie 2023 (concept), p. 30-34.

Doelbereik

Hierboven gaven we al een beeld van welke Overijsselse verhalen zichtbaar zijn gemaakt voor het publiek en op welke manier dat is gebeurd. Het bepalen of het daadwerkelijk is gelukt om de verhalen tastbaar en beleefbaar te maken voor het beoogde publiek (Overijsselse inwoners) is complex. Hiervoor moet je enerzijds weten hoeveel en welke mensen bereikt zijn en anderzijds iets over hun beleving daarvan. Een stap die een eerste indicatie kan bieden, is kijken hoeveel mensen de gerealiseerde producten hebben gebruikt. Tabel 14 laat zien dat hier enige cijfers over bekend zijn. Bijvoorbeeld de textielcafés of het rampjaarfestival waar honderd mensen op af kwamen of een podcastserie over het rampjaar 1672 in Overijssel dat eind 2022 6.100 unieke luisteraars had en ruim 32.000 keer was geluisterd. Een meer indirecte vorm van het bereiken van een publiek met (de kennis uit) projecten is aandacht hiervoor in de media. Zo kwam het Overijsselse verhaal rondom het rampjaar aan bod in een programma op NPO Radio 1 en een televisieserie op de NTR.¹⁰⁸ Voor het verhaal van de slavernij in Overijssel was onder meer aandacht in de Tubantia en op RTV Oost.¹⁰⁹ Voor de zogenoemde textielcafés behorende tot het project over de Twentse textielindustrie was aandacht in bijvoorbeeld de Tubantia en op 1Twente.¹¹⁰ Een deel van het bereik moet nog gaan plaatsvinden. Zo moeten de podcast/video's op basis van de textielcafés bijvoorbeeld nog geproduceerd worden en daar zullen ook mensen naar kijken.

¹⁰⁸ Programma OVT 23 oktober 2022 en serie Rampjaar 1672

¹⁰⁹ Tubantia (23 juni 2023). Groot onderzoek wijst uit: Overijssel was verweven met slavernij (en dat zie je vooral in steden langs de IJssel) en RTV Oost (24 juni 2023). Onderzoek naar slavernijverleden legt grote economische verwevenheid met Overijssel bloot.

¹¹⁰ Bv. Tubantia (14 nov. 2021). Diepe duik in geschiedenis van Almelose textielindustrie tijdens textielcafé in de bieb en 1Twente. Voeger schaamde Bert zich voor zijn textielverleden, nu is ie trots.

Tabel 14: Bekend over bereik beoogde doel(groep)

Beoogd(e) doel(groep)	Bekend over bereik
<p>Regionale Verhalen <i>Doel:</i> Samen partners de verhalen over het dichtbij en verre verleden van Overijssel tastbaar en beleefbaar te maken voor een groter publiek; de bewustwording over de eigen woonomgeving te vergroten en de sociale cohesie in buurten en wijken te versterken. <i>Doelgroep:</i> inwoners van Overijssel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Project Herdenking rampjaar 1672:</i> 6.100 unieke luisteraars en ruim 32.000 downloads voor podcast (stand eind 2022), ca. 100 bezoekers voor festival, exacte aantal deelnemers escaperoom onbekend maar deze is juni-dec. 2022 meer dan twintig keer op locatie ingezet en werd volgens de Overijsselacademie daardoor door diverse groepen gespeeld waaronder ook veelvuldig door jongeren en (groot)ouders met kinderen, wat de specifieke doelgroep van het project was. • <i>Project Sporen van het Slavernijverleden:</i> het symposium trok meer dan 200 bezoekers.
<p>Erfgoed & Toerisme <i>Doel:</i> Toeristen en eigen inwoners van de regio bewust te maken van het verleden van de hedendaagse toeristische hotspots. <i>Doelgroep:</i> Bewoners, ondernemers en bezoekers van toeristische locaties in Overijssel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Project Twentse fietsverhalen:</i> - • <i>Project Twentse textielindustrie:</i> ca. 100 bezoekers voor textielcafés. Beoogde podcast (documentaireserie of boek) nog niet verschenen, zodoende kan daar nog niets over bereik aangegeven worden.

Bron: Tabel Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. onder meer activiteitenplan 2021-2024 Erfgoed Verbindt! van Collectie Overijssel en de Overijsselacademie, activiteitenverslag 2021-2022 van Collectie Overijssel en de Overijsselacademie, website van de Overijsselacademie, website Erfgoedplatform Overijssel.

Bovenstaande geeft vooral een eerste indicatie van het bereik met de betreffende Overijsselse verhalen via de activiteiten/producten van de programmaliijn. Over de andere onderdelen van de beoogde doelstelling - of de projecten ook hebben geleid tot sociale cohesie of dat het in aanraking komen met de verhalen er ook voor gezorgd heeft dat Overijsselaars zich meer bewust zijn geworden van hun woonomgeving zijn er geen gegevens.

6 Immaterieel erfgoed & andere beleidsthema's

63

Immaterieel erfgoed Overijssel

Immaterieel erfgoed reikt verder dan erfgoedbeleid alleen. In dit hoofdstuk ligt de focus op of en hoe de provincie Overijssel de link tussen immaterieel erfgoed en andere beleidsthema's legt.

Normen

- De provincie heeft immaterieel erfgoed geïntegreerd in ander provinciaal beleid, bijvoorbeeld in ruimtelijk beleid en beleid op het gebied van evenementen;
- De provincie zet de instrumenten die zij in haar beleid heeft omschreven in of geeft in gevallen waarin dit niet gebeurt een duidelijke motivatie.

Bevindingen

- In het immaterieel erfgoedbeleid wordt een link gelegd met andere beleidsterreinen. Zo was er in het activiteitenplan Erfgoed verbindt! van Collectie Overijssel en de Overijssellacademie een programmalijn over Erfgoed & Toerisme (hoewel aandacht hiervoor is afgeschaald), wordt bij de subsidieregeling Het verhaal van Overijssel via een van de voorwaarden aansluiting op andere terrein gestimuleerd en zijn er arrangementsafspraken met organisaties gelegd waarbij er een link tussen verhalen en landschappen/natuur wordt gelegd.
- De term immaterieel erfgoed komt terug in de Omgevingsvisie Overijssel en het beleid sociale kwaliteit 2020-2024. Instrumenten die de provincie in de Omgevingsvisie noemt zijn: de subsidieregeling het Verhaal van Overijssel (is ingezet, zie §5.2) en de cultuurhistorische waardenkaart (hier is immaterieel erfgoed in geïntegreerd). In het beleid sociale kwaliteit staat dat er samen met cultuur (immaterieel erfgoed) en de stadsbeweging aan de slag gegaan wordt met de kwaliteit van de ruimte voor mensen om te ontdekken hoe de publieke ruimte nog meer benut kan worden vanuit de invalshoeken wonen, werken en verblijven. Er is contact tussen Cultuur en Sociale kwaliteit ook over immaterieel erfgoed, maar dat leidde (nog) niet tot genoemd project. Voor de toekomst spreken GS over meer aandacht voor de positie van erfgoed in ruimtelijke opgaven.

Vervolg bevindingen op de volgende pagina.

Vervolg bevindingen

- Een aantal Overijsselse festiviteiten (m.n. corso's) die op de Inventaris en het Netwerk immaterieel erfgoed staan, ontvingen subsidie vanuit het provinciale evenementenbeleid. Niet alle soorten (immaterieel erfgoed) evenementen konden daar subsidie uit krijgen: zo is carnaval is uitgesloten.
- De organisator van immaterieel erfgoed kan met de provincie te maken krijgen vanuit haar toetsende rol o.g.v. vergunningverlening en handhaving rondom de Omgevingswet (voorheen: Wet natuurbescherming). Dit speelt bv. bij paasvuren die dichtbij Natura2000-gebied liggen. De provincie heeft hieromtrent geïnformeerd, kennis gedeeld en geadviseerd (deels liep de ondersteuning via het KIEN) en de benodigde externe advieskosten voor een aantal paasvuren vergoed.
- De provincie kent een fonds voor kleine culturele initiatieven beheerd door het Cultuurfonds. Haar beoogde doel van 65 projecten per jaar is in 2021 en 2022 vanwege corona niet en in 2023 wel gehaald. Het is niet duidelijk hoeveel van de ondersteunde culturele projecten betrekking hebben op immaterieel erfgoed.

6.1 Link met andere thema's in (uitvoering) immaterieel erfgoedbeleid

In hoofdstuk 2 gingen we in op het immaterieel erfgoedbeleid. Vanuit de uitwerking en uitvoering van dit beleid (beschreven in hoofdstuk 3 t/m 5) legt de provincie een link met een aantal andere beleidsthema's. In de volgende tabel staan de belangrijkste terreinen en instrumenten waarbij dit gebeurde.

Tabel 15: Voorbeelden link (uitwerking en uitvoering) immaterieel erfgoedbeleid en andere beleidsthema's

Beleidssterrein	Instrument	Praktijk
Vrijtijds-economie en toerisme	Subsidiering activiteitenplan 2021-2024 Erfgoed Verbindt! (met een programmalijn over Erfgoed & Toerisme)	Uitgaande van het activiteitenverslag 2021-2022 is ongeveer 9% van het budget tot dan toe ingezet naar de programmalijn Erfgoed & Toerisme gegaan. Volgens betrokken uitvoeringsorganisatie hoefde hier op verzoek van de provincie twee jaar terug niet meer in geïnvesteerd te worden, omdat het beter bij toerisme paste dan streektaal en streekgeschiedenis (waar het activiteitenplan betrekking op had). ¹¹¹ Het project Twentse fietsverhalen in samenwerking met het Fietsroutenetwerk Twente en St. Stad en regio is een project rondom toerisme waar nog wel op wordt ingezet (zie §5.4). ¹¹²

¹¹¹ Interview.

¹¹² Interview.

	Samenwerking met programma vrijetijds-economie om immaterieel erfgoed slim in de markt te zetten, meer bekendheid te geven en toegankelijker te maken voor een breed publiek ¹¹³	2022: Met gemeenten samengewerkt aan de positionering van de zogenoemde Koloniën van Weldadigheid ¹¹⁴ . 2023: in de praktijk betreft deze samenwerking periodieke afstemming en samenwerking o.g.v. versterking van de beleving van erfgoed. Zo wordt de cultuurhistorische waardenkaart (zie §6.2) blijven delen met het netwerk Gastvrij Overijssel, zodat de partners van het programma vrijetijdseconomie hierop kunnen inspelen.
Landschap en natuur	Arrangementsafspraken landschapsbeherende en (koepel-)organisaties bv. Landschap Overijssel en het Overijssels Particulier Grondbezit	Hier zijn diverse projecten uit voortgekomen, bijvoorbeeld 'Onze burens uit de prehistorie' (link met landschap Noordoost Twente) en 'historisch cultuurlandschap en natuurherstel' (link met natuur). Zie ook §5.3.
Diverse terreinen	Regeling Het verhaal van Overijssel	Het subsidiepercentage worden verhoogd (van 40% naar 60%) als de activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> • aansluiten bij andere provinciale opgaven zoals leefbaar platteland of toekomstbestendig religieus erfgoed, of • bijdragen aan het verduurzamen van erfgoed, het ontwikkelen van toeristische recreatieve producten of het verbeteren van de sociale kwaliteit of • Europese samenwerking als doel hebben. Met deze voorwaarde probeerde de provincie de aansluiting op/samenwerking met andere thema's te vergroten. Ambtelijk werd aangegeven dat regelmatig 'aangevinkt' wordt dat het bijvoorbeeld de ontwikkeling van een toeristisch product betreft. Echter, ook werd gesteld dat er onvoldoende is gedefinieerd wat daar precies onder wordt verstaan waarmee het beoogde effect lastig is te evalueren. De voorwaarde heeft wel als effect dat aanvragers/initiatiefnemers over dergelijke vragen gaan nadenken. Dit is iets waarvan de ambtelijke organisatie aangaf dit terug te zien en te horen in de projectaanvragen en tijdens de gesprekken die zij over de regeling heeft. Dat op zichzelf is al wist, zo werd gesteld.

Toekomst: toename aandacht integratie erfgoed in ruimte

In ons onderzoek kijken we terug op de periode 2019-2023. Vanuit het in beeld brengen van de link tussen immaterieel erfgoed en andere beleidsthema's is het goed om een toekomstige ontwikkeling te benoemen. Dat is de toenemende aandacht voor de integratie van erfgoed in de ruimte(lijke opgaven).

In de provinciale begroting 2024 gaven GS bij immaterieel erfgoed aan: "Wij werken samen met de ruimtelijke programma's aan de opgaven van Overijssel en brengen in deze processen erfgoed in als integraal onderdeel van de ruimte."

¹¹³ Genoemd in begroting 2022 en 2023, niet langer genoemd in begroting 2024.

¹¹⁴ Dit zijn zeven gebouwcomplexen van voormalige binnenlandse Nederlandse en Belgische koloniën; twee hiervan (Ommerschans en Willemsoord) liggen in Overijssel.

In de procesbrief over de nieuwe beleidsperiode cultuur en erfgoed 2025-2028 van twee maanden later gaven GS ook aan dat in het nieuwe beleid meer aandacht zal zijn voor de positie van erfgoed in ruimtelijke (en maatschappelijke) opgaven. Zij stellen dat grote opgaven leiden tot een ingewikkelde ruimtelijke puzzel waar erfgoed een onderdeel van is, maar ook oplossingen voor kan bieden. Voor het nieuwe beleid zoeken zij een balans tussen bescherming, behoud en doorontwikkeling enerzijds en het bijdragen aan grote opgaven anderzijds.

6.2 Immaterieel erfgoed in ander beleid

Beleid waarin immaterieel erfgoed expliciet terugkomt

Er is een tweetal Overijsselse beleidsdocumenten (niet zijnde het cultuurbeleid) waarin de term ‘immaterieel erfgoed’ letterlijk terugkomt. Dit zijn de Omgevingsvisie en het beleid sociale kwaliteit 2021-2024.

Tabel 16: Immaterieel erfgoed in de Omgevingsvisie en het beleid sociale kwaliteit

Hoe immaterieel erfgoed terugkomt in beleid	Praktijk
<p>Omgevingsvisie Overijssel</p> <p>Hierin staat dat de provincie cultureel erfgoed als een integraal onderdeel van het ruimtelijk beleid ziet. Zij wil cultureel erfgoed behouden omdat het gezien wordt als drager/belangrijk onderdeel van de identiteit. Zij stelt dat het erfgoed, of het nu materieel of immaterieel is, het ‘verhaal van Overijssel’ vertelt en daarmee bijdraagt aan het visitekaartje waarmee Overijssel zich presenteert als aantrekkelijke provincie om te wonen, recreëren en als bedrijfsvestigingsplaats. In de toelichting over de strekking van het beleid komt terug dat er (ook) wordt ingezet op het behouden van streektaal, -cultuur en tradities en het verbinden van dit immateriële erfgoed aan fysieke opgaven.</p>	<p>De provincie noemt in de Omgevingsvisie een aantal instrumenten om haar ambitie cultureel erfgoed behouden en versterken mee te bereiken. Twee daarvan kennen in de praktijk een duidelijke link met immaterieel erfgoed.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De provincie noemde als instrument “subsidies voor projecten die een bijdrage leveren aan het zichtbaar en/of beleefbaar maken van de Overijsselse geschiedenis (Het verhaal van Overijssel)”. Dit instrument kwam ook in het cultuurbeleid terug; het is een relevant instrument voor immaterieel erfgoed omdat projecten die hier betrekking op hebben ook in aanmerking komen voor deze regeling en in de praktijk zijn dergelijke projecten ook veel uit deze regeling gesubsidieerd (zie §5.2). • De provincie noemde als instrument voor “de cultuurhistorische waardenkaart, overzicht van het culturele erfgoed in Overijssel”. De provincie heeft immaterieel erfgoed geïntegreerd in deze kaart. Dit deed zij door een verwijzing op te nemen naar de website van het KIEN met het Overijsselse immateriële erfgoed op het Netwerk en de Inventaris en door een dashboard op te nemen met gegevens over de projecten van de regeling ‘Het verhaal van Overijssel’.

Beleid sociale kwaliteit 2020-2024

Hierin staat dat er samen met cultuur (immaterieel erfgoed) en de stadsbeweging aan de slag gegaan wordt met de kwaliteit van de ruimte voor mensen - wonen, werken en verblijven - om te ontdekken hoe we publieke ruimte nog meer kunnen benutten vanuit deze drie invalshoeken.

De provincie gaf in een interview aan dat Cultuur en Sociale kwaliteit intern contact hebben over immaterieel erfgoed, maar dat dit nog niet geleid heeft tot concrete projecten zoals genoemd in het beleid. Over de samenwerking met de Stadsbeweging was geen duidelijkheid. Aangegeven werd, dat het overleg binnen de provinciale organisatie onder andere ging over hoe erfgoedgemeenschappen zich kunnen voegen naar regionale opgaven.

Ander beleid wat relevant kan zijn voor immaterieel erfgoed

Ook beleid waar niet letterlijk de term 'immaterieel erfgoed' in voor komt, kan relevant zijn voor immaterieel erfgoedgemeenschappen en -organisaties. Zo kan immaterieel erfgoed verbonden zijn met grotere of kleinere evenementen in de provincie. Ook kan het zo zijn dat projecten/initiatieven/organisaties verbonden aan immaterieel erfgoed in aanmerking komen voor subsidies vanuit andere beleidsterreinen dan erfgoed bijvoorbeeld vitaal platteland, cultuur of sociale kwaliteit. Ten slotte kan het zo zijn dat erfgoedgemeenschappen voor het uitoefenen van hun 'hun' immaterieel erfgoed een vergunning nodig hebben.

Evenementen (subsidie)

Het Overijsselse evenementenbeleid 2020-2023 bestond uit drie beleidssporen - zogenoemde beeldbepalende, kleinere en incidentele evenementen (zie tabel 17) - waar PS in zijn totaliteit € 5 miljoen voor beschikbaar stelden. Organisatoren van immaterieel erfgoed evenementen kunnen - als voldaan wordt aan de voorwaarden van de betreffende subsidieregelingen - subsidie aanvragen en tabel 19 laat ook zien dat diverse soorten Overijssels immaterieel erfgoed subsidie vanuit het evenementenbeleid ontvingen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om corso's.

Tabel 17: Evenementenbeleid provincie i.r.t. immaterieel erfgoed

Spoor	Beschrijving	Immaterieel erfgoed
Beeldbepalende cultuur- en sportevenementen	Het gaat om evenementen die (inter)nationale, provinciale uitstraling hebben, een groot mediabereik kennen en van kwalitatief hoog niveau zijn. Het betrof een subsidieregeling waar een commissie de aanvragen beoordeeld; de provincie nam dat advies vervolgens over.	GS benoemden 17 evenementen tot beeldbepalend evenement voor de periode 2020-2024. Eén van deze evenementen, te weten het bloemencorso sint Jans Klooster, staat op de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Dit evenement ontving in 2020 € 194.000 vanuit deze subsidieregeling. ¹¹⁵

¹¹⁵ In onze onderzoeksperiode 2019-2023 ontving zij ook op enkele andere momenten subsidie van de provincie, voornamelijk vanuit de culturele hoek, bv. in 2019 € 20.000 vanuit culturele infrastructuur en monumentenzorg, in 2020 € 194.000 vanuit beeldbepalende evenementen 2020-2023 regionale economie en/of € 52.235 vanuit tegemoetkoming culturele instellingen en festivals/sociale kwaliteit en cultuur, in 2022 € 30.937 vanuit tegemoetkoming culturele instellingen en festivals/sociale kwaliteit en cultuur.

Bijzondere kleinere cultuur- en sportevenementen	Een vereniging/stichting en de organisatie van een evenement konden subsidie aanvragen voor bestaande ¹¹⁶ jaarlijkse of periodiek terugkerende cultuur- of sportevenementen in Overijssel.	De afgelopen jaren ontvingen diverse festiviteiten die op het Netwerk en Inventaris immaterieel erfgoed staan subsidie vanuit deze subsidieregeling (waarvan sommige meermaals). Dit betrof bijvoorbeeld het jeugdcorso Sint Jans Klooster, de kindercorso Vollenhove en de gondelvaart Belt-Schutsloot.
Incidentele evenementen	Bijzondere eenmalige evenementen kunnen in aanmerking komen voor ondersteuning van de provincie.	-

Bron: *Investeringsvoorstel evenementenbeleid 2020-2023 en openbaar subsidieregister Overijssel.*

Bij de subsidieregelingen voor beeldbepalende en bijzondere kleine cultuur- en sportevenementen bepaalde de provincie vooraf ook wat voor evenementen niet in aanmerking zouden komen voor subsidie. Dit betrof ook bepaald immaterieel erfgoed bijvoorbeeld lokaal carnaval of carnavalsoptochten. In de toelichting hierover van de provincie kwamen twee punten terug:

- Voor bepaalde lokale tradities, zoals paasvuren en carnaval, is het onwenselijk als ze volledig afhankelijk zouden zijn van provinciale subsidies. Ze dienen door de gemeenschap zelf gedragen te worden en niet door de provincie. Bovendien zijn dergelijke immaterieel erfgoedevenementen vaak te lokaal voor de provinciale subsidieregeling, die doorgaans gericht is op evenementen met bovenlokaal belang.
- Voor erfgoedgemeenschappen kan het minder goed te begrijpen zijn dat corso's bijvoorbeeld wel vanuit de subsidieregelingen gesubsidieerd kunnen worden en carnaval niet. Zij merkt op dat de provincie te maken heeft met beleid(sdoelen) dat niet altijd naadloos op elkaar aansluiten. Zo kunnen er spanningen zijn tussen doelen uit het evenementenbeleid en het natuurbeleid of de inzet met betrekking tot de vrijetijdseconomie en de inzet op immaterieel erfgoed.

Overigens is het in de afgelopen jaren wel voorgekomen dat een aanvraag van een carnavalsvereniging voor een zogenoemde ASV-subsidie (dit zijn aanvragen die niet passen binnen één van de subsidieregelingen maar wel binnen de provinciale kerntaken) is toegekend.¹¹⁷

Subsidies vanuit andere beleidsterreinen

- *Fonds kleine culturele initiatieven Overijssel*

GS noemen het Fonds kleine culturele initiatieven Overijssel (KCIPO) als instrument voor immaterieel erfgoed. Met dit fonds, gestart in 2017, wil de provincie zoals de naam al zegt kleine culturele initiatieven in Overijssel mogelijk maken. Behalve culturele organisaties kunnen ook personen of groepen personen een aanvraag doen, zoals wijken en buurten. Het fonds wordt beheerd door het Cultuurfonds Overijssel. Zij nemen de aanvragen in behandeling. De provincie stortte in de jaren 2017 t/m 2020 jaarlijks € 90.000 in het KCIPO. In coronatijd is een extra bijdrage gedaan. In 2021 ging het om bijna € 175.000 en in 2022 om bijna € 95.000.

¹¹⁶ Dit betekent dat het evenement in elk geval al één keer georganiseerd is in Overijssel.

¹¹⁷ OCV De Kedolstermennekes kreeg in 2020 € 29.000 subsidie voor 'carnaval Oldenzaal' vanuit regionale economie (bron: openbaar subsidieregister Overijssel).

Het Cultuurfonds geeft op hun website een overzicht van projecten dat uit het KCIPO ondersteund zijn. Dit gaat om 450 projecten van gezamenlijk € 657.155.¹¹⁸ Vanaf de begroting 2021 spreken GS het streven uit jaarlijks tenminste 65 projecten mogelijk te maken via de KCIPO (daarvoor werd de KCIPO wel genoemd, maar zonder streven). Het streven van 65 projecten werd in 2021 en 2022 niet gehaald; door corona bleef het aantal initiatieven achter. In 2023 is het streven van 73 projecten wel gehaald. Vanuit het KCIPO zijn verschillende soorten culturele projecten ondersteund¹¹⁹. Hoeveel daarvan betrekking hebben op immaterieel erfgoed wordt niet duidelijk van de website van het Cultuurfonds en de provincie geeft dit ook niet aan in haar jaarverslag.

- *Regeling schaapskuddes (vitaal platteland)*

Een van de vormen van immaterieel erfgoed op de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland is de 'schaapsherder met traditionele schapenrassen'. Beheer van natuurgebieden wordt gefinancierd vanuit SNL (Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer). Op basis van het type natuur dat voorkomt zijn beheertypen vastgesteld en afhankelijk hiervan is een bedrag per hectare beschikbaar. Begrazing met schapen is volgens GS een goede manier om bijvoorbeeld heide te beheren. Het bedrag dat vanuit SNL beschikbaar is voor heidebeheer is echter onvoldoende om beheer met een gescheperde kudde te betalen, zo gaven GS aan. De SNL-methodiek kent hiervoor een schapentoeslag die provincies kunnen openstellen, maar die toeslag is in Overijssel niet opengesteld omdat dit miljoenen zou kosten. In de periode 2018-2021 is - vanwege het ontbreken van deze structurele middelen - op verzoek van PS een subsidieregeling opengesteld voor het rechtstreeks steunen van traditionele kuddes. Die regeling was er volgens GS omdat zij 'vanuit het oogpunt van natuurbeheer, recreatie en toerisme en de instandhouding van cultuurhistorisch erfgoed willen bijdragen aan de instandhouding van gescheperde schaapskuddes in Overijssel'. Deze regeling is verlengd in 2022, maar de insteek is altijd geweest dat dit een tijdelijke regeling was, gaven GS aan. Volgens het openbaar subsidieregister zijn in de periode 2019 t/m 2022 negen subsidies van in totaal € 315.000 verstrekt uit de regeling. PS spraken de wens uit om voor de kuddes langjarige financiering te regelen. Vanwege het ontbreken van structurele middelen hiervoor hebben GS dit opgelost door het financieren van begrazing vanuit de Ontwikkelopgave N2000 (incidentele middelen).¹²⁰

- *Regeling Vitale en gezonde samenleving (sociale kwaliteit)*

Het uitrukken van de Diepenheimse schutterij is een vorm van Overijssels immaterieel erfgoed dat op de Inventaris staat. Deze schutterij ontving in 2020 subsidie vanuit de regeling Vitale en gezonde samenleving voor een schuttersfeest. Zij ontvingen deze subsidie niet omdat het een organisatie verbonden aan immaterieel erfgoed betrof, maar omdat het om een initiatief ging dat bijdroeg aan een vitale en gezonde samenleving en dat betrekking heeft op de gevolgen van coronacrisis.

¹¹⁸ Tabel Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. overzicht Cultuurfonds via <https://www.cultuurfonds.nl/fondsen/fonds-kleine-culturele-initiatieven-provincie-overijssel> (geraadpleegd op 23 april 2024)

¹¹⁹ De 450 projecten zijn als volgt verdeeld over diverse categorieën: 263 projecten (58%) o.g.v. muziek; 62 projecten (14%) o.g.v. theater, dans & film; 51% projecten (11%) o.g.v. beeldende kunst; 39 projecten (9%) o.g.v. geschiedenis en letteren; 28 projecten (6%) o.g.v. buurtcultuur; 4 projecten (1%) o.g.v. erfgoed & monumentenzorg; 2 projecten (0%) o.g.v. natuur en 1 project (0%) o.g.v. wetenschap.

¹²⁰ Antwoord op schriftelijke vragen over problematiek rondom Schaapskuddes (juni 2023) en openbaar subsidieregister.

Vergunningen

In veel gevallen waar erfgoedgemeenschappen een vergunning nodig hebben voor het uitoefenen van 'hun' immaterieel erfgoed, is de gemeente aan zet, want zij is bevoegd gezag voor het verlenen van een evenementenvergunning. De provincie is vanuit de Wet natuurbescherming (Wnb) bevoegd gezag voor de effecten op de Natura 2000-gebieden. De organisator van een evenement moet nagaan of het evenement stikstofneerslag zal veroorzaken of een ander effect¹²¹ heeft in een Natura2000-gebied en de daar aanwezige dier- en plantensoorten. De provincie heeft hierbij een toetsende rol op het gebied van vergunningverlening en handhaving. Zij moet die rol onafhankelijk uitvoeren. Het is daarmee aan organisatoren van het evenement om de stikstofberekeningen, onderzoeken en eventuele maatregelen te nemen. De provincie kan geen uitzonderingen maken voor vrijwilligersorganisaties, omdat het om landelijke wetgeving gaat. GS gaven aan aanvragers wel te willen ondersteunen met kennis, kunde en waar mogelijk financieel.

Een bekend voorbeeld van Overijssels immaterieel erfgoed dat te maken kan krijgen met de vergunningverlenende en toezichthoudende rol van de provincie vanuit de Wnb zijn de paasvuren. Hier hadden PS in de afgelopen jaren ook aandacht voor (vragen en moties, zie §7.2.2) en met name eind 2022 was hier ook media-aandacht voor.

GS gaven het volgende aan: Er waren ongeveer 230 paasvuren in Overijssel, waarvan bijna 75 binnen vier kilometer van beschermde natuur. Het overgrote deel van deze paasvuren (215 van de 230) veroorzaakten in 2023 geen neerslag van stikstof op Natura2000-gebieden en konden doorgaan op dezelfde wijze als in eerder jaren. Vijftien paasvuren zijn verkleind, verplaatst of gestopt. De natuurwinst (vermeden stikstofemissie) is voor 95% behaald door een aantal grote tot zeer grote paasvuren te verkleinen (met name Espelo en Dijkerhoek).

Een belangrijk onderdeel van de inzet van de provincie rondom paasvuren is het informeren, kennis delen en adviseren geweest (zie bijlage 5). Daarnaast is er in 2023 financiële ondersteuning geboden aan een aantal paasvuren die externe advies inschakelden in het kader van het vergunningverleningstraject. Ook in 2024 was dit laatste het geval. Aandachtspunt dat uit een van de gesprekken naar voren kwam, was het goed 'meenemen' van de erfgoedgemeenschappen. Er ging in 2022 een brief naar de paasvuren vanuit de provinciale VTH-rol. Dit veroorzaakte onrust. Daarna werd gecommuniceerd over hoe de provincie (al dan niet via KIEN) ondersteuning wilde en kon bieden. Wanneer dat eerder/gelijktijdig was gebeurd, was onrust mogelijk (deels) voorkomen, zo werd aangegeven.

¹²¹ Het kan bijvoorbeeld gaan om verstoring door de aanwezigheid van mensen of verstoring door geluid bij het gebruik van luidsprekers.

7 Impact, monitoring en verantwoording PS

71

Immaterieel erfgoed Overijssel

In dit hoofdstuk gaan we ten eerste in op impact en monitoring van de inzet van de provincie op immaterieel erfgoed. Vervolgens hebben we aandacht voor de verantwoording aan PS.

7.1 Impact en monitoring

Bevindingen

- GS gaven in 2020 aan dat zij (meer dan de jaren ervoor) de impact van de cultuur- en erfgoedsector zouden laten zien en 'altijd een vinger aan de pols zouden houden'.
- De afgelopen jaren is de impact van de cultuur- en erfgoedsector niet meer laten zien dan in de vorige beleidsperiode. GS hebben wel een vinger aan de pols gehouden. Een ontwikkeling die in deze beleidsperiode meer invloed kreeg op de cultuur- en erfgoedsector dan bij het opstellen van het beleid voorzien en waar inzet naar toe is gegaan, was de coronacrisis.
- Het provinciale cultuur- en erfgoedbeleid is niet geëvalueerd. Het beleidsterrein cultuur en sociale kwaliteit als geheel is gevolgd via kengetallen. Er zijn er elf kengetallen waarbij er één specifiek raakt aan immaterieel erfgoed, te weten het percentage inwoners dat deelneemt aan uitingen van volkscultuur. Twee andere kengetallen (ervaren culturele identiteit en sociale cohesie) zijn gerelateerd aan verwachtingen die de provincie over immaterieel erfgoed heeft. De provincie Overijssel liet een (scriptie)onderzoek doen naar de regeling 'Het verhaal van Overijssel en beschikt over een openbaar dashboard met informatie over ondersteunde projecten. Het corso Sint Jans klooster is in 2022 voor het eerst betrokken in de monitor beeldbepalende evenementen. De provincie heeft afspraken over de inzet m.b.t immaterieel erfgoed met Collectie Overijssel/de Overijsselaacademie en het KIEN gemonitord via gesprekken en rapportages.
- De provincie had positieve verwachtingen over (de inzet op) immaterieel erfgoed. Uit een enquête onder erfgoedgemeenschappen (N=57) gaven ze in de volgende mate aan dat hun erfgoed/organisatie bijdraagt aan: versterken van de identiteit (84%), zorgen voor sociale interactie en cohesie (91%), leefbaarheid (67%), educatie (68%), economie (74%), ecologie (25%). Dit betreft zelfrapportage.

Afspraken impact en monitoring

GS gaven in het Statenvoorstel over het cultuurbeleid 2021-2024 aan dat ze de impact van de cultuur- en erfgoedsector, meer dan in de jaren ervoor, laten zien en altijd een vinger aan de pols houden. Over hoe ze die impact in beeld gaan brengen en gaan laten zien, doen GS geen uitspraken.

Specifieke afspraken over de evaluatie en monitoring van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed zijn er niet gemaakt; afgezien van dat GS in de begrotingen aangaven dat ze de afspraken met de uitvoeringsorganisaties monitoren.

Impact van (inzet op) immaterieel erfgoed

De inzet rondom een specifiek thema (in dit geval: immaterieel erfgoed) gebeurt binnen het bredere beleidsterrein cultuur en erfgoed. Hier zijn ambities voor geformuleerd. Bij de impact van (inzet op) immaterieel erfgoed gaat het ten eerste om de bijdrage aan die bovenliggende ambities. Het doel van de provincie op het gebied van erfgoed was daarbij “duurzaam en beleefbaar cultureel erfgoed” / “cultureel erfgoed met waarde voor de toekomst”. Dit is niet meetbaar uitgewerkt. Ten tweede zagen we in ons onderzoek dat de provincie diverse positieve verwachtingen over (inzetten op) immaterieel erfgoed had. Bijvoorbeeld dat het de identiteit versterkt, zorgt voor sociale interactie en cohesie, bijdraagt aan de leefbaarheid en economie/toerisme (zie §2.2). Ook dit kan gezien worden als onderdeel van de impact.

Landelijke informatie over impact immaterieel erfgoedbeleid en -sector

In §2.1 gingen we er al kort op in dat er over immaterieel erfgoed weinig gegevens beschikbaar zijn. Het KIEN doet aan kennisontwikkeling. In de periode 2017-2020 ging hun onderzoek onder andere over immaterieel & materieel erfgoed en immaterieel erfgoed & toerisme en voor de periode 2021-2024 onder meer over immaterieel erfgoed & duurzaam en immaterieel erfgoed & inventarisatietechnieken. Bij dat laatste gaat het er bijvoorbeeld om hoe maatschappelijke waarden, economische waarden en andere waarden die verbonden zijn met immaterieel erfgoed worden beleefd door erfgoedgemeenschappen. Het aantonen van die waarde kan volgens het KIEN erfgoedgemeenschappen versterken en beleidsmakers een beeld geven van het belang van immaterieel erfgoed. De eerdergenoemde monitor erfgoedbeoefening waar KIEN en RCE/Faro momenteel aan werken is ook mede bedoeld om de waarde van immaterieel erfgoed beter zichtbaar te maken. Dit zijn beide initiatieven waar de resultaten momenteel nog niet van beschikbaar zijn.

Zoals in §2.2.1 genoemd, maakt het KIEN via het Netwerk en de Inventaris (waar tenminste 37 vormen van Overijssels immaterieel erfgoed op staan) immaterieel erfgoed zichtbaar op hun website. De erfgoedgemeenschap die het erfgoed aanmeldt, verstrekt op de website ook informatie over de beoefenaars en betrokkenen bij dit erfgoed. Dit kan iets aangegeven over de sociale interactie/cohesie (wanneer iets aangegeven wordt over hoeveel inwoners betrokken zijn of hoeveel vrijwilligers meehelpen) en/of de economische voordeel (wanneer iets aangegeven wordt over hoeveel publiek het trekt). Dat zijn onderdelen waar de provincie positieve verwachtingen op had over immaterieel erfgoed. In bijlage 3 staat een overzicht van hoe dit zit bij het Overijsselse immateriële erfgoed op het Netwerk en de Inventaris.

Bekend bij provincie over impact immaterieel erfgoedbeleid en -sector

De afgelopen jaren hebben GS de impact van de cultuur- en erfgoedsector niet meer laten zien dan in de vorige beleidsperiode. Zij hebben wel een vinger aan de pols gehouden. Een ontwikkeling die in deze beleidsperiode meer invloed kreeg op de cultuur- en erfgoedsector dan bij het opstellen van het beleid voorzien en waar inzet naar toe is gegaan, was de coronacrisis. Er is toen ook een versterkingsprogramma cultuur gekomen.

Er is geen evaluatieonderzoek gedaan naar het cultuur- en erfgoedbeleid. Het beleidsterrein cultuur - en sociale kwaliteit - als geheel wordt via de P&C-cyclus gevolgd via kengetallen ('Overijssel in cijfers'). Er zijn elf kengetallen waarbij er één specifiek raakt aan immaterieel erfgoed, te weten het percentage inwoners dat deelneemt aan uitingen van volkscultuur (zie §2.1.2). Daarnaast zijn er enkele kengetallen die raken aan de positieve verwachtingen die de provincie heeft over immaterieel erfgoed, bijvoorbeeld waardering van de regionale identiteit en ervaren sociale cohesie. Dit zijn algemene kengetallen die logischerwijs niet direct gekoppeld kunnen worden aan de provinciale inzet.

Hoewel het immaterieel erfgoedbeleid op zichzelf niet is geëvalueerd, vond er ten aanzien van specifieke inzet/instrumenten wel onderzoek en monitoring plaats. Zo heeft de provincie de uitvoering van de gemaakte afspraken door Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland en Collectie Overijssel/Overijsselacademie gemonitord (zie ook §3.3.1 en §4.3.1). Dit is een manier waarop de provincie vinger aan de pols houdt, waar in het cultuurbeleid over gesproken wordt. Zij heeft enerzijds op informele wijze overleg over de voortgang van de activiteiten en anderzijds gebeurt de monitoring van de afspraken op een formele manier: via de tussenrapportage en het eindverslag welke zijn afgesproken in het kader de subsidieverlening. In de rapportages ligt de nadruk met name op of de afgesproken activiteiten zijn uitgevoerd en daarbij is niet zo zeer het doelbereik in beeld gebracht (dat is ook niet expliciet gevraagd). Een voorbeeld van een specifiek instrument voor immaterieel erfgoed waarbij er sprake is van monitoring en onderzoek is de subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel'. De provincie heeft een dashboard gemaakt met gegevens uit deze regeling. De projecten uit de periode 2013-2021 staan hierin. Hierbij is per project informatie beschikbaar over onder bijvoorbeeld het jaar waarin de subsidie is verstrekt, de erfgoedcategorie waarop het project betrekking heeft, de gemeente waar het project ligt, wat het project inhoudt en het resultaat. Het dashboard is onderdeel van de cultuurhistorische waardenkaart van Overijssel. De provincie is wettelijk verplicht om subsidieregelingen die langer lopen dan vijf jaar te evalueren op doeltreffendheid¹²² en daarom liet de provincie vorig jaar (scriptie)onderzoek naar deze regeling Het verhaal van Overijssel uitvoeren. De regeling 'Het verhaal van Overijssel' is ook meegenomen in eerdere onderzoeken, bv. in een onderzoek naar de gevolgen van onderuitputting van subsidieregelingen erfgoed in 2019. De provincie kent geen cultuur- en/of erfgoedmonitor, wel is er een monumentenmonitor en een monitor brede welvaart maar daarin komt immaterieel erfgoed niet terug.

¹²² Algemene wet bestuursrecht, artikel 4:24.

Het komt voor dat specifiek Overijssels immaterieel erfgoed wordt meegenomen in een breder onderzoek dat de provincie uitvoert/laat uitvoeren. Zo laat de provincie om de twee jaar een monitor uitvoeren van de beeldbepalende evenementen. Hierdoor heeft de provincie kennis over het bezoekersprofiel en de waardering van het evenementen bloemencorso Sint Jans Klooster, want die was in 2022 voor het eerst in deze monitor opgenomen. Dit evenement kreeg met een 9,0 de hoogste beoordeling van bezoekers. Vooral de sfeer en het programma spelen een grote rol bij de waardering van bezoekers. Het bloemencorso Sint Jans Klooster scoorde hier goed op. Een ander element dat sterk blijkt samen te hangen met de algemene tevredenheid is of het evenement voldoet aan verwachtingen. Ook hier scoorde het bloemencorso St. Jansklooster goed op. Het creëren en onderhouden van sociale contacten bleek vooral een belangrijk aspect voor bezoekers van bloemencorso Sint Jansklooster. Dit laatste sluit aan bij de verwachtingen van de provincie over de maatschappelijke waarde van immaterieel erfgoed. Een andere verwachting van de provincie had bijvoorbeeld betrekking op de economische waarde van immaterieel erfgoed (bv. dat het kon bijdragen aan het toerisme).

In tabel 18 zijn de verwachtingen van de provincie over (de inzet op) immaterieel erfgoed. Over zaken als culturele identiteit en ervaren sociale cohesie beschikt de provincie over gegevens, maar die kunnen niet direct gerelateerd worden aan de inzet van de provincie op het gebied van immaterieel erfgoed oftewel er kunnen geen uitspraken gedaan worden over de causaliteit. Uit een enquête die we deden onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen (N=57) gaven ze in de volgende mate aan dat hun erfgoed/organisatie bijdraagt aan: versterken van de identiteit (84%), zorgen voor sociale interactie en cohesie (91%), leefbaarheid (67%), educatie (68%), economie (74%) en duurzaamheid (25%). Dit geeft iets aan over de bijdrage van immaterieel erfgoed op genoemde factoren, maar aangezien dit niet alleen erfgoedgemeenschappen zijn die daadwerkelijk ondersteuning ontvingen gefinancierd door de provincie kan ook hier geen directe relatie met de inzet van de provincie op immaterieel erfgoed gelegd worden. Daarbij is het ook goed om te realiseren dat het hier om zelfrapportage door betrokkenen bij betreffend immaterieel erfgoed gaat.

Tabel 18: Realisatie verwachtingen over (inzet op) immaterieel erfgoed

Waarde	Wat is bekend
Maatschappelijke waarde	<p><i>Verwachting: immaterieel erfgoed versterkt/is een belangrijk onderdeel van de identiteit</i></p> <ul style="list-style-type: none"> De provincie Overijssel houdt de waardering van de culturele identiteit¹²³ door inwoners (rapportcijfer) bij via haar burgerpanel. Overijsselaars waarderen de culturele identiteit van Overijssel met een 7,6. Dit cijfer blijkt door de jaren heen stabiel. Ook regionaal zijn er geen verschillen, ook niet door de tijd. Dit kengetal kan niet direct gerelateerd worden aan de inzet van de provincie op het gebied van immaterieel erfgoed.

¹²³ Culturele identiteit wordt in de vragenlijst als volgt uitgelegd: "Culturele identiteit wordt wel omschreven als 'een zich van andere streken en regio's te onderscheiden leefwijze, cultuur, met collectieve eigenaardigheden, gedeelde gedrags- en leefwijzen, een collectief bewustzijn'. Daarbij kunt u denken aan tradities, feesten, festivals, verenigingsleven, gewoonten en gebruiken zoals noaberschap en streektaal en aan de kenmerkende eigenschappen van een dorp stad of streek zoals zich uiten in bijvoorbeeld karakteristieke gebouwen, landschap en/of de mentaliteit van de bevolking."

- In onze enquête onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen vroegen we of zij het idee hebben dat hun gemeenschap/organisatie bijdraagt aan het versterken van de identiteit. 48 van de 57 (84%) antwoordde hier bevestigend op.

Verwachting: Immaterieel erfgoed zorgt voor sociale interactie en cohesie

- De provincie Overijssel houdt de ervaren sociale cohesie door inwoners bij via haar burgerpanel. Het rapportcijfer hiervoor was een 6,4 in Overijssel (2023). Het landelijk gemiddelde is een 6,0. Ook volgens het CBS scoort Overijssel hoog (top 3) op sociale samenhang ten opzichte van andere provincies. De uitkomsten zijn al jaren stabiel. Binnen Overijssel scoren plattelandsgemeenten beduidend hoger (6,9) dan de stedelijke gemeenten (6,0). Dit kengetal kan niet direct gerelateerd worden aan de inzet van de provincie op het gebied van immaterieel erfgoed.
- In een monitor over de Overijsselse beeldbepalende evenementen in opdracht van de provincie (2019) kwam naar voren dat het creëren en onderhouden van sociale contacten vooral een belangrijk aspect bleek voor bezoekers van bloemencorso Sint Jans klooster in vergelijking met de andere zestien evenementen.
- In een onderzoek uit 2023 kwam dat er 2.600 vrijwilligers bij 85 Overijsselse initiatieven voor immaterieel erfgoed waren. Ook bij het Overijssels immaterieel erfgoed op de Inventaris zijn veel vrijwilligers betrokken (zie bijlage 3).
- In onze enquête onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen vroegen we of zij het idee hebben dat hun gemeenschap/organisatie zorgt voor verbinding (in gemeenschappen en tussen generaties). 52 van de 57 (91%) antwoordde hier bevestigend op.

Verwachting: immaterieel erfgoed draagt bij aan de leefbaarheid

In onze enquête onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen vroegen we of zij het idee hadden dat hun gemeenschap/organisatie bijdraagt aan leefbaarheid. 38 van de 57 (67%) antwoordde hier bevestigend op.

Educatieve waarde	In onze enquête onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen vroegen we of zij het idee hadden dat hun gemeenschap/organisatie bijdraagt aan educatie (bv. door de vaardigheden die mensen leren of de contacten met het onderwijs). 39 van de 57 (68%) antwoordde hier bevestigend op.
Economische waarde	<ul style="list-style-type: none"> • In onze enquête onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen vroegen we of zij het idee hadden dat hun gemeenschap/organisatie bijdraagt aan de economie (bv. omdat het toeristen trekt of voordeel brengt voor de lokale middenstand). 42 van de 57 (74%) antwoordde hier bevestigend op. • Van een deel van het immaterieel erfgoed op de Inventaris is bekend hoeveel publiek het trekt (voornamelijk doordat de erfgoedgemeenschappen dit hebben aangegeven bij de bijschrijving). Voor dit immaterieel erfgoed komt dit gezamenlijk neer op meer dan 200.000 mensen. De helft daarvan betreft publiek bij de grote Twentse carnavalsoptocht. Ook komen er veel mensen op het bloemencorso Sint Jans klooster, paasvuur Espelo en bloemencorso Vollenhove af.¹²⁴ De daadwerkelijke totale omvang van publiek bij immaterieel erfgoed ligt waarschijnlijk hoger.¹²⁵

¹²⁴ Bloemencorso Vollenhove: ca. 35.000 (2022), bloemencorso Sint Jans klooster: tienduizenden mensen, Paasvuur Espelo: ca. 40.000 (2024), pinksterrijden: ca. 400, Gondelvaart Giethoorn: 10.000 tot 15.000, Sallandse bottermarkt: 800 tot 1.200 met uitschieters tot 2.500, grote Twentse carnavalsoptocht: meer dan 100.000, Goors school- en volksfeest: ca 10.000. Bron: Website KIEN (zelfrapportage door erfgoedgemeenschap).

¹²⁵ Er zijn diverse redenen voor deze verwachting: bij niet alle immaterieel erfgoedevenementen op de Inventaris was aangegeven hoeveel publiek het trok, we hebben hier alleen gekeken wat is aangegeven bij de Inventaris (en niet bij het Netwerk) en niet alle immaterieel erfgoedgemeenschappen hebben hun erfgoed bijgeschreven op de Inventaris.

Ecologische waarde	In onze enquête onder Overijsselse erfgoedgemeenschappen vroegen we of zij het idee hebben dat hun gemeenschap/organisatie bijdraagt aan de duurzaamheid (bv. vanwege de bijdrage aan de biodiversiteit). 14 van de 57 (25%) antwoordde hier bevestigend op.
--------------------	--

7.2 Verantwoording aan PS

Normen

- PS zijn inhoudelijk geïnformeerd over de provinciale inzet op het gebied van immaterieel erfgoed en de daarmee behaalde resultaten.
- De financiële verantwoording die PS ontving, biedt inzicht in de (begrote en werkelijk ingezette) financiële middelen om het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed uit te voeren.
- De informatievoorziening aan PS over immaterieel erfgoed gaat conform eventuele gemaakte afspraken met GS hierover.

Bevindingen

- GS gaven in het cultuurbeleid (2020) aan periodiek te informeren over de voortgang en resultaten via de P&C-cyclus. Sinds 2021 is er een separate presentatie over 'immaterieel erfgoed' in de P&C-documenten. Hierin staat inhoudelijke informatie over wat de te ondernemen acties zijn en of/hoe die zijn gebeurd. Daarnaast wordt hiermee zichtbaar gemaakt hoeveel er voor deze presentatie is begroot en hoeveel daarvan is besteed.
- De afgelopen jaren waren er diverse Statenvoorstellen en -brieven die relevant waren voor immaterieel erfgoed. Die meeste daarvan waren breder qua insteek (hadden bv. betrekking op cultuur of op evenementen) en waren daarmee relevant voor - bepaald - immaterieel erfgoed. Meerdere van de Statenbrieven werden naar aanleiding van een motie (bv. over Nedersaksisch, vrijwilligers of evenementen i.r.t. stikstof) naar PS gestuurd.
- GS presenteerden in 2022, conform afspraak, het uitvoeringsplan cultuur voor de periode 2023-2024 aan PS.
- De afgelopen jaren dienden PS op diverse momenten moties in en stelden zij Statenvragen die - mede - betrekking hadden op of relevant waren voor immaterieel erfgoed. Qua thematiek hadden die onder andere betrekking op Nedersaksisch (2019/2020), vrijwilligers (2021/2022), evenementen zoals paasvuren in relatie tot stikstof/Wnb en schaapskuddes (2022/2023).

Afspraken over informatievoorziening PS

GS gaven in het Statenvoorstel over het cultuurbeleid 2021-2024 aan dat ze:

- PS periodiek informeren over de voortgang en resultaten via de P&C-cyclus;
- ze de impact van de cultuur- en erfgoedsector, meer dan in de jaren ervoor, laten zien en altijd een vinger aan de pols houden;

- in 2022, of eerder als de situatie daarom zou vragen, bij PS te komen met een beeld van de ontwikkelingen en de effecten van het beleid waarbij dan ook de uitvoeringsplannen voor de periode 2023-2024 gepresenteerd worden.

Op de tweede bullet - impact en monitoring - gingen we in de vorige paragraaf al in.

Informatievoorziening in de praktijk

P&C-cyclus

Sinds 2021 kent de provincie in haar P&C-documenten een specifieke prestatie over immaterieel erfgoed. Enerzijds verstrekken GS hier inhoudelijke informatie: zij geven beknopt aan wat de te ondernemen acties zijn en of/hoe die zijn gebeurd. Waar er sprake was van een concreet streefgetal (aantal projecten bij subsidieregeling Het verhaal van Overijssel en de KCIPO) gaven GS aan of dit was gerealiseerd. Anderzijds wordt hiermee zichtbaar gemaakt hoeveel er voor deze presentatie is begroot en hoeveel daarvan is besteed. Dit laatste lieten we al zien in §2.2.2 over de financiële kaders voor immaterieel erfgoed.

Statenvoorstellen en -brieven

De afgelopen jaren waren er diverse Statenvoorstellen en -brieven die relevant zijn voor het thema immaterieel erfgoed (zie tabel 19). In de meeste gevallen ging het om voorstellen of brieven die breder waren (bijvoorbeeld betrekking hadden op cultuur of op evenementen) en daarmee ook relevant waren voor - bepaald - immaterieel erfgoed.

Meerdere van de Statenbrieven werden naar PS gestuurd naar aanleiding van een motie, bijvoorbeeld over het Nedersaksisch, vrijwilligers of evenementen in relatie tot stikstofproblematiek. Tabel 21 laat ook zien dat GS hun toezegging (gedaan in het Statenvoorstel cultuur 2021-2024) dat PS in 2022 de uitvoeringsplannen 2023-2024 gepresenteerd zouden krijgen, zijn nagekomen.

Tabel 19: Statenvoorstellen en -brieven relevant voor thema immaterieel erfgoed

Jaar	Mnd	Naam document	Beknopte inhoud/link immaterieel erfgoed
2019	Okt.	Statenvoorstel startnotitie Cultuurbeleid 2021-2024	Brief over te vormen cultuurbeleid 2021-2024. Relevant onderdeel voorstel was om toenmalige beleidsdoelen uit uitgangspunt te nemen voor het te vormen beleid (erfgoed met karakter was één van die doelen).
2020	Feb.	Statenbrief Onderzoeksrapport n.a.v. motie 'De staat van monumenten in Overijssel'	Rapport naar gevolgen van de uitputting van subsidie-regelingen erfgoed. Regeling Verhaal van Overijssel was meegenomen.
		Statenbrief Het Nedersaksisch, Mangs wa, alt nicht (Soms wel, niet altijd)	Aandacht voor stand van zaken Nedersaksisch en voor uitkomsten van onderzoek (n.a.v. motie PS) naar mogelijkheden voor gebruik van het Nedersaksisch i.v.m. het Fries en Nederduits.
	April	Memo erfgoed breed	Notitie voor PS in voorbereiding op gesprek over provinciale betrokkenheid en visie op erfgoed. Aandacht voor o.a. subsidieregelingen, afspraken met organisaties (bv.

			Collectie Overijssel en KIEN) en aandachtspunten voor nieuw beleid (bv. wat rol provincie wel/niet is bij immaterieel erfgoed).
	Mei	Statenvoorstel cultuurbeleid 2021-2024	Immaterieel erfgoed is opgenomen in dit cultuurbeleid (zie §2.2.1).
2021	Sept.	Statenbrief uitvoering motie Slots c.s.: Aanpak financiële onzekerheid gescheperde schaapskuddes	Aandacht voor uitvoering motie waarin was opgeroepen om te onderzoeken wat nodig was voor het behoud van gescheperde schaapskuddes in Overijssel. In de brief aandacht voor de huidige financiering, knelpunten voor gescheperde schaapskuddes en oplossingsrichtingen. In brief staat dat ondersteuning van een traditioneel gescheperde kudde mogelijk is vanuit het oogpunt van behoud cultuurhistorie en immaterieel erfgoed.
2022	Aug.	Statenvoorstel uitvoering cultuurbeleid 2023-2024	In het uitvoeringsplan is aandacht voor de voorgenomen aanpak en samenwerking bij immaterieel erfgoed.
	Sept.	Brief over uitvoering motie 'vrijwilligers cruciaal voor Overijssel'	Brief gaat over uitvoering van motie waarin PS vroegen om meer duidelijkheid over de situatie rond vrijwilligersbeleid en de mogelijkheden om deze te verbeteren. Aandacht voor huidige inzet op deskundigheidsbevordering van vrijwilligers (erfgoed komt aan bod) en voor de resultaten van een extern onderzoek onder vrijwilligersorganisaties.
	Dec.	GS-reactie op toelichtende brief PS Motie gezamenlijke ambities 2023	Brief n.a.v. motie over gezamenlijke ambities 2023. GS geven aan € 0,3 miljoen in te willen zetten voor immaterieel erfgoed.
2023	Jan.	Brief van GS over uitvoering motie 'Evenementen en vrijwilligers mogen niet lijden onder stikstofproblematiek'	Met brief worden PS geïnformeerd over welke maatregelen GS nemen om de organisatoren van paasvuren te faciliteren.
		Statenvoorstel uitvoering motie gezamenlijke ambities 2023 - 2 ^e tranche	GS beschrijven wij de voorgenomen uitvoering van de tweede tranche van de Motie gezamenlijke ambities 2023. Ze lichten toe hoe ze het geld voor 'cultureel erfgoed op orde' willen inzetten. Dat gaat deels naar immaterieel erfgoed: onderzoek Noaberschap, cultuurhistorische waardenkaart en Nedersaksisch.
	Okt.	Vorbereiding nieuwe beleidsperiode Cultuur en Erfgoed 2025-2028	
	Dec.	Procesbrief nieuwe beleidsperiode cultuur en erfgoed 2025-2028	Om PS mee te nemen in het proces om te komen tot nieuw cultuurbeleid informeren GS hen in aanloop daar naar toe een aantal keren via een procesbrief. In voorliggende procesbrief komt onder andere aan de orde dat er in het nieuwe beleid meer aandacht zal zijn voor de positie van erfgoed in ruimtelijke en maatschappelijke opgaven.

Bron: Rekenkamer Oost-Nederland op basis van Notubiz Overijssel.

Moties en Statenvragen

De afgelopen jaren dienden PS op diverse momenten moties in en stelden zij Statenvragen die - mede - betrekking hadden op of relevant waren voor immaterieel erfgoed (zie tabel 20). Qua thematiek hadden die onder andere betrekking op Nedersaksisch (2019/2020), vrijwilligers (2021/2022), evenementen zoals paasvuren in relatie tot stikstof/Wnb (2022/2023) en schaapskuddes (2022/2023).

Tabel 20: Aangenomen moties en Statenvragen (mede) m.b.t. immaterieel erfgoed

Jaar	Moties	Statenvragen
2019	<ul style="list-style-type: none"> januari: motie vreemd Convenant Nedersaksisch januari: motie vreemd behoud carbidschieten 	
2020	<ul style="list-style-type: none"> juli: motie Nedersaksisch in de Statenzaal 	<ul style="list-style-type: none"> februari: Statenvragen zendpiraatcultuur in Overijssel mei: technische vragen bij Statenvoorstel Gastvrij Overijssel oktober: Rondvraag over dag van de Overijsselse volkscultuur
2021	<ul style="list-style-type: none"> april: motie behoud schaapskuddes 	<ul style="list-style-type: none"> december: Rondvraag over erfgoed en vrijwilligers
2022	<ul style="list-style-type: none"> juli: motie Cultureel erfgoed op orde november: motie Gezamenlijke ambities 2023 (o.a. middelen voor cultureel erfgoed op orde, waarvan later wordt voorgesteld een deel voor immaterieel erfgoed te gebruiken) december: evenementen en vrijwilligers mogen niet lijden onder stikstofproblematiek (o.a. paasvuren als voorbeeld genoemd) 	<ul style="list-style-type: none"> maart: Statenvragen tradities en evenementen vs. Wnb, rondvraag over regelingen gescheperde schaapskuddes en Statenvragen over 'de culturele basis op orde' (o.a. vraag over aandacht en belang immaterieel erfgoed) juni: mondelinge vragen subsidie gescheperde kuddes november: mondelinge vragen over paasvuren, mondelinge vragen over stikstofruimte en paasvuren en Statenvragen Gevolgen stikstof natuur paasvuren - carnavalsoptochten
2023	<ul style="list-style-type: none"> november: motie Overnemen kosten Aerius berekening voor evenementen in 2024 (o.a. paasvuren als voorbeeld genoemd) 	<ul style="list-style-type: none"> mei 2023: problematiek rondom schaapskuddes

Bron: Rekenkamer Oost-Nederland op basis van Notubiz Overijssel.

Statenbijeekomsten

De volgende bijeenkomsten van en voor PS waren de afgelopen jaren relevant met betrekking tot immaterieel erfgoed:

- Maart 2021 was het dialectmaand. Op 1 maart 2021 organiseerde de provincie als aftrap daarvan in samenwerking met de Overijsselacademie, het Twentehoes en Collectie Overijssel een webinar Nedersaksisch. Statenleden waren hier ook voor uitgenodigd. Op 3 maart vond de PS-vergadering deels in het Nedersaksisch plaats. Dit was naar aanleiding van een motie van PS.

- 15 november 2023: Infosessie voor PS over cultuur en erfgoed. Er werd een toelichting gegeven op het huidige cultuur- en erfgoedbeleid en verteld over de route naar het nieuw te vormen cultuur- en erfgoedbeleid 2025-2028. Wat betreft immaterieel erfgoed kwam om andere de integratie in de cultuurhistorische waardenkaart en de samenwerking met het KIEN aan bod.¹²⁶

¹²⁶ In 2021 was er ook een informatiesessie over de stand van zaken erfgoed. In die informatiesessie werden de resultaten van de Erfgoedmonitor Overijssel 2020 werden gepresenteerd. Die geeft inzicht in de onderhoudsstaat van de rijksmonumenten in de provincie en heeft geen betrekking op immaterieel erfgoed.

Bijlagen

81

Immaterieel erfgoed Overijssel

Bijlage 1: Onderzoeksopzet

82

Immaterieel erfgoed Overijssel

Doel- en vraagstelling

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is:

Provinciale Staten van Gelderland en Overijssel te ondersteunen in hun kaderstellende en controlerende rol door inzicht te bieden in de inzet van de provincie op het gebied van immaterieel erfgoed en de resultaten daarvan.

Centrale vraag

De volgende vraag staat centraal in dit onderzoek:

Hoe ziet de inzet van de provincies Gelderland en Overijssel op het gebied van immaterieel erfgoed eruit en wat is er bekend over de resultaten daarvan?

Onderzoeksvragen

De centrale vraag hebben we nader uitgewerkt in onderzoeksvragen:

Verantwoordelijkheden en bevoegdheden

1. a. Welke verantwoordelijkheden en bevoegdheden hebben de provincies op het gebied van immaterieel erfgoed?
- b. Hoe verhoudt de rol die de provincie heeft op het gebied van immaterieel erfgoed zich tot die van andere overheden?

Beleid

2. In hoeverre hebben de provincies Gelderland en Overijssel in hun beleid aandacht voor immaterieel erfgoed? Hoe is (eventueel) beleid op het gebied van immaterieel erfgoed vormgegeven?
 - a. Wat is de motivatie van de provincies om zich in te zetten op immaterieel erfgoed?
 - b. Wat geven de provincies aan over wat immaterieel erfgoed is en wat haar rol daar wel/niet bij is?

- c. Hebben de provincies goed zicht op het immaterieel erfgoed en de (uitdagingen van) erfgoedgemeenschappen in de provincie?
- d. In hoeverre hebben de provincies de boogde doelen en resultaten op het gebied van immaterieel erfgoed duidelijk in hun beleid omschreven?
- e. In hoeverre hebben de provincies duidelijk in hun beleid omschreven welke instrumenten zij wil inzetten om de beoogde doelen en resultaten op het gebied van immaterieel erfgoed te bereiken?
- f. Hoeveel financiële middelen hebben de provincies voor deze inzet op het gebied van immaterieel erfgoed beschikbaar gesteld?
- g. Hoe hebben de provincies de inzet op het gebied van immaterieel erfgoed onderbouwd?
- h. Wat staat er in het beleid over de rolverdeling en samenwerking van de provincie op het gebied van immaterieel erfgoed met andere overheden, externe partijen en erfgoedgemeenschappen?

Praktijk

- 3. Hoe ziet de inzet van de provincies Gelderland en Overijssel op het gebied van immaterieel erfgoed er in de praktijk uit?
 - a. Welke instrumenten hebben de provincies in de praktijk ingezet om hun doelen op het gebied van immaterieel erfgoed te bereiken? Hebben de provincies de instrumenten die zij omschrijft in haar beleid ingezet?
 - b. Waar hebben de provincies de beschikbare middelen voor immaterieel erfgoed aan besteed?
 - c. Hoe verloopt de samenwerking en het contact van de provincies met andere overheden, partijen en erfgoedgemeenschappen in de praktijk?

Resultaten en informatievoorziening PS

- 4. a. Wat is er bekend over de realisatie van de beoogde resultaten van de provincies Gelderland en Overijssel op het gebied van immaterieel erfgoed?
- b. Waar de realisatie van (bepaalde) beoogde resultaten niet bekend is dan wel niet gehaald is, wat zijn daar dan de redenen voor?
- 5. In hoeverre zijn PS Gelderland en Overijssel, conform eventuele afspraken met GS hierover, geïnformeerd over de uitvoering en resultaten van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed?

Normenkader

Voor het opstellen van onze bevindingen hanteren we een normenkader. Het voorlopige normenkader voor dit onderzoek naar immaterieel erfgoed ziet u in tabel 21. Bij het opstellen van het voorlopige normenkader is onder andere gebruik gemaakt van een [publicatie](#) van het KIEN over 'beleid rondom immaterieel erfgoed' en andere rekenkamerrapporten.

Tabel 21: Voorlopige normen onderzoek immaterieel erfgoed

Onderdeel	Vraag	Norm
Bevoegdheden en verantwoordelijkheden	1	<ul style="list-style-type: none"> De provincie heeft zicht op haar verantwoordelijkheden en bevoegdheden op het gebied van immaterieel erfgoed.
Beleid	2	<p>Het opnemen van immaterieel erfgoed in beleid is een keuze. Als een provincie hiervoor kiest dan is het goed/belangrijk dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> de provincie duidelijk motiveert waarom immaterieel erfgoed (beleid) voor haar van belang is; de provincie goed zicht heeft op het immaterieel erfgoed en de (uitdagingen van) erfgoedgemeenschappen en -beoefenaars in haar provincie;¹²⁷ de provincie beoogde doelen/resultaten en instrumenten op het gebied van immaterieel erfgoed duidelijk in haar beleid heeft omschreven; de provincie immaterieel erfgoed heeft geïntegreerd in ander provinciaal beleid, bijvoorbeeld in ruimtelijk beleid en beleid op het gebied van evenementen;¹²⁸ wanneer/waar de provincie heeft aangegeven internationale verdragen op het gebied van immaterieel erfgoed te volgen, het provinciale beleid (en de uitvoering daarvan) in lijn hiermee is.
Praktijk	3	<ul style="list-style-type: none"> De provincie zet de instrumenten die zij in haar beleid heeft omschreven in of geeft in gevallen waarin dit niet gebeurt een duidelijke motivatie. Waar de provincie externe partijen inzet voor de uitvoering van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed, heeft zij duidelijke afspraken gemaakt over de te leveren prestaties, de financiële middelen en de verantwoording en monitort zij deze afspraken. De provincie betreft en de benut de erfgoedgemeenschappen.
Resultaten	4	<ul style="list-style-type: none"> De provincie heeft zicht op de behaalde resultaten van het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed. De beoogde resultaten op het gebied van immaterieel erfgoed zijn behaald. Waar dit niet het geval is, kan de provincie dit motiveren.
Informatievoorziening PS	5	<ul style="list-style-type: none"> PS zijn inhoudelijk geïnformeerd over de provinciale inzet op het gebied van immaterieel erfgoed en de daarmee behaalde resultaten. De financiële verantwoording die PS ontving, biedt inzicht in de (begrote en werkelijk ingezette) financiële middelen om het beleid op het gebied van immaterieel erfgoed uit te voeren. De informatievoorziening aan PS over immaterieel erfgoed gaat conform eventuele gemaakte afspraken met GS hierover.

¹²⁷ Bovenstaande twee normen zijn afgeleid uit de KIEN-publicatie 'Beleid rondom immaterieel erfgoed'. Hoewel het daarbij gaat om een handleiding voor gemeenteambtenaren, zijn hieruit ook punten uit af te leiden die van belang zijn voor het provinciaal beleid op het gebied van immaterieel erfgoed. Een eerste relevante vraag is volgens het KIEN of er in kaart is gebracht waarom het belangrijk is om beleid te maken op het gebied van immaterieel erfgoed. En een tweede en derde relevante vraag: of het immaterieel erfgoed goed in kaart is gebracht en of er goed zicht is op de erfgoedgemeenschappen en -beoefenaars en er kennis is over welke uitdagingen spelen en wat zij nodig hebben (p. 4).

¹²⁸ Ook deze norm is een afgeleide uit bovengenoemde KIEN-publicatie (p. 3).

Onderzoeksmethoden

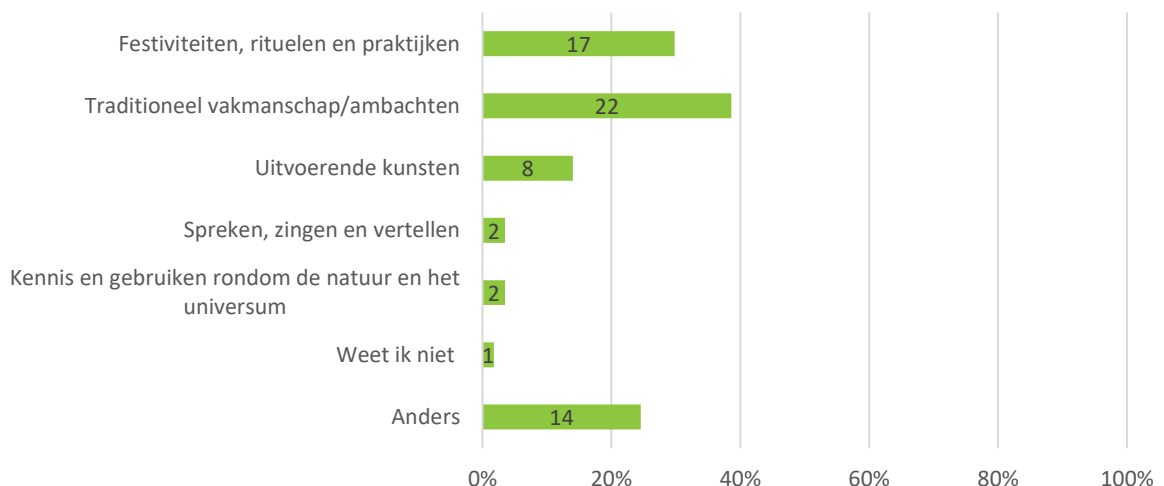
Om het beleid en de resultaten te analyseren, werkten we de zogenoemde ‘*beleidstheorie*’ achter het Overijsselse immaterieel erfgoedbeleid uit. Een beleidstheorie is het geheel van veronderstellingen en verwachtingen dat aan beleid ten grondslag ligt. Het gaat daarbij om veronderstellingen en verwachtingen over het verband tussen middelen (input), activiteiten/instrumenten (throughput), prestaties (outputs), de beoogde doelen (outcomes) en impact. Per onderdeel keken we welke informatie al beschikbaar was en wat nog verzameld/in beeld gebracht moest worden.

We maakten in het onderzoek gebruik van de volgende onderzoeksmethoden:

- *Documentenanalyse*: We bestudeerden diverse soorten documenten. Bijvoorbeeld:
 - (inter)nationale kaders (bv. Unesco-verdrag en Kamerbrief over immaterieel erfgoed),
 - relevante Statenvoorstellen (waaronder het beleid) en Statenbrieven,
 - P&C-documenten,
 - verantwoordingsdocumenten en websites van onder meer het KIEN, Collectie Overijssel en de Overijsselacademie.
- *Analyse data*: Waar aanwezig maakten we gebruik van kwantitatieve gegevens over (het beleid m.b.t.) immaterieel erfgoed in Overijssel. Daarbij ging het bijvoorbeeld om gegevens over Overijssels immaterieel erfgoed op het Netwerk en de Inventaris en het aantal Overijsselse erfgoedgemeenschappen, het aantal vrijwilligers bij Overijsselse initiatieven voor immaterieel erfgoed en het gebruik van de subsidieregeling ‘Het verhaal van Overijssel’.
- *Interviews*: We spraken met twee beleidsmedewerkers van de provincie Overijssel, een beleidsmedewerker van het ministerie van OCW en een drietal organisaties betrokken bij de uitvoering van het beleid (Collectie Overijssel, de Overijsselacademie en het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland).
- *Enquête*: We deden een enquête onder ongeveer 450 immaterieel erfgoedgemeenschappen. Dit betrof een lijst van gemeenschappen die het KIEN in 2020 bij een inventarisatie samenstelde. Het was onze enquête, welke (vanwege de AVG) het KIEN verspreidde. De enquête werd ingevuld door 57 erfgoedgemeenschappen (13%). We vroegen de gemeenschappen tot welk domein van immaterieel erfgoed (zie §1.2) ze zichzelf zouden rekenen. Hier kwam het volgende beeld uit:

Figuur 12: Domein erfgoedgemeenschappen enquête*

* Respondenten konden meerdere antwoorden aankruisen zodoende komt het totaal niet op 57 uit.

Bijlage 2: Verdragen en rol Rijk

Verdragen

Unesco-verdrag

Het Koninkrijk der Nederlanden ratificeerde in 2012 het Unesco-verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed. De doelstelling van het verdrag is het veiligstellen van het voortbestaan van immaterieel cultureel erfgoed en het verzekeren van het respect en waardering daarvoor op lokaal, nationaal en internationaal niveau.

Uit dit verdrag komen de volgende verdragsverplichtingen voort:

- stimuleren dat immaterieel erfgoedgemeenschappen uit alle lagen van de samenleving in staat zijn hun erfgoed te beoefenen, ontwikkelen en door kunnen geven;
- opstellen van een landelijke inventaris van immaterieel erfgoed;
- stimuleren van deskundigheidsbevordering bij erfgoedgemeenschappen;
- stimuleren van bewustwording, kennis en begrip over immaterieel erfgoed bij het grote publiek, erfgoedinstellingen en overheden en
- stimuleren van (wetenschappelijk) onderzoek naar immaterieel erfgoed.

Faro-verdrag

Het Koninkrijk der Nederlanden ondertekende in januari 2024 het 'Verdrag van Faro, de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving' van de Raad van Europa. Op dit moment loopt het ratificatietraject. De drie belangrijkste doelen in het verdrag zijn meedoen en meebeslissen in de erfgoedpraktijk stimuleren, erfgoed inzetten voor sociaal-maatschappelijke doelen en openstaan voor andere erfgoedopvattingen.

Samen met het brede erfgoedveld stelde de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de Uitvoeringsagenda Faro op. Deze agenda zet voor zestien thema's de ambities van de erfgoedsector uiteen om het gedachtengoed van het Verdrag van Faro een vaste plek te geven in de Nederlandse erfgoedpraktijk. De staatssecretaris van OCW geeft aan dat de (ambities op de) zestien thema's ook van belangrijk zijn voor immaterieel erfgoed, bijvoorbeeld erfgoed in het sociale domein, educatie, ondersteuning erfgoedparticipatie en oral history. Voor het uitvoeringsplan is € 6 miljoen beschikbaar voor de periode 2023-2025.

Eenzijds is er een belangrijke overeenkomst tussen het Unesco-verdrag en het Faro-verdrag. Het Unesco-verdrag gaat namelijk uit van een bottom-up benadering van immaterieel erfgoed waarbij gemeenschappen zelf aangeven of iets erfgoed is en hoe zij daarmee om wil gaan. Bij het Faro-verdrag staat de participatie van burgers bij erfgoed centraal. Daar zit een overlap. Anderzijds zijn er ook verschillen in de insteek van de verdragen. Zo richt het Unesco-verdrag zich specifiek op immaterieel erfgoed en hanteert het Verdrag van Faro een brede definitie voor cultureel erfgoed: daarbij gaat het niet alleen om immaterieel cultureel erfgoed, maar bijvoorbeeld ook om gebouwd en roerend erfgoed.¹²⁹ In het Unesco-verdrag is de borging (het levend houden, het doorgeven) van immaterieel erfgoed centraal en niet zo zeer het meedoen met, terwijl het Faro-verdrag juist op die participatie is ingestoken.¹³⁰

Rol Rijk

Het Rijk richt zich op een goed functioneren systeem van zorg voor cultureel erfgoed (materieel en immaterieel) met bijbehorende wettelijke taken, financieel kader en kennisfunctie. Het Rijk is verantwoordelijk voor het nakomen en doorwerken van internationale verplichtingen.¹³¹

Een dergelijke internationale verplichting is er op het gebied van immaterieel erfgoed. Nederland ondertekende in 2012 namelijk het eerdergenoemde Unesco-verdrag, dat staten die het ondertekenen verplicht om maatregelen te nemen ter bescherming van hun immateriële erfgoed (zie de verplichtingen eerder in deze bijlage). Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) coördineert de implementatie van het verdrag. Haar primaire taken zijn:

- het helpen van beoefenaars van immaterieel erfgoed met het borgen (ontwikkelen, promoten, doorgeven) van hun immaterieel erfgoed, onder andere door de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland;
- het werken aan kennisontwikkeling ten behoeve van de praktijk van borging van immaterieel erfgoed in Nederland;¹³² zij adviseert bijvoorbeeld ook overheden over immaterieel erfgoed, stimuleert het debat erover en werkt aan versterking van de immaterieel erfgoedsector.¹³³
- internationale erfgoedsamenwerking.

Tabel 24 laat zien dat er in landelijke wet- en regelgeving en bestuurlijke afspraken niets expliciet staat over immaterieel erfgoed. De staatssecretaris verstuurdte wel recent (april 2024) een Kamerbrief met de visie op immaterieel erfgoed. Daarin is onder andere aangegeven dat er een belangrijke rol gezien wordt voor gemeenten en provincies bij de uitvoering van het Unesco-verdrag (zie §1.2) en wordt het maken van bestuurlijke afspraken over immaterieel erfgoed aangekondigd.

Voor de ondersteuning van immaterieel erfgoed is bij het Rijk jaarlijks € 2,45 miljoen beschikbaar (zie tabel 22 onder 'financieel kader').

¹²⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blq-969613.pdf> p. 10 en 17

¹³⁰ Interview.

¹³¹ Staatscourant 2012, 8545 Algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen cultuur OCW, IPO en VNG.

¹³² <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/kenniscentrum>

¹³³ <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/kenniscentrum>

Tabel 22: Kaders m.b.t. immaterieel erfgoed (i.h.b.z. wat betreft de rol van provincies)

Soort kader	Toelichting
Wet- en regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> De rol van de provincie bij immaterieel erfgoed is, zoals voor veel vormen van cultuurbeoefening geldt, momenteel niet wettelijk vastgelegd. Omgevingswet: Wat betreft cultureel erfgoed ligt de focus in de Omgevingswet op de omgang daarmee in de fysieke leefomgeving. Er wordt een brede definitie van cultureel erfgoed gehanteerd; het gaat ook om immaterieel erfgoed - zo ver dat aan een specifieke plek verbonden is. Dit betekent dat de Omgevingswet het gemeenten mogelijk maakt om in een omgevingsplan regels te stellen voor locaties waar immaterieel erfgoed uitgeoefend wordt.¹³⁴ Ook kan een gemeente of provincie aandacht besteden aan immaterieel erfgoed in hun omgevingsvisie.
Beleidskader Rijk	<p>In het erfgoedbeleid dat tot voor kort gold, stelde het Rijk dat zij immaterieel erfgoed van grote waarde is, investeert in de volkscultuur en een eigentijdse benadering¹³⁵ van belang vindt. Verder stond er niets specifiek over immaterieel erfgoed in. In april 2024 is een Kamerbrief over immaterieel erfgoed verschenen. Hierin geeft de staatssecretaris aan een belangrijke rol te zien voor gemeenten en provincies bij de uitvoering van het Unesco-verdrag. Er werden twee concrete acties aangekondigd: het opzetten van een samenwerkingsnetwerk en het maken van bestuurlijke afspraken (met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg en de culturregio's) over immaterieel erfgoed.</p>
Bestuurlijke afspraken	<ul style="list-style-type: none"> In het Algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen cultuur (OCW, IPO en VNG 2012) staat over de rol van provincie m.b.t. cultureel erfgoed dat zij: <ul style="list-style-type: none"> zich inzetten voor het behoud en de ontwikkeling daarvan en het erfgoedbeleid verbinden met het ruimtelijk beleid; in hun omgevingsvisie erfgoed kunnen borgen als provinciaal belang; een regierol hebben en verantwoordelijkheid hebben voor de gebiedsgerichte monumentenzorg op provinciaal niveau, voor de provinciale monumenten en voor de provinciale steunfunctie monumentenzorg, archeologie en musea. <p>Er staat niets specifiek in over (bv. de rol van de provincies bij) immaterieel erfgoed.</p> In het cultuurconvenant 2021-2024 van het Rijk, Gelderland en Overijssel en vijf stedelijke culturregio's landsdeel Oost staan afspraken over onder andere cultureel erfgoed i.r.t. ruimtelijk ontwerp, archeologie en interbestuurlijk toezicht op erfgoed, maar staan geen afspraken specifiek over immaterieel erfgoed.
Financieel kader	<p>Voor de ondersteuning van immaterieel erfgoed is bij het Rijk jaarlijks € 2,45 miljoen beschikbaar.¹³⁶ Dit is opgebouwd uit: € 1 miljoen voor de regeling immaterieel erfgoed bij het Fonds voor Cultuurparticipatie, € 900.000 ondersteuning aan het KIEN en € 400.000 voor ambachten en ondersteuning aan immaterieel erfgoed gemeenschappen in de provincie. Deze ondersteuning loopt via de erfgoedhuizen. Tot en met 2024 is daarnaast € 300.000 beschikbaar voor ambachten. Tenslotte is er € 125.000 beschikbaar voor Unesco internationaal.¹³⁷</p>

¹³⁴ Er kunnen geen directe regels gesteld worden om bijvoorbeeld het immaterieel erfgoed zelf te beschermen, zonder de link met een functietoedeling aan een of meer specifieke locaties. Dit vanwege het niet-materiële karakter van dit cultureel erfgoed, dat op zich geen onderdeel uitmaakt van de fysieke leefomgeving. De koppeling met een fysiek onderdeel van de leefomgeving is dus vereist. Zie meer: KIEN en RCE (2020). Ruimte voor immaterieel erfgoed.

¹³⁵ Over deze eigentijdse benadering staat er 'ook jonge ontwerpers laten zich door oude ambachten inspireren en maken nieuwe, eigentijdse producten'.

¹³⁶ Antwoord op feitelijke vragen beleidsreactie op beleidsdoorlichting Erfgoed (2023).

¹³⁷ Staatssecretaris OCW (2023). Antwoord op feitelijke vragen beleidsreactie op beleidsdoorlichting Erfgoed, p. 34.

Bijlage 3: Overijssels immaterieel erfgoed op Netwerk en Inventaris

Tabel 24 op de volgende pagina geven een beeld van het Overijssel immaterieel erfgoed dat op het Netwerk en de Inventaris Immaterieel Erfgoed is bijgeschreven. Voor een goede interpretatie van deze overzichten is het van belang om te weten wat een bijschrijving op het Netwerk respectievelijk de Inventaris wel al dan niet zegt. Hiervan geven we een beeld in onderstaande tabel.

Tabel 23: Wat bijschrijving op het Netwerk, de Inventaris en het Register wel/niet zegt

Kring	Wat zegt bijschrijving wel	Wat zegt bijschrijving niet
Netwerk	<p>[Onderstaande zijn de criteria bepaald* en getoetst door KIEN]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het betreft en levende cultuuruiting/culturele activiteit voortgezet door opeenvolging van beoefenaars; • Beoefenaars erkennen deze cultuur zelf als immaterieel erfgoed; • Het is dynamisch: beheerders + beoefenaars zijn zich bewust van veranderingen in verleden en staan open voor mogelijke veranderingen toekomst; • Het is aangemeld door beoefenaar, beheerder of direct betrokkenen; • Het is niet in strijd met internationale mensenverdragen, botst niet met Nederlandse wetgeving en druist niet in tegen langdurig ontmoedigingsbeleid van rijksoverheid; • Het welzijn van dieren wordt niet geschaad. 	<p>Een bijschrijving is geen keurmerk.¹³⁸ Er verandert niets aan de status van het immaterieel erfgoed. Bijschrijving maakt de ene vorm van immaterieel erfgoed niet belangrijker dan de andere.¹³⁹ Het is niet zo dat als immaterieel erfgoed niet is bijgeschreven, het ook geen immaterieel erfgoed is.¹⁴⁰ Bijschrijving zegt niet dat Unesco, de Nederlandse overheid of het KIEN dit immaterieel erfgoed erkent, beschermt of het voortbestaan ervan garandeert.¹⁴¹ Er is geen subsidie van het Rijk aan bijschrijving verbonden.¹⁴² Bijschrijving heeft - afhankelijk van het vastgestelde beleid - geen consequenties voor de provincie¹⁴³, bv. dat een erfgoedgemeenschap recht heeft op (financiële) ondersteuning.</p>
Inventaris	<p>Bovenstaande + beoefenaars hebben borgingsplan gemaakt (driejaarlijkse evaluatie en update) en zetten zich actief in voor toekomst van hun erfgoed.</p>	

* Meer informatie over de procedure en criteria voor bijschrijving is te vinden op de website van het [KIEN](#).

* De criteria zijn bepaald op basis van de door de UNESCO geformuleerde definitie van immaterieel erfgoed.

¹³⁸ KIEN (2020). *Beleid rond immaterieel erfgoed*, p. 9.

¹³⁹ <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/veelgestelde vragen>

¹⁴⁰ <https://www.cultuurmonitor.nl/domein/erfgoed/>

¹⁴¹ <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/discussieoverimmaterieelerfgoed>

¹⁴² <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/veelgestelde vragen>

¹⁴³ Gelderland begroting 2022 beantwoording vragen.

Tabel 24: Overijssels immaterieel erfgoed op Netwerk en Inventaris*

* Opname in het Netwerk is een voorwaarde voor inschrijving in de Inventaris. Zodoende 'telt' alles in onderstaande tabel onder de kop 'Inventaris' ook mee voor het Netwerk.

Naam	Domein				
	Festiviteiten, rituelen en praktijken	Spreken, zingen en vertellen	Uitvoerende kunsten	Traditioneel vakmanschap/ ambachten	Kennis en gebruiken rondom natuur en universum
Netwerk					
• Beieren in Denekampse Sint Nicolaastoren				•	
• Burgemeester en paasvuur buurtschap Nederland in Steenwijkerland	•				
• Carnaval in Sassendonk (2022)	•				
• Dook roll'n (2022)				•	
• Eiertikken in Ommen (2023)	•				
• Gatgraven - onderdeel Luttenbergsfeest (2021)					
• Gondelvaart Belt-Schutsloot (2020)	•				
• Ijsberen tuindorpbad Hengelo (2019)	•				
• Twentsche Goastok Gebruik (2022)				•	
• Zwolse balletjes				•	
• Warenmarkt Enschede	•				
Inventaris					
• Midwinterhoornblazen in Gelderland en Overijssel (2013)	•				
• Bloemencorso Vollenhove (2013)	•				
• Machinaal klompen maken (2013)				•	
• Bovenstemzingen bij psalmen in Genemuiden (2013)			•		
• Staphorster stipwerk (2013)				•	
• Handmatig klompen maken (Enter) (2013)				•	
• Pinksterbruidjes in Borne (2014)	•				
• Bloemencorso in Sint Jansklooster (2014)	•				
• Poaskearls in Ootmarsum (2015)	•				
• Uitrukken van de Diepenveense schutterij (2015)	•				

• Rondgang van de nachtwacht in Ootmarsum (2015)	•				
• Sigaren maken in IJsselmuiden (2016)				•	
• Perkament maken in Wierden (2016)				•	
• Paasvuur Espelo (2017)	•			•	
• Paasgebruiken in Denekamp (2018)	•				
• Pinksterrijden (2018)	•				
• Gondelvaart Giethoorn (2018)	•				
• Houtdorp Rijssen (2018)	•				
• De oprechte Dalfser mop traditie (2018)				•	
• Midwinterhoornbouwen in Gelderland en Overijssel (2018)				•	
• Sallandse bottermarkt (2019)	•				
• Traditionele bevoeiing van grasland (2019)					•
• Carnaval in Noordoost-Twente (2021)	•				
• Goors school- en volksfeest (2021)	•				
• Melkbusschieten in Kampen (2023)	•				
• Twentse krentenwegge (2023)	•			•	

Bron: Schriftelijke informatie KIEN (ontvangen van provincie) en website Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland.

Bijlage 4: Regionale verhalen

Tabel 25: Beoogde uitvoering volgens activiteitenplan Erfgoed Verbindt 2021-2024

	Beknopte inhoud
Wat terugkomt in beschrijving van programmalijn	<ul style="list-style-type: none"> • Inzet 'oral history' om een koppeling te leggen tussen erfgoed en sociale kwaliteit. Hierbij worden diepgaande gesprekken gevoerd om persoonlijke herinneringen op te halen die klank en kleur geven aan historische gebeurtenissen. • Aansluiten bij aantal belangrijke thema's: herdenking rampjaar 1672 (2022) en 150-jarige viering slavernij (2023). • Inhaken op regionale initiatieven o.g.v. textielgeschiedenis. • Vooruitwerken met ontsluiting van 500 jaar geschiedenis van Overijssel (2028).
Beoogde producten (totaal programmalijn)	Publicaties, themasites, theatrale productie(s), audiotours, exposities en toeristische producten.
Beoogde projecten <i>NB. Dit betrof een voorlopige lijst waarover expliciet werd aangegeven dat niet alle ideeën tot uitvoering gebracht konden worden.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Herdenking inval Berend Bommen in Overijssel. • Project koloniaal verleden van Overijssel. • Project 500 jaar Overijssel ontsloten. • Project expeditie vrijheid Overijssel 75+1 (doorontwikkeling lesprogramma). • Project nieuwe noabers, nieuwe vertegenwoordigers (diepte-interviews met (oud-)raadsleden en Statenleden met een migrantenachtergrond en de resultaten weergeven in een tentoonstelling en symposium). • Project buurtbiografieën (bewoners interviewen elkaar onder begeleiding over wonen, leven en gebruiken in buurt en er wordt een gezamenlijk fotoalbum over de naaste leefomgeving aangelegd; resultaat wordt gepresenteerd op buurtfeest dat wordt georganiseerd met een creatieve partner uit de podiumkunsten).

Bron: Tabel Rekenkamer Oost-Nederland o.b.v. activiteitenplan Erfgoed Verbindt 2021-2024.

Tabel 26: Uitgevoerde projecten/activiteiten en bijbehorende producten programmalijn Regionale verhalen 2021-2023

Project	Activiteiten en bijbehorende producten
Herdenking rampjaar 1672	<ul style="list-style-type: none"> • 2021: Start van een onderzoek naar Overijsselse verhalen rondom het rampjaar (i.s.m. lokale historische verenigingen en een expert). Dit mondde in 2022 uit in: <ul style="list-style-type: none"> - de zesdelige podcastserie Bommen Berend in Overijssel; - een speciaal rampjaarfestival; - de website 'Bommen Berend in Overijssel' (met 22 inhoudelijke verhalen); - een mobiele escaperoom Beat Bommen Beren.

	<ul style="list-style-type: none"> • Tussen juni en december 2022 vonden er 28 mede door de Overijsselacademie gestimuleerde en ondersteunde evenementen rondom het rampjaar plaats. Die zijn gebundeld op bovengenoemde themasite. De bovengenoemde mobiele escaperoom was op veel van de evenementen aanwezig. • Deelname aan een het landelijke Platform Rampjaarherdenking en bij het Noordelijk Rampjaar Overleg (bv. om activiteiten af te stemmen).
Sporen van het slavernijverleden	<ul style="list-style-type: none"> • 2021: indienen subsidie-aanvragen t.b.v. van project bij Mondriaanfonds en Fonds voor Cultuurparticipatie (zijn gehonoreerd). • 2022: start verdiepend onderzoek naar sporen van het slavernijverleden in Overijssel. • Uitkomsten van bovengenoemd onderzoek zijn gebundeld in het boek Overijssel & Slavernij (juni 2023 verschenen). • Ontwikkelen van een educatieprogramma over Overijssel en slavernij voor de hogere groepen van de basisschool. Het materiaal is te vinden op de themasite www.overijsseloverzee.nl. • Mede organiseren van het symposium Overijssel & Slavernij (juni 2023). Daarbij werd bovengenoemd boek overhandigd en lesmateriaal gepresenteerd. Er waren diverse lezingen en workshops. • 2023: Verkennen van de mogelijkheden voor de ontwikkeling van routes door steden als Zwolle, Deventer en Kampen gebaseerd op de resultaten van het onderzoek. • 2023/2024: Ontwikkelen van een kunstproject 'Draden van het slavernijverleden' met diverse randactiviteiten.
Leveren kennis en kunde regionale geschiedenis	<ul style="list-style-type: none"> • Inzet om kennis en expertise te delen en vorm te geven aan toekomstige initiatieven. Belangrijke activiteiten en bijdragen zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Eerste verkenning om viering van 500 jaar Overijssel in 2028 vorm te geven; - Advisering aan Waterschap Drents-Overijsselse Data over het vertellen van het verhaal van Gemaal Stroink en over mogelijke Erfgoeddeals. - Advisering aan Oversticht over waterverhalen en omgang met watererfgoed. - Vormgeven van verdere samenwerking tussen erfgoedpartners (mede met het oog op viering 500 jaar Overijssel). - Plan opgesteld voor het documenteren van het Overijssel na de Oorlog. - Plannen gemaakt voor de productie van een podcast over Overijssels erfgoed en geschiedenis. - Advisering aan ANNO over project rond Joan van der Capellen.
Projecten die eerst onder Erfgoed & Toerisme vielen	
Twentse fietsverhalen	<ul style="list-style-type: none"> • Panelen plaatsen bij fietsknooppunten met daarop verhalen in het Twents, Engels en Duits over historische gebeurtenissen die zich bij het knooppunt hebben afgespeeld (in samenwerking met Routenetwerken Twente, de stichting Stad en Regio en de lokale historische verenigingen, project mede mogelijk gemaakt door Europees landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling). <ul style="list-style-type: none"> - Stand 2022: 56 panelen in Zuidwest-Twente; - Stand 2023: project voortgezet in Noord-Oost Twente, 135 van de beoogde 220 verhalen gerealiseerd waarvan ongeveer 40 te zien op de panelen.
Twentse textielindustrie	<ul style="list-style-type: none"> • In aanvulling op het Textielfestival (georganiseerd door acht Twentse musea) zes textielcafés georganiseerd, bedoeld om verhalen uit de textiel te delen met en op te

halen bij de generatie die in of rond de textielindustrie werkzaam is geweest.¹⁴⁴ De verhalen die uit deze textielcafés naar zijn voren gekomen, zullen de basis vormen voor een podcast, documentaireserie of een boek.¹⁴⁵

Bron: *Activiteitenverslag Erfgoed Verbindt 2021-2022 en Jaarverslag Overijsselacademie 2023 (concept)*.

Tabel 27: Bekend over bereik projecten regionale verhalen 2021-2023

Naam project	Bekend over bereik
Herdenking rampjaar 1672	<ul style="list-style-type: none"> • Podcastserie Bommen Berend in Overijssel: 6.100 unieke luisteraars en ruim 32.000 downloads (stand eind 2022).¹⁴⁶ • Rampjaarfestival 2022: ongeveer 100 bezoekers.¹⁴⁷ • Escaperoom: Exacte aantal deelnemers niet bekend, maar de escaperoom is in een relatief korte periode (juni-dec. 2022) meer dan 20 keer op locatie ingezet. Volgens de Overijsselacademie werd de escaperoom daardoor door verschillende groepen gespeeld en werd het ook veelvuldig gespeeld door jongeren en (groot)ouders met kinderen, wat de specifieke doelgroep van het project was.¹⁴⁸
Sporen van het slavernijverleden	<ul style="list-style-type: none"> • Iets meer dan 200 bezoekers op symposium Overijssel & Slavernij (juni 2023)¹⁴⁹
Projecten die eerst onder Erfgoed & Toerisme vielen	
Twentse fietsverhalen	-
Twentse textielindustrie	<ul style="list-style-type: none"> • Op de zes textielcafés kwamen ongeveer honderd bezoekers af.¹⁵⁰ • Beoogde podcast, documentaireserie of boek is (nog) niet gerealiseerd, zodoende kan daarover niets over het bereik aangegeven worden.

¹⁴⁴ Overijsselacademie. *Concept jaarverslag 2023*, p. 33.

¹⁴⁵ <https://overijsselacademie.nl/projecten/textielcafes-in-twente/>

¹⁴⁶ Collectie Overijssel en Stichting Overijsselacademie. *Activiteitenverslag 2021-2022*, p. 6.

¹⁴⁷ Collectie Overijssel en Stichting Overijsselacademie. *Activiteitenverslag 2021-2022*, p. 6.

¹⁴⁸ <https://overijsselacademie.nl/app/uploads/2023/05/Evaluatie-De-Beat-Bommen-Berend-Escaperoom-Experience-1.pdf>

¹⁴⁹ <https://www.erfgoedplatformoverijssel.nl/indrukwekkend-symposium-overijssel-slavernij/>

¹⁵⁰ Collectie Overijssel en Stichting Overijsselacademie. *Activiteitenverslag 2021-2022*, p. 13.

Bijlage 5: Inzet omtrent paasvuren

Tabel 28: Inzet provincie omtrent paasvuren 2020-2023

Onderdeel inzet	Beschrijving
Informeren, kennis delen en adviseren	<ul style="list-style-type: none">Eind 2020: Gemeenten informeren over de zorgplicht en het belang van een voortoets bij paasvuren.Zomer 2021: Organiseren van twee bijeenkomsten, een met gemeenten en een met organisatoren van de beeldbepalende evenementen 2020-2023 met als doel hen te informeren over de eisen van de Wnb in relatie tot evenementen.Nov. 2021: Uitbrengen brochure 'Evenementen, stikstof en Natura 2000-gebieden'. Naast uitleg over de Wnbt, draagt de provincie hierin ook oplossingen aan om evenementen aan te passen en door te kunnen laten gaan (bv. door het zoeken van een meer geschikte locatie of het nemen van stikstofreducerende maatregelen). Deze publicatie staat ook op de website van het Erfgoedplatform Overijssel.Eerste deel 2022: Meedenken met verschillende organisatoren om emissie te reduceren.Nov. 2022: Brief versturen naar de organisatoren van 74 paasvuren die binnen vier kilometer van beschermde natuur liggen. Daarin werden ze onder meer opgeroepen om te onderzoeken of er effecten zijn met betrekking tot de Wnb en roepen hen op indien nodig maatregelen te nemen. Hierover ontstond onrust.Jan. 2023: Voor paasvuren van verschillende omvang en verschillende afstanden tot een Natura2000-gebied berekenen of deze vuren effect hebben op het gebied. Betreffende toetsingstabel ter beschikking stellen aan de organisatoren van de paasvuren.Jan. 2023: Ondersteuning via KIEN aanbieden. Het KIEN heeft een speciale brochure rondom vuur. Voor gemeenschappen die meer hulp nodig hebben en waar een kleine aanpassingen wellicht niet voldoende zijn, samen met het KIEN kijken naar maatwerkondersteuning. Aan organisatoren berichten dat begeleiding door KIEN beschikbaar is. Zij konden dit bij de provincie aanvragen.
Financiële ondersteuning	<ul style="list-style-type: none">Sommige organisatoren konden niet met bovengenoemde tabel aantonen dat betreffend paasvuur geen effecten zou hebben. Dan is er een zogenoemde AERIUS-berekening¹⁵¹ nodig. De provincie raadt aan daarvoor een ecologisch adviseur in te schakelen. Als een organisator dat deed, vergoedde de provincie de advieskosten. De provincie berichtte de organisatoren hierover.¹⁵² In 2023 betaalde de provincie uiteindelijk voor ongeveer tien paasvuren. Een (relatief eenvoudige) Aeries-berekening

¹⁵¹ Dit is een rekentool waarmee de uitstoot van stikstof en de neerslag daarvan op Natura2000-gebieden wordt berekend.

¹⁵² Statenbrief Uitvoering motie 'Evenementen en vrijwilligers mogen niet lijden onder stikstofproblematiek' (januari 2023).

voor een paasvuur kostte gemiddeld zo'n € 1.200.¹⁵³ GS gaven januari 2023 aan dat deze financiële ondersteuning in principe eenmalig zou zijn en dat organisatoren de komende jaren AERIUS-berekeningen zelf makkelijk kunnen actualiseren (als dat nodig is). Zij stelden dat dit een eenvoudige handeling is en geeft aan hiervoor een instructie ter beschikking zullen stellen.

- In november 2023 namen PS een motie aan over het overnemen van de kosten voor de Aeries-berekening voor evenementen in 2024. GS informeerden PS april 2024 een voorstel hierover in voorbereiding te hebben. Voor 2024 was financiering gevonden vanuit de stikstofgelden. Voor de paasvuren was daar al gebruik van gemaakt. GS gaven aan in de Perspectiefnota (welke in juni in PS wordt behandeld) een voorstel voor structurele financiering te presenteren. Dit wordt begroot op € 60.000 per jaar vanaf 1 januari 2025. Voor kleine evenementen wordt daarbij het criterium gehanteerd dat deze non-profit georganiseerd worden.

¹⁵³ Beantwoording vragen commissie Bestuur en Financiën begroting 2024.

Bijlage 6: Bronnenlijst

Interviews

Ten behoeve van dit onderzoek is gesproken met: twee beleidsmedewerkers van de provincie Overijssel, een beleidsmedewerker van het ministerie van OCW en een drietal organisaties betrokken bij de uitvoering van het beleid (Collectie Overijssel, de Overijsselacademie en het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland).

Documenten

- BMC (2019). Onderzoek erfgoedvouchers.
- Burggraaf, W. & Elpers, S. (2022). Verkenning erfgoedgemeenschappen in Gouda.
- CBS (2021). Talen en dialecten in Nederland. Wat spreken we thuis en schrijven we op social media?
- Centrum Groninger Taal & Cultuur en Erfgoedpartners. Jaarplan 2024.
- Collectie Overijssel en Overijsselacademie. Activiteitenplan 2021-2024 Erfgoed verbindt!
- Collectie Overijssel en Overijsselacademie. Activiteitenverslag 2021-2022.
- Cultuurfonds. Jaarverslag 2019 t/m 2022.
- Cultural motion (2020). Levend erfgoed; een toekomstgerichte evaluatie van het immateriële erfgoedbeleid.
- Erfgoedplatform Overijssel (2023). Nieuwsbericht: Onderzoeksresultaten - Overijsselse erfgoedvrijwilligers in beeld.
- I&O Research (2023). Monitor beeldbepalende evenementen Overijssel 2022.
- Jensma & Popkema (2023). Evaluatie proeftuin meertaligheid.
- Huus van de Toal. Warkplan 2021.
- KIEN. Activiteitenplan 2017-2020 en activiteitenplan 2021-2024.
- KIEN. Activiteitenverslagen 2019 t/m 2023.
- KIEN. Gehanteerde termen en begrippen ontleend aan het Unesco-verdrag.
- KIEN. Kennisagenda 2017-2020. Immaterieel erfgoed als proeftuin van een mondialiserende samenleving.
- KIEN. Versterking immaterieel erfgoed provincie Overijssel 2021-2022.
- KIEN en RCE (2020). Ruimte voor immaterieel erfgoed.
- KIEN (2021). Beleid rond immaterieel erfgoed.
- KIEN (2022). 10 jaar borging van immaterieel erfgoed in Nederland.
- KIEN en Erfgoedplatform Overijssel (2023). Brochure Immaterieel erfgoed in Overijssel.
- Museumpeil (48). (Niet) evident? Immaterieel cultureel erfgoed en musea.
- OPG (2023). Historisch gebruik en erfgoed heideakkers.

- OPG (2023). Handreiking natuurherstel en erfgoed: Het herkennen van landschapshistorische structuren bij natuurherstelwerkzaamheden.
- Overijsselacademie. Evaluatie escaperoom experience Beat Bommen Berend.
- Overijsselacademie. Jaarverslag 2023 (concept).
- Provincie Overijssel. Begrotingen en jaarverslagen 2019 t/m 2023. Inclusief Overijssel in cijfers
- Provincie Overijssel. Openbaar subsidieregister 2019 t/m 2023.
- Provincie Overijssel (2018). Statenbrief Beantwoording Statenvragen Monitor 2018-I.
- Provincie Overijssel (2019). Statenvoorstel nr. 2019/1100951 Investeringsvoorstel Evenementenbeleid 2020-2023.
- Provincie Overijssel (2019). Statenbrief Antwoorden op Statenvragen Monitor 2019-II.
- Provincie Overijssel (2020). Beantwoording schriftelijke Statenvragen over zendpiratencultuur.
- Provincie Overijssel (2020). Statenvoorstel nr. 2020/1101210 Cultuurbeleid 2021-2024. Inclusief bijlagen waaronder: cultuurbeleid 2021-2024 Raak!, uitvoeringsplan cultuurbeleid 2021-2022 en sfeerverslag making of cultuurbeleid.
- Provincie Overijssel (2020). Statenbrief 2020-1101321 Het Nedersaksisch, Mangswa, alt nicht (Soms wel, niet altijd).
- Provincie Overijssel (2020). Statenvoorstel nr. nr. 2020/1102378 Beleid sociale kwaliteit 2020-2024. Inclusief bijlage waaronder: Beleidsnota Op naar een vitale, inclusieve samenleving! Beleid Sociale kwaliteit 2021-2024 en Uitvoeringsplan Op naar een vitale, inclusieve samenleving! Uitvoeringsplan Sociale Kwaliteit 2021-2024.
- Provincie Overijssel (2022). Statenvoorstel nr.PS/2022/1108506 Beleid Sociale Kwaliteit vaststellen tot en met 2026.
- Provincie Overijssel (2022). Beantwoording Statenvragen over tradities en evenementen versus Wnb.
- Provincie Overijssel (2022). Beantwoording schriftelijke Statenvragen over gevolgen stikstof natuur paasvuren - carnavalsoptochten.
- Provincie Overijssel (2023). Beantwoording schriftelijke Statenvragen over problematiek rondom schaapskuddes.
- Provincie Overijssel (2023). Facts and figures 2023 – opgaven provincie Overijssel.
- Provincie Overijssel (2023). Statenbrief Uitvoering motie 'Evenementen en vrijwilligers mogen niet lijden onder stikstofproblematiek'.
- Provincie Overijssel (2023). Jaarverslag VTH 2022.
- Provincie Overijssel (2024). Informatie tussentijdse afdoening motie M23 Overnemen kosten Aerijs-berekening voor evenementen in 2024.
- Pyrrhula en Pon & Telos (2023). Erfgoedvrijwilligers in beeld: een onderzoek naar de vrijwilligers van erfgoedinitiatieven in Nederland.
- Rijksoverheid (2021). Zevende rapportage van Nederland inzake het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden.
- Staatssecretaris van OCW (2024). Kamerbrief over beleidsvisie immaterieel erfgoed.
- Tempelman, P. (2023). Evaluatie subsidieregeling 'Het verhaal van Overijssel'.

Websites

- Cultuurfonds: over [regeling erfgoed maken](#) en het [Fonds Kleine Culturele Initiatieven Provincie Overijssel](#)
- Cultuurmonitor: www.cultuurmonitor.nl/domein/erfgoed/
- De staat van het Nederlands: <https://staatvanhetnederlands.nl/>
- Erfgoedplatform Overijssel: www.erfgoedplatformoverijssel.nl (en veel deelpagina's hiervan bijvoorbeeld het nieuwsoverzicht en de Kennisbank)
- Federatie Particulier Grondbezit: informatie over OPG [project heideakkers](#) en [project natuurherstel en erfgoed](#)
- KIEN: www.immaterieelerfgoed.nl (en veel deelpagina's hiervan bijvoorbeeld over wat immaterieel erfgoed is; het Netwerk, Inventaris en Register en de Kennisbank)
- Landschap Overijssel: <https://www.landschapoverijssel.nl/prehistorie>
- Provincie Overijssel: www.kennishuboverijssel.nl (onderdelen: [kengetallen nader beschouwd](#) en [cultuurhistorische waardenkaart](#))
- Provincie Overijssel: www.overijssel.nl/onderwerpen/cultuur/erfgoed-met-karakter
- Provincie Overijssel: https://regelen.overijssel.nl/Producten_en_diensten/Subsidies/Cultuur_en_sociale_kwaliteit/Erfgoed_Het_verhaal_van_Overijssel
- We the North: <https://www.wethenorth.org/proeftuinen/proeftuinen/meertaligheid/>